

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

"Ko se bori, može izgubiti. Ko
se ne bori, taj je već izgubio."

Bertolt Brecht

Salmedin Mesihović

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Prof. dr. Salmedin Mesihović
KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Izdavač:
S.O.R. „Mentor“

Za izdavača:

Tarik Jažić

Urednik:

Tarik Jažić

Grafički dizajn:

Nadir Jažić

Recenzent:

prof. dr. Goran Marković

DTP:

S.O.R. “Mentor”

Štampa:

S.O.R. „Mentor“, Sarajevo

Tiraž: Ograničeno izdanje

Sarajevo, februar 2019. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

94(37)

MESIHOVIĆ, Salmedin

Kraljevstvo pobunjenih robova: primjer socijalne borbe u kriznim vremenima / Salmedin Mesihović. - Sarajevo: Mentor, 2019. - X, 183 str. ; 21 cm

Životopis: str. 181-183. - Bibliografija: str. 139-176; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-441-06-7

COBISS.BH-ID 27096582

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Salmedin Mesihović

Kraljevstvo pobunjenih robova

- Primjer socijalne borbe u kriznim vremenima -

S.O.R. "Mentor"

Sarajevo, 2019. godine

Predgovor

Od najranijih historiografskih spoznaja, kroz sve epohe, pa nažalost sve do danas, nailazi se na instituciju ropstva i robove. Nekada bi ova pojava bila zastupljenija i prihvaćenija, nekada manje zastupljenija i smatrana sramotnom, ali uvijek bi, bar u nekim zabitim ili podzemnim kutcima našega svijeta, ona bila prisutna. Pored toga što je riječ o dugotrajnom fenomenu, koji uz to nekada bio i vrlo raširen, ropstvo predstavlja i najgore tlačenje, ponižavanje, i obećavašivanje čovjeka koji se uskraćivanjem slobode i osnovnih prava dehumanizira i svodi na nivo objekta koji postoji samo da svojim radom i tijelom stvara i prihode i egzistenciju i akumulaciju i ugođaj i zadovoljstvo za gospodare. Iz ovih činjenica bi se mogao dobiti utisak da su kroz historiju bile česte pobune robove, odnosno otpor onih koji su bili u statusu robova. Međutim, paradoksalno, od svih vrsta ratova, oni robovski su bili najrjeđi. Različiti su razlozi zbog kojih nije dolazilo do velikih, organiziranih pokreta robova, od kojih su možda najvažniji oni o njihovom nejedinstvu, slaboj uvezanosti, heterogenosti robova (npr. u rasnom, etničkom, narodnosnom, političkom, jezičkom, religijskom, starosnom, gender ili nekom drugom identitetskom smislu), različitim statusnim položajima robova, različitom ophođenju prema robovima, različitim nivouima i obimima procesa oslobođanja robova, usađenoj poslušnosti prema sili i autoritetima, namjenskom razvijanju malodušnosti i osjećaja niže vrijednosti, neobrazovanosti i sl. Ipak u određenim momentima bi ipak sazreli uvjeti (uvijek uvezani sa nekim drugim društveno – ekonomskim i političkim procesima) da dođe do velikih robovskih ratova i stvaranja organiziranih i masivnih pokreta (pa i protodržavnih cjelina) pobunjenih robova, od kojih vrijedi istaći dva sicilska robovska rata, Spartakov robovski rat, Quilombo dos

Palmare (u Brazilu) i robovski rat na Haitiju. Zanimljivo je da tri prvspomenuta pokreta pripadaju i istom historijskom razdoblju i istom povijesnom procesu rastakanja Republike i njene transformacije u neku vrstu monarhije pod nazivom Principat. Od ova tri pokreta, onaj prvi izgleda da je pokazivao najorganiziraniju formu sa jasnom ideologijom, institucijama, pa i monetarnom politikom. Pobunjeni robovi iz I sicilskog ustanka su se i više godina uspješno suprostavljali rimsko – italiskim državnim i provincijskim sicilskim trupama. Sve to ukazuje da pobunjeni robovi sa svojim prvacima nisu uopće bili neka destruktivna ili anarhična sila, nego su oni čak formirali i svoje kraljevstvo koje je imalo i prijestolnicu.

I sicilski rat je imao i (još uvijek) ima višestruko značenje po povijesni razvitak. Prvo njegovo bitno značenje je da je poslužio kao značajan motivirajući činilac u usmjeravanju i ubrzavanju aktivnosti protopopularske skupine u okvirima visoke politike Republike, koji su planirali da sa reformskim zakonodavnim paketom riješe problem agrarne krize (koja je opet sa svoje strane bila i temeljni uzrok i izbijanja robovskog rata na Siciliji). Samim tim kako bi se pravilno razumijela grakhovska revolucija, koja je započela 133. god. p.n.e. sa predloženim popularskim agrarnim zakonom, neophodno je imati i pravilnu sliku i I sicilskog robovskog rata. A pošto je grakhovska revolucija predestinirala razvoj cijeloga tadašnjeg euromediteranskog civiliziranog svijeta, proizlazi i to značenje I sicilskog rata za cjelokupnu povijest čovječanstva. U ovo postmoderno vrijeme kada dominiraju ideologije relativiziranja, historijskog revizionizma i destrukturalnog hiperkriticisma, i ovaj prvi poznati pravi i veliki robovski rat se našao na „udaru“ dekonstrukcije, koja ide dotle da mu oduzima čak i epitet „robovskog ustanka“. Zbog ovoga načina odnošenja prema našoj povijesti, dolazi se u situaciju stalnoga i novoga preispitivanja pojedinih procesa, što i ne bi bilo loše kada to

vođenje ne bi bilo zakovano destruktivnim dekonstrukturalizmom. I to je još jedan razlog zašto je potrebno ponovo objaviti još jednu sintezu zasnovanu primarno na izvornoj građi, i tako se suprotstaviti neracionalizmu i neznanstvenim metodama zatrovanim ideologijama. I sicilski ustanak nudi još jedno značenje, kao poruku svima onima koji su potlačeni, ponižavani i potčinjeni, koji su dehumanizirani i pretvoreni u obično jeftino oruđe u korist svojih nesposobnih, arogantnih, oholih i surovih gospodara, da se okovi lako mogu rastrgnuti.

Samo djelo „Kraljevstvo pobunjenih robova“ je podijeljeno na dva osnovna dijela:

1. *Fontes*, koje je strukturirano da predstavlja hrestomatiju opisa i podataka o I sicilskom robovskom ratu literarnih vrela (uključujući i prijevode sa starogrčkog i latinskog).
2. Rekonstrukciju povijesnog procesa I sicilskog robovskog rata, sa uzrocima, povodom, organizacijom ustaničkog kraljevstva, tokom rata i posljedicama.

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Sadržaj

Predgovor	v
Sadržaj.....	ix
Fontes	11
Rekonstrukcija.....	51
Bibliografija.....	139
Literatura	163
Recenzija	177
Životopis	181

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

FONTES

Ciceron, Protiv Vera, II, 4, 108: *Nec solum Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque Hennensem Cererem maxime colunt. etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem convenit eorum apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, cum Tiberio Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus aditum est ad libros Sibyllinos; ex quibus inventum est Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Hennam profecti sunt. tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis ut, cum illuc irent, non ad aedem Cereris sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur.*

(“Ne samo da Sicilijanci, nego čak i drugi narodi i nacije, u velikoj mjeri obožavaju Cereru¹ iz Ene. Uistinu, ako iniciranje u one svete tajne Atenjana /misli se Eleusinske misterije op. S.M./ traže sa najvećom žudnjom, za koji narod se kaže da im je Cerera došla nakon dugoga njenoga lutanja², i da im je ona donijela žito. Koliko veće poštovanje trebalo da joj se nudi od onih naroda među kojima je izvjesno da je ona rođena i prvo otkriveno žito. I, dakle, u vrijeme naših očeva, u najkatastrofalnijem i najkritičnijem vremenu za Republiku, kada je nakon smrti /plebejskog tribuna op. S.M./ Tiberija Grakha /133. god. p. n. e. op. S.M./ postojala bojazan da su velike opasnosti bile najavljene za državu različitim čudima, u konzulatu Publija Mucija i Lucija Kalpurnija,³ pribjeglo se /za savjet op. S.M./ Sibirskim knjigama, u kojima je nađeno zapisano “da najdrevnija Cerera treba biti umirena”. Zatim

---

¹Cerera (Ceres) je rimska boginja poljoprivrede, žitarice i žetve. Identificirana je sa helenskom bogijom Demetrom (Δημήτηρ). Smatrana je i zaštitnicom otoka i provincije Sicilije koja je smatrana žitnicom tadašnjeg mediteranskog svijeta. Inače je posebno plodan bio njen jugoistočni dio, te predjeli (u ovom pravcu) u unutrašnjosti gdje se nalazio i grad Ena.

² Demetra je tražila kćerku Koru/Persefonu (Κόρη/Περσεφόνη)/Proserpinu (Proserpina) koju je oteo Had (Ήδης, Άϊδης)/Pluton bog Podzemnog svijeta.

³Publius Mucius Scaevolai/Lucius Calpurnius Piso Frugi, konzuli za 133. god. p. n. e.

su svećenici rimskoga naroda, izabrani iz najcjedenijeg kolegija decemvira, iako je u našem Gradu bio najljepši i najveličanstveniji hram Cerere, ipak išli sve do Ene. Takvi su bili autoritet i drevnost reputacije svetosti toga mjesta, da kada su oni išli tamo, njima je izgledalo da ne idu u hram Cerere, nego samoj Cereri.”)

Ciceron, Protiv Vera, II, 4, 112: *Henna tu simulacrum Cereris tollere audebas, Henna tu de manu Cereris victoriam eripere et deam deae detrudere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt in quibus erant omnia quae sceleri propiora sunt quam religioni. tenuerunt enim P. Popilio P. Rupilio consulibus illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes; sed neque tam servi illi dominorum quam tu libidinum, neque tam fugitivi illi ab dominis quam tu ab iure et ab legibus, neque tam barbari lingua et natione illi quam tu natura et moribus, neque tam illi hostes hominibus quam tu dis immortalibus. quae deprecatio est igitur ei reliqua qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit?*

(“Usuđuješ li se da odneseš iz Ene statu Cerere? Jesi li pokušao u Eni da istrgneš /boginju op. S.M./ Pobjedu/Viktoriju iz Cererinih ruku? da rascijepiš jednu boginju od druge? ništa su se oni ljudi, čije su osobine bile više slične zločinstvu nego religiji, usuđili da povrijede ili čak da dodirnu. Dok su Publije Popilije i Publije Rupilije⁴ bili konzuli, robovi, pobjegli robovi, barbari i neprijatelji su bili u posjedu ovoga mjesta /misli se na Enu op. S.M./. Ali ipak robovi nisu bili dovoljno robovi svojim gospodarima, kao što ste vi svojim strastima, niti su pobjegli od svojih gospodara kao što ste vi pobjegli od zakona i od svega pravičnog. Niti su barbari bili barbarski u jeziku i narodu kao što ste vi bili u vašoj prirodi i vašim navikama, niti su bili toliki neprijatelji ljudima kao što ste vi besmrtnim bogovima. Kako, zatim, možete moliti čovjeka za bilo koju milost kada ste nadmašili robove u nedostojnosti, i neprijatelje u nehumanosti”)

Po ekscerptu Fotija XXXIV. knjige Diodorovog djela (2, 1 – 24): Ὅτι μετὰ τὴν Καρχηδονίων κατάλυσιν ἐπὶ ἐξήκοντα ἔτεσι τῶν Σικελῶν εὐροούντων ἐν πᾶσιν, ὁ δουλικὸς αὐτοῖς ἐπανάστη πόλεμος ἐξ αἰτίας τοιαύτης. ἐπὶ πολὺ τοῖς βίοις ἀναδραμόντες καὶ μεγάλους περιποιησάμενοι

---

⁴Publius Popillius LaenasiPublius Rupilius, konzuli za 132. god. p. n. e.

πλούτους συνηγόραζον οίκειτῶν πλῆθος, οἷς ἐκ τῶν σωματοτροφείων ἀγγελῶν ἀπαχθεῖσιν εὐθὺς χαρακτῆρας ἐπέβαλλον καὶ στιγμᾶς τοῖς σώμασιν. ἐχρῶντο δὲ αὐτῶν τοῖς μὲν νέοις νομεῦσι, τοῖς δ' ἄλλοις ὥς πη ἐκάστω ἡ χρεία ἐπέβαλλε. βαρέως δ' αὐτοῖς κατὰ τε τὰς ὑπηρεσίας ἐχρῶντο, καὶ ἐπιμελείας παντελῶς ὀλίγης ἠξίου, ὅσα τε ἐντρέφεσθαι καὶ ὅσα ἐνδύσασθαι. ἐξ ὧν οἱ πλείους ἀπὸ ληστείας τὸ ζῆν ἐπορίζοντο, καὶ μεστὰ φόνων ἦν ἅπαντα, καθάπερ στρατευμάτων διεσπαρμένων τῶν ληστῶν. οἱ δὲ στρατηγοὶ κωλύειν μὲν ἐπεχείρουν, κολάζειν δὲ οὐ τολμώντες διὰ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ βάρος τῶν κυρίων, οἱ ἐδέσποζον τῶν ληστῶν, ἠναγκάζοντο περιορᾶν ληστευομένην τὴν ἐπαρχίαν· οἱ πλεῖστοι γὰρ τῶν κτητόρων ἱππεῖς ὄντες τῶν Ῥωμαίων, καὶ κριταὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν κατηγορουμένοις στρατηγοῖς γινόμενοι, φοβεροὶ τοῖς ἄρχουσιν ὑπῆρχον. Πιεζόμενοι δὲ οἱ δοῦλοι ταῖς τλαιπωρίαις καὶ πληγαῖς τὰ πολλὰ παραλόγως ὑβρίζόμενοι, οὐχ ὑπέμενον. συνιόντες οὖν ἀλλήλοις κατὰ τὰς εὐκαιρίας συνελάλουν περὶ ἀποστάσεως, ἕως εἰς ἔργον τὴν βουλὴν ἤγαγον. 5 ἦν δὲ τις οἰκέτης Ἀντιγένους Ἐνναίου, Σύρος τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀπαμείας, ἄνθρωπος μάγος καὶ τερατουργὸς τὸν τρόπον. οὗτος προσεποιεῖτο θεῶν ἐπιτάγμασι καθ' ὕπνον προλέγειν τὰ μέλλοντα, καὶ πολλοὺς διὰ τὴν εἰς τοῦτο τὸ μέρος εὐφυΐαν ἐξηπάτα. ἐντεῦθεν προῖων οὐ μόνον ἐξ ὀνείρων ἐμαντεύετο, ἀλλὰ καὶ ἐργηγορότως θεοὺς ὁρᾶν ὑπεκρίνετο καὶ ἐξ αὐτῶν ἀκοῦειν τὰ μέλλοντα. 6 πολλῶν δ' ὑπ' αὐτοῦ σχεδιαζομένων ἀπὸ τύχης ἕνια πρὸς ἀλήθειαν ἐξέβαινε· καὶ τῶν μὲν μὴ γινομένων ὑπ' οὐδενὸς ἐλεγχομένων, τῶν δὲ συντελουμένων ἐπισημασίας τυγχάνοντων, προκοπὴν ἐλάμβανεν ἡ περὶ αὐτὸν δόξα. τελευταῖον διὰ τινος μηχανῆς πῦρ μετὰ τινος ἐνθουσιασμοῦ καὶ φλόγα διὰ τοῦ στόματος ἠφίει, καὶ οὕτω τὰ μέλλοντα ἀπεφοίβαζεν. εἰς γὰρ κάρυνον ἢ τι τοιοῦτο τετρημένον ἐξ ἐκατέρου μέρους ἐνετίθει πῦρ καὶ τὴν συνέχειν αὐτὸ δυναμένην ὕλην· εἶτα ἐντιθεὶς τῷ στόματι καὶ προσπνέων ποτὲ μὲν σπινθῆρας, ποτὲ δὲ φλόγα ἐξέκαεν. οὗτος πρὸ τῆς ἀποστάσεως ἔλεγε τὴν Συρίαν θεὸν ἐπιφαινομένην αὐτῷ λέγειν ὅτι βασιλεύσει· καὶ τοῦτο οὐ πρὸς ἄλλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν κύριον αὐτοῦ διετέλει λέγων. εἰς δὲ γέλωτα τρεπομένου τοῦ πράγματος, ὁ μὲν Ἀντιγένης ψυχαγωγούμενος ἐπὶ τῇ τερατείᾳ παρήγε τὸν Εὐνουν εἰς τὰ σύνδειπνα - τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ τερατίᾳ - καὶ δηρῶτα περὶ τῆς βασιλείας καὶ πῶς ἐκάστω χρήσεται τῶν παρόντων· τοῦ δὲ ἀτρέπτως πάντα διηγουμένου, καὶ ὥς μετρίως χρήσεται τοῖς κυρίοις, καὶ τὸ σύνολον ποικίλως τερατευομένου, γέλωτες ἐγίνοντο τοῖς παρακεκλημένοις, καὶ τινες αὐτῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀξιολόγους μερίδας αἶροντες ἐδωροῦντο, ἐπιλέγοντες ὅπως, ὅταν γένηται βασιλεύς, τῆς χάριτος μνημονεῦσι. οὐ μὴν ἀλλ' ἡ τερατεία προῆλθεν εἰς ἀληθινὸν ἀποτέλεσμα βασιλείας, καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τοῖς παρὰ τὰ δεῖπνα δεξιωσαμένοις ἐν γέλῳτι οὐ χωρὶς σπουδῆς

ἐποιήσατο τῆς χάριτος. ἀρχὴ δὲ τῆς ὅλης ἀποστάσεως ἐγένετο τοιαύτη. Δαμόφιλος τις ἦν Ἐνναῖος, τὴν δ' οὐσίαν μεγαλόπλουτος, ὑπερήφανος δὲ τὸν τρόπον. οὗτος κακῶς εἰς ὑπερβολὴν ἐκέχρητο τοῖς δούλοις, καὶ ἡ γυνὴ δὴ Μεγαλλίς ἀντεφίλονεῖκει τάνδρῃ πρὸς τὴν τιμωρίαν καὶ τὴν ἄλλην ἀπανθρωπίαν τὴν περὶ τοὺς δούλους. ἐξ ὧν ἀποθηριωθέντες οἱ προπηλακιζόμενοι συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ἀποστάσεως καὶ φόνου τῶν κυρίων. καὶ πρὸς τὸν Εὐνουν ἐλθόντες ἡρώτων εἰ συγχωρεῖται παρὰ τῶν θεῶν αὐτοῖς τὸ βεβουλευμένον. ὁ δὲ μετὰ τερατείας, ὡς εἰώθει, συνθέμενος ὅτι συγχωροῦσι, παραχρῆμα πείθει ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρήσεως. εὐθὺς οὖν τετρακοσίους τῶν ὁμοδούλων συνήθροισαν, καὶ ὡς ἂν ὁ καιρὸς ἐδίδου καθοπλισθέντες εἰς τὴν Ἐνναν τὴν πόλιν εἰσπίπτουσιν, ἀφηγουμένου αὐτῶν καὶ τοῦ πυρὸς τὰς φλόγας τερατευομένου τούτοις τοῦ Εὐνου. ταῖς δ' οἰκίαις ἐπεισελθόντες πλεῖστον φόνον εἰργάζοντο, μὴδ' αὐτῶν τῶν ὑπομαζίων φειδόμενοι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῆς θηλῆς ἀποσπῶντες προσήρασσον τῇ γῇ· εἰς δὲ τὰς γυναῖκας οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν, καὶ ταῦτα βλέπόντων τῶν ἀνδρῶν, ὅσα ἐνύβριζόν τε καὶ ἐνησέλγαινον, πολλοῦ αὐτοῖς πλήθους τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως δούλων προστεθέντος, οἱ καὶ κατὰ τῶν κυρίων πρότερον τὰ ἔσχατα ἐνδεικνύμενοι οὕτω πρὸς τὸν τῶν ἄλλων φόνον ἐτρέποντο. Οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐνουν πυθόμενοι τὸν Δαμόφιλον ὅτι κατὰ τὸν πλησίον τῆς πόλεως περὶκηπον διατρίβει μετὰ τῆς γυναικός, εἶλκον ἐκεῖθεν διὰ τινων ἐξ αὐτῶν σταλέντων αὐτὸν τε καὶ τὴν γυναῖκα δεδεμένους ἐξαγκωνίσαντες, πολλὰς κατὰ τὴν ὁδὸν ὕβρεις ὑποσχόντας. μόνῃς δὲ τῆς θυγατρὸς αὐτῶν οἱ δούλοι ὥφθησαν εἰς πάντα φεισάμενοι διὰ τὸ φιλάνθρωπον αὐτῆς ἦθος καὶ περὶ τοὺς δούλους συμπαθεῖς καὶ βοηθητικὸν κατὰ δύναμιν. ἐξ ὧν ἐδείκνυτο τῶν δούλων οὐχὶ ὠμότης εἶναι φύσεως τὰ γινόμενα εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τῶν προυπηργμένων εἰς αὐτοὺς ἀδικημάτων ἀνταπόδοσις. 14 τὸν δὲ Δαμόφιλον καὶ τὴν Μεγαλλίδα εἰς τὴν πόλιν οἱ ἀπεσταλμένοι ἐλκύσαντες, ὥσπερ ἔφημεν, εἰς τὸ θέατρον εἰσήγαγον, συνεληλυθότος ἐνταῦθα τοῦ πλήθους τῶν ἀποστατῶν. καὶ τοῦ Δαμοφίλου τεχνάσασθαι τι πρὸς τὴν σωτηρίαν ἐγχειρήσαντος καὶ πολλοὺς τοῦ πλήθους τοῖς λόγοις ἐπαγομένου, Ἑρμείας καὶ Ζεῦξις πικρῶς πρὸς αὐτὸν διακαίμενοι πλάνον τε ἀπεκάλουν, καὶ οὐκ ἀναμείναντες τὴν ἀκριβῆ τοῦ δήμου κρίσιν ὁ μὲν διὰ τῶν πλευρῶν τὸ ξίφος ὠθεῖ, ὁ δὲ πελέκει τὸν τράχηλον ἔκοπεν. ἐκεῖθεν αἰρεῖται βασιλεὺς ὁ Εὐνους οὔτε δι' ἀνδρείαν οὔτε διὰ στρατηγίαν, διὰ δὲ μόνην τερατείαν καὶ τὸ τῆς ἀποστάσεως ἄρξαι, ἅμα δὲ καὶ τῆς προσηγορίας οἰονεῖ τινα καλὸν οἰωνὸν ἐχούσης πρὸς τὴν τῶν ὑποταττομένων εὖνοιαν. τῶν ὄλων δὲ τοῖς ἀποστάταις καταστάς κύριος καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν ἀνέιλε μὲν τοὺς ἐξωγρημένους τῶν Ἐνναίων, ὅσοις οὐκ ἦν ἡ τέχνη ὅπλα ἐργάζεσθαι, ἐκείνους δὲ δεδεμένους τοῖς ἔργοις ὑπέβαλλεν. ἔδωκε δὲ καὶ ταῖς θεραπαίαις τὴν

Μεγαλλίδα χρῆσασθαι ὡς ἂν βούλοιντο· καὶ αὐταὶ κατεκρήμνισαν αἰκισάμεναι. καὶ αὐτὸς δὲ τοὺς ἰδίους ἀνέϊλε κυρίους Ἀντιγένη καὶ Πύθωνα. περιθέμενος δὲ διάδημα καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ περὶ αὐτὸν βασιλικῶς διακοσμήσας τὴν τε συμβιοῦσαν αὐτῷ, Σύραν καὶ συμπολίτιν οὖσαν, βασιλίσσαν ἀποδείξας συνέδρους τε τοὺς συνέσει δοκοῦντας διαφέρειν ποιησάμενος, ὃν ἦν Ἀχαιοὺς καὶ τοῦνομα καὶ τὸ γένος, ἀνὴρ καὶ βουλῇ καὶ χειρὶ διαφέρων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις πλείους τῶν ἐξακισχιλίων τὸν δυνατὸν καθοπλίσας τρόπον καὶ ἐτέρους συνεπαγόμενος ἀξίνας καὶ πελέκεσι χρωμένους ἢ σφενδόνας ἢ δρεπάνους ἢ ξύλοις πεφυρακτωμένοις ἢ καὶ μαγείρων ὀβελοῖς, ἐπήει πᾶσαν λεηλατῶν τὴν χώραν, καὶ πλῆθος ἄπειρον οἰκετῶν προσλαμβάνων ἐθάρρησε καὶ στρατηγοῖς Ῥωμαίων πολεμήσαι, καὶ συμπλακεῖς τῷ πλήθει πολλάκις ἐκράτησεν, ἔχων ἤδη στρατιώτας ὑπὲρ τοὺς μυρίους. Ἐν τούτῳ δὲ Κλέων τις Κίλιξ ἄλλων δούλων ἀποστάσεως ἤρξε. καὶ πάντων ταῖς ἐλπίσι μετεωρισθέντων ὡς ἀντιπολεμήσει τὰ στασιάσαντα πρὸς ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἱ ἀποστάται διαφθείροντες ἐλευθερώσουσι τὴν Σικελίαν τῆς στάσεως, παρὰ δόξαν ἀλλήλοις συνέβησαν, τοῦ Κλέωνος ὑποταγέντος ψιλῷ τοῦ Εὐνού προστάγματι καὶ τὴν τοῦ στρατηγοῦ οἶα δὴ βασιλεῖ χρεῖαν ἀποπληροῦντος, ἔχοντος οἰκεῖον πλῆθος στρατιωτῶν πεντακισχιλίων· ἡμέραι δ' ἐγγὺς ἦσαν ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως τριάκοντα. καὶ μετὰ βραχὺ ἐκ Ῥώμης ἤκοντι στρατηγῷ Λευκίῳ Ὑψαίῳ, ἔχοντι στρατιώτας ἐκ Σικελίας ὀκτακισχιλίου, εἰς πόλεμον καταστάντες οἱ ἀποστάται ἐνίκησαν, πλῆθος ὄντες δισμῦριοι. μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀθροίζεται τὸ σύστημα αὐτῶν εἰς μυριάδας εἴκοσι, καὶ πολλοῖς τοῖς πρὸς Ῥωμαίους πολέμοις ἐνευδοκίμησαντες ἔλαττον αὐτοὶ ἔπταιον. Οὗ διαβοηθέντος κατὰ τὴν Ῥώμην δούλων ἀπόστασις ἑκατὸν πεντήκοντα συνομοσάντων ἀνήπτετο, καὶ κατὰ τὴν Ἀττικὴν ὑπὲρ χιλίων, ἔν τε Δήλῳ καὶ κατ' ἄλλους πολλοὺς τόπους· οὗς τάχει τε τῆς βοηθείας καὶ τῇ σφοδρᾷ κολάσει τῆς τιμωρίας οἱ καθ' ἕκαστον ἐπιμελεῖται τῶν κοινῶν θάττον ἠφάνισαν, σωφρονίσαντες καὶ τὸ ἄλλο ὅσον ἦν ἐπὶ ἀποστάσει μετέωρον. κατὰ δὲ Σικελίαν ηὔξετο τὸ κακόν, καὶ πόλεις ἡλίσκοντο αὐτανδροὶ καὶ πολλὰ στρατόπεδα ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν κατεκόπησαν, ἕως Ῥουπίλιος ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς τὸ Ταυρομένιον ἀνέσώσατο Ῥωμαίοις, καρτερῶς μὲν αὐτὸ πολιορκήσας καὶ εἰς ἄφατον ἀνάγκην καὶ λιμὸν τοὺς ἀποστάτας συγκλείσας, ὥστε ἀρξαμένους ἐκ παίδων βορᾶς καὶ διελθόντας διὰ γυναικῶν μηδὲ τῆς αὐτῶν ἀλληλοφαγίας μηδ' ὅλως φείσασθαι· ὅτε καὶ Κομανὸν τὸν ἀδελφὸν Κλέωνος φεύγοντα ἐκ τῆς πολιορκουμένης πόλεως εἴλε. καὶ τὸ τελευταῖον Σαραπίωνος Σύρου τὴν ἄκραν προδόντος, συμπάντων τῶν ἐν τῇ πόλει δραπετῶν ὁ στρατηγὸς ἐκυρίευσεν· οὗς καὶ αἰκισάμενος κατεκρήμνισεν. ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἑνναν ἐλθὼν παραπλησίως ἐπολιόρκει, εἰς ἐσχάτην ἀνάγκην συγκλείων τὰς τῶν

ἀποστατῶν ἐλπίδας. καὶ Κλέωνα τὸν στρατηγὸν ἐξελθόντα τῆς πόλεως καὶ ἥρωικῶς ἀγωνισάμενον μετ' ὀλίγων ὑπὸ τῶν τραυμάτων δείξας νεκρόν, εἶλε καὶ ταύτην προδοσίᾳ τὴν πόλιν, ἐπεὶ οὐδ' ἦν ἀλώσιμος διὰ τὴν ὀχυρότητα βίᾳ χειρός. ὁ δὲ Εὐνους ἀναλαβὼν τοὺς σωματοφύλακας ὄντας χιλίους ἔφυγεν ἀνάνδρως εἰς τινας παρακρήμνους τόπους. ἀλλ' οἱ μὲν σὺν αὐτῷ ἄφυκτον τὸ περὶ αὐτοὺς δεινὸν ἐπιστάμενοι, ἤδη γάρ καὶ ὁ στρατηγὸς Ῥουπίλιος ἐπ' αὐτοὺς ἤλανθεν, ἀλλήλους τοῖς ξίφεσιν ἔφθαζον ἀπαυχενίσαντες. ὁ δὲ τερατίας Εὐνους καὶ βασιλεὺς καταφυγὼν διὰ δειλίαν ἐν τισὶ κοιλάσιν ἐξείλκύσθη ἅμα τετάρτων, μαγείρου καὶ ἀρτοποιοῦ καὶ τοῦ τρίβοντος αὐτὸν ἐν τῷ λουτρῷ καὶ τετάρτου τοῦ παρὰ τοὺς πότους εἰωθότος ψυχαγωγεῖν αὐτόν. καὶ παραδοθεὶς εἰς φυλακὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ διαλυθέντος εἰς φθειρῶν πλῆθος οἰκείως τῆς περὶ αὐτὸν ῥαδιουργίας κατέστρεψε τὸν βίον ἐν τῇ Μοργαντίνῃ. ἐντεῦθεν Ῥουπίλιος ἐπιτρέχων ὅλην τὴν Σικελίαν ἅμα λογάσιν ὀλίγοις θᾶπτον ἥπερ τις ἤλπισε παντὸς αὐτὴν ἡλευθέρωσε ληστηρίου.

Ὅτι ὁ τῶν ἀποστατῶν βασιλεὺς Εὐνους ἑαυτὸν μὲν Ἀντίοχον, Σύρους δὲ τῶν ἀποστατῶν τὸ πλῆθος ἐπωνόμασεν.

(“Kada je Sicilija, nakon poraza Kartagine /u II punskom ratu op. S.M./, postala uspješna i prosperitetna u toku 60 godina, u konačnici je izbio duži rat sa robovima iz sljedećih razloga. Sicilijanci, uživajući dugi mir, veoma su se obogatili i kupovali su mnoštvo robova. Pošto bi ih u masama, poput mnogih stada stoke, odveli sa mjesta gdje su bili čuvani, odmah bi ih žigosali /kao što se radilo sa stokom kako bi se označila pripadnost nekom vlasniku op. S.M./ Mlađe robove upotrebljavali su kao pastire, a ostale kako je kome bilo potrebno. Njihovi gospodari su bili veoma strogi i teški prema njima, i nisu vodili računa ni da im osiguraju neophodnu hranu niti odjeću, tako da je većina od njih /robova op. S.M./ bila prisiljena da pljačka i krađe kako bi došla do ovih neophodnih stvari. Tako su sva mjesta /na otoku op. S.M./ bila puna pokolja i ubijanja, kao da se vojska lopova i razbojnika raširila svuda po otoku. Namjesnici provincije, istine radi, činili su šta su mogli da ih suzbiju, ali se oni nisu usuđivali da ih kazne, jer su gospodari, koji su posjedovali robove, bili bogati i moćni. Stoga je svaki namjesnik bio prisiljen da zažmiri na razbojništva i nasilja koja su bila činjena u provinciji. Mnogi veleposjednici su bili rimski vitezovi i zato što su oni sudili po optužbama protiv namjesnika za njihovo ponašanje u provincijama⁵, oni su izazivali

---

⁵Ovaj podatak da su rimski vitezovi (*equites*) imali sudski autoritet i bili sudije u slučajevima kada bi namjesnici provincija (konzuli, prokonzuli, pretori, propretori i

dr. funkcioneri i službenici Republike zaduženi za upravu ili kontrolu ili nadgledanje određene provincije ili izvršavanje određenog mandata) bili, nakon završetka njihovog mandata (kada više ne bi bili pod zaštitom imuniteta), optuženi za iznuđivanje (korupcija, pljačka, nasilje, nedogovorno ponašanje) u provincijama je anahronizam i ne može se primijeniti na razdoblje prije i za vrijeme I sicilskog ustanka rata. Diodor je gotovo sigurno pogriješio jer je imao pred očima stanje sa sudovima i optužbama za iznuđivanje koje je postojalo u njegovo vrijeme (sredina I st. p. n. e.). Zbog sve učestalije pojave zloupotreba rimskih namjesnika u provincijama donešen je *lex Calpurnia de repetundis* (iz 149. god. p. n. e.) po kojem je ustanovljeno stalno sudište (*quaestio perpetua*), sa predsjedavanjem pretora, na kojem bi se procesuirale optužbe za iznuđivanje od strane magistrata i namjesnika. Međutim ovo sudište nije bilo sastavljeno od sudija – porotnika na način (da ih je red vitezova kontrolirao) koji opisuje Diodor, već od odbora senatora.

Tek je *lex Acilia repetundarum* (iz 123. god. p. n. e. na prijedlog plebejskog tribuna Manija Acilija Glabrija/*Manius Acilius Glabrio*, moguće zajedno sa drugim plebejskim tribunom Gajem Rubrijem/*Caius Rubrius*), iz okvira velike zakonodavne aktivnosti koju je predvodio i provodio popularski lider Gaj Grakh, mlađi brat Tiberija (plebejskog tribuna iz 133. god. p. n. e.), izmjestila sudišta iz vlasti senatorskog reda i uvela u njih i vitezove. O tome v. *CIL* I, 583 (p 723, 735, 832, 908) = *AE* 1978, 12 = *AE* 1998, +58 = *AE* 2001, + 64 = EDCS-ID: EDCS-20200006 (*Tabula Bembina lex repetundarum*; Rim); *Diod.fr.* knjige fr. XXXIV, 25 (excerpt Konstantina Porfirogenita); XXXVII, 9 (excerpt Konstantina Porfirogenita); *Liv. Perioche* 60; *Vell.* II, VI; XIII; *Plin. NH* XXXIII, 34; 36; *Plut. Cai. Gracch.* 5 – 6; *Flor.* II, 5; *App. Bell. civ.* I, 22; *CAH* IX, 80 – 81; *OCD_g*; Badian, 1954; Isto, 1972:82-84; Chester – Coleman-Norton – Bourne, 1961: 38–46; Jones, 1972:49 – 50; Stockton, 1979:141-142; Mitchell, 1986:2; Lintott, 1992:20- 22; 166 – 169; Isto, 1993:101-102; Crawford, 1996:49-50; 97 – 100; Morton, 2008:20 – 22; Zanimljivo je da se u ekscerptima (od Konstantina Porfirogenita) djela Diodora kada se opisuje doba glavne političke djelatnosti Gaja Grakha (123. – 121. god. p. n. e.) kao čelnika popularske stranke govori kako je tada na inicijativu Gaja Grakha od senatora oduzeta sudska vlast i predata vitezovima. Jasno se vidi kako Diodor nije baš bio kronološki dosljedan po pitanju kontrole sudova od strane vitezova, jer su podaci iz XXXIV, 2 kronološki nedosljedni sa podacima iz XXXIV, 25 i XXXVII, 9. Moguće je da se Diodor jednostavno spetljao u donošenju određenih zaključaka jer je uz korištenje svoje izvorne građe, koristio i trenutno stanje iz njegovog vremena, radi čega je i nastala ova nedosljednost.

Iako su načelno i originalno zakoni protiv iznuđivanja trebali štititi provincijalce od korupcije, iznuđivanja i kriminala namjesnika i njihovih suradnika, vrlo su se lako mogli preobraziti u svoju suprotnost i biti vrlo pogodno sredstvo manipulacije i

ucjenjivanja, i to upravo u cilju održanja zloupotrebe i kriminalnih postupaka. Posebno se to ispoljavalo baš u slučajevima kada su pojedinci iz reda rimskih vitezova kontrolirali sudišta. Pošto su pojedinci iz reda rimskih vitezova poglavito vodili i bili čimbenici korporacija publikana, koje su u Kasnoj Republici počinile iznimne financijske, materijalne i druge zloupotrebe u provincijama, “savezničkim”, klijentskim i vazalnim državama, iskorištavajući ih do njihove esencije, oni su podizali optužbe “za navodno iznuđivanje” protiv onih rimskih namjesnika, političara i vojskovođa koji su djelovali na terenu a koji bi im se na bilo koji način suprostavili, i izvodili ih na sudišta koja su kontrolirali baš rimski vitezovi. Ovim su rimski vitezovi držali u stvarnom strahu namjesnike, a sve u cilju da osiguraju njihovu suradnju ili bar da se ne miješaju u njihovo poslovanje u provincijama i klijentskim državicama. Zakoni o iznuđivanju su se odnosili samo na namjesnike provincije, koji su u republikanskoj epohi dolazili iz senatorskog reda, a ne i na one koji su u provincijama obavljali korporacijske ili druge poslove i preko njih vršili stvarne zloupotrebe i iskorištavanja. Radi ovakve “rupe u zakonu” rimski vitezovi ne bi bili izvođeni na sudišta niti bi protiv njih bile podizane optužbe radi iznuđivanja. Ali ova pojava se odnosila na kasnorepublikansko doba, a ne na srednjorepublikansko doba kojemu pripada i I sicilski robovski rat. U prilog opravdanju Gaja Grakha i ranih populara koji su izmjestili senatorski red iz sudišta i tako otvorili put vitezovima da preuzmu kontrolu nad ovim bitnim dijelom vlasti, potrebno je reći da njima ni na kraj pameti nije bila intencija da ustvari dozvole vitezovima zloupotrebe i izigravanje zakona o iznuđivanju. Naprotiv, oni su i sami bili protiv izrabljivanja provincija i zloupotrebe, ali eto vremenom se jedna dobra namjera (vođena izvorno željom za smanjivanjem ili ograničavanjem vlasti nobiliteta u Republici) izrodila u svoju krajnju suprotnost.

Morton, 2008:20 – 22 : “The anachronism of the passage lies in Diodorus’ statement that the praetores of the island could not act because of the equites controlling the law-courts that tried the cases of extortion. For Diodorus, writing in the first century B.C., this had undoubtedly been the case, but in the 130s B.C. this was not so; the problem is one of historical timing. The first court to be permanently established for trying cases of extortion was enacted in 149 B.C., which is before the time of the First Slave War, but this court was not composed in the manner in which Diodorus describes it for his narrative. Rather than having a jury composed of equites, the court took place in front of a board of senators, after an appeal had been made to a praetor, believed to be the praetor peregrinus. It could not have been this court that Diodorus was referring to, and so we must look to later history of the courts for extortion. The next major change to the system of extortion courts that we know took place at the earliest in 123 or 122 B.C. The lex Acilia set up a court in which the provincials themselves could bring extortion cases against governors, either with or without a Roman patronus. The case was then brought before a jury of fifty men chosen from a standing panel of four hundred and fifty selected by the praetor. The selection of this jury is the most interesting, and pertinent, part of the lex Acilia, and relates directly to

strah kod samih namjesnika. Pošto su /robovi na Siciliji op. S.M./ bili u takvoj nevolji, i bili gadno tučeni i šibani bez ikakvog razloga, robovi su odlučili da ne trpe više. Stoga su se oni sa vremena na vrijeme, kada su imali priliku, sastajali i savjetovali kako da se oslobode od jarma ropstva pod kojim su bili, sve dok konačno oni nisu postigli ono o čemu su se ranije dogovorili. Bio je jedan Sirijac, rođen u gradu Apameji, koji je bio kućni rob Antigena iz Ene, i koji je bio čarobnjak i čudotvorac. On se pretvarao da može da predviđa buduće događaje, koje su mu objavljivali - kako je on govorio –

---

the account of Diodorus. The text of the *lex Acilia* stipulates very stringent limitation on the composition of the jury. The selected individuals had to be between thirty and sixty years old, could not be or have been major or minor magistrates, and could not be senators or the fathers, sons or brothers of senators. The text of the *lex Acilia* does not, however, provide any positive qualifications. The account of Appian about the reform of the extortion courts states that C. Gracchus gave control of these courts to the *equites* (B Civ. 1.22). A passage from Pliny the Elder, however, suggests that the people to whom the courts were given were merely a group of people who came to be known as the *equites*, but were first known as *iudices* (HN 33.34). Jones (1972: 86-90) argues that this indicates that the positive qualification of the law was one of census qualification of owning 400,000 sesterces, which is the required census qualification to be part of the eighteen voting centuries that were given the public horse. In time, this body became thought of as part of the *equites*, and were thought of as such by the late Republic. It can clearly be seen, therefore, that Diodorus' narrative contains an anachronism in two senses: not only were the extortion courts changed in the manner described by Diodorus at the earliest in 123 or 122 B.C., and therefore a full ten years after the end of the First Slave War, but it was also the creation of this new court that led to the creation of the greater body known as the *equites* that Diodorus sees as so important to his narrative. This anachronism has been noted before, although no scholar has questioned how this could affect the interpretation of Diodorus' narrative. For the most part they choose to accept that while Diodorus is guilty of the anachronism, the information presented can still be accepted with the emendation that it was aristocratic pressure of any type on the praetores preventing them from acting. Having dismissed the anachronism as essentially accurate in concept if inaccurate in detail, the scholars then continue with their discussions of the war. I propose that this anachronism can show how Diodorus conceptualised the start and continuation of the First Slave War, and that this also throws doubts on the validity of his narrative in certain details." O ovom anahronizmu v. Green, 1961:13-14; Verbrughe, 1972:544-545; Vogt, 1974:46-47; Bradley, 1989:54; Sacks, 1990:146-150; Shaw, 2001:13; Urbainczyk, 2008:11; Morton, 2012:101 – 104.

bogovi u njegovim snovima, i mnoge je zaveo sa ovime. Zatim je on nastavio i dalje, ne samo proričući događaje koji će doći, otkrivene njemu u snovima, nego se pretvarao da je on vidio bogove kada je bio budan, i oni su mu objavili šta će se desiti. I iako su to bili trikovi koje je on činio, ipak su se slučajno neke od ovih stvari poslije pokazale tačnim. Predviđanja koja nisu bila ispunjena su bila zanemarena, ali ona koja su se desila su bili svugdje pozdravljana, tako da je on sve više i više bio slavljen. Nekom umješnošću ili nečim drugim, on je uobičavao da izbacuje plamen iz svojim usta kao iz goruće lampe, i tako bi prorokovao kao da je u to vrijeme bio inspiriran Apolonom. On je stavljao vatru, sa nekim gorivim tvarima kako bi je održavao, u školjku oraha ili neku takvu stvar kroz obje strane. Zatim bi je stavljao u svoja usta i izdišući na to, odatle bi izlazile i iskre i plameni. Prije pobune robova ovaj se čovjek hvalio da mu se ukazala sirijska boginja i rekla mu da će on vladati i ovo je on govorio ne samo drugima nego često i sopstvenom gospodaru. Budući da je to postao opći predmet ismijavanja, Antigen je bio toliko zadivljen sa šalom i šaljivim umijećem čovjeka, da je on vodio Euna (tako je bilo njegovo ime) sa sobom na gozbe i večere, i nekoliko pitanja bi mu bilo upućeno vezano za njegovo buduće kraljevstvo. On je bio pitao kako bi tretirao svaku osobu koja je bila prisutna za gozbenim stolom. On bi išao dalje sa svojom pričom i govorio bi im da bi on bio veoma ljubazan prema svojim gospodarima i poput čarobnjaka koristeći mnoge čudesne čarobnjačke termine i izraze, on je zasmijavao goste, na što bi neki od njih davali mu velike porcije sa stola, i molili ga da se sjeti njihove ljubaznosti kada postane kralj. Ali sve ovo ismijavanje, u konačnici je završilo u njegovom uzdizanju da bude kralj. I sve one koji su na gozbama na kojima je bio ismijavan, bili ljubazni prema njemu, on je najiskrenije nagradio. Ali početak pobune je bio na ovaj način. Bio je jedan Damofil iz Ene, čovjek velikoga bogatstva, ali oholog i nadmenog karaktera. Ovaj čovjek je iznad svega bio okrutan i težak prema svojim robovima. A i njegova supruga Megalis je nastojala da nadvisi svoga supruga u svim vrstama okrutnosti i nečovječnosti prema robovima. Robovi, nad kojima se tako okrutno postupalo, su bili bijesni kao divlje zvijeri i urotili su se da se pobune i prerežu vratove svojih gospodara. U tu svrhu su oni konsultirali Euna i pitali ga da li im bogovi daju uspjeh u njihovom naumu. On ih je ohrabrio i objavio da će biti uspješni u svome poduhvatu. Izgovorio je riječi i izraze, kao što je bio njegov uobičajeni način i rekao im da požure u izvršavanju /svojih namjera op. S.M./ Stoga su, nakon što su podigli 400 robova, prvom prilikom oni su se, iznenada, naoružali i provalili u grad Enu, vođeni sa svojim predvodnikom Eunom, koji je koristio čarobnjačke trikove

da izbacuje vatru iz svojih usta. Ulazeći u kuće /građana Ene op. S.M./, oni /pobunjeni robovi op. S.M./ su napravili veliki pokolj. Oni nisu čak pošteđili ni dojenčad, nego su ih nasilno uzimali sa majčinih grudi i razbijali ih od pod. Ne može se opisati kako odvratno i podlo, kako bi zadovoljili svoju pohotu, su oni silovali žene u prisustvu njihovih suprug. Ovim nasilnicima /pobunjenim robovima koji su došli sa latifundija op. S.M./ se pridružilo mnoštvo robova koji su bili u gradu. Oni su prvo usmjerili svoj bijes i okrutnost prema svojim sopstvenim gospodarima, i onda su se okrenuli ubijanju ostalih. U međuvremenu je Eun saznao da su Damofil i njegova supruga bili u voćnjaku u blizini grada. Zato je on poslao neke iz svoje rulje, koji su ih doveli sa zavezanim rukama vezanim na leđima, rugajući im se kako su prolazili zajedno sa mnogo zlostavljanja. Ali su izjavili da će oni biti veoma ljubazni u svakom pogledu prema njihovoj kćerki, zbog njenog sažaljenja i suosjećanja prema robovima, i njene spremnosti uvijek da im pomogne. Ovo pokazuje da se divljačko ponašanje /pobunjenih op. S.M./ robova prema drugima desilo, ne zbog njihove okrutne prirode, nego iz želje za osvetom zbog svih nepravdi koje su oni ranije trpili. Ljudi koji su bili poslani po Damofila i njegovu suprugu Megalis su ih doveli u grad i u teatar, gdje se sva pobunjena rulja okupila. Tamo je Damofil iskreno molio za svoj život i mnoge je ganuo sa onim što je rekao. Ali Hermeias i Zeuksis⁶ su ga optuživali sa mnogim ogorčenim optužbama i zvali ga varalicom i lažovom. Zatim su, bez čekanja da čuju odluku naroda /misli se pobunjenih robova okupljenih u teatru op. S.M./ koja se tiče njega /Damofila op. S.M./, jedan ga je probo mačem, dok mu je drugi odrubio glavu sa sjekirom. Zatim su oni /skupština pobunjenih robova op. S.M./ proglasili Euna kraljem, ne zbog njegove vrijednosti ili umijeća u ratovanju, nego zbog njegovih iznimnih /čarobnjačkih op. S.M./ trikova, i zato jer je on bio vođa i tvorac odmetnuća. A i njegovo ime je izgledalo da priliči i da je dobar znak, da će on biti ljubazan prema svojim podanicima. Kada je on stoga bio učinjen i vojskovođom, sa apsolutnom moći da naređuje i raspolaže sa svim stvarima kako mu je drago, sazvana je skupština, i on je pogubio /misli se da je naredio da se pogube op. S.M./ sve zarobljenike iz Ene izuzev onih koji su bili umješni u izradi oružja, koje je on okovao /misli se da je naredio da se okuju u lance op. S.M./ i postavio da rade. Što se tiče Megalis, on ju je predao volji robinja, kako bi joj se osvetile kako one misle. Nakon što su je šamarale i

---

⁶Obojica imaju helenska imena, i možda su porijeklom iz Helade ili vjerojatnije istočnijih helenističkih područja.

mučile, one su je bacile niz liticu. I Eun je sam ubio svoje sopstvene gospodare Antigena i Pitonu. Naposljetku, Eun je stavljajući dijademu na svoju glavu i ukrasivši se sa svim kraljevskim simbolima proglasio kraljem. On je učinio da se njegova supruga, koja je isto bila Sirijka i iz istoga grada, zove kraljicom i izabrao je one za koje je smatrao da su najrazboritiji da budu njegovi savjetnici. Među njima je bio jedan Ahej po imenu, i Ahejac /rodom iz peloponeske pokrajine Ahaje, znači Helen po narodnosti op. S.M./ po rođenju, mudar čovjek i dobar vojnik. U roku od tri dana on je okupio više od 6.000 ljudi, naoružanih sa onim što im je došlo pod ruku na bilo koji način. Njemu su se pridružili i drugi, koji su bili opremljeni bilo sa sjekirama, rogovima, pračkama, kljunovima, kolčevima naoštrenim i sprženim na jednoj strani ili sa onim što je služilo za ražanj. Sa ovima je on pustošio i rušio na sve strane. Naposljetku, nakon što mu se pridružio veliki broj robova, on je postao tako moćan i odvažan da se upuštao u borbe sa rimskim vojskovođama, i često im je u bitkama nanosio poraze, nadvladajući ih sa brojem svojih ljudi, jer je on /Eun op. S.M./ sada imao sa sobom više od 10.000 ljudi /misli se na vojsku pobunjenih robova op. S.M./. U međuvremenu, Kilićanin /pokrajina sa jugoistoka Male Azije op. S.M./ zvan Kleon potaknuo je još jedno odmetnuće robova, i sada su se svi /misli se na siciliske robovlasnike i provincijsku rimsku upravu op. S.M./ nadali da će se ove rulje bezakonja sukobiti jedna sa drugom, i da će ih se Sicilija osloboditi kroz njihovo međusobno istrebljenje i uništenje. Ali suprotno svim nadama i očekivanjima, oni su se udružili. Kleon je slijedio Eunove komande u svakome pogledu i služio svome čelniku kao njegov zapovjednik sa 5.000 sopstvenih vojnika. Prošlo je 30 dana od početka ove pobune i sada su robovi vodili bitku sa Lucijem Hipsejem koji je došao iz Rima i zapovijedao sa 8.000 Sicilijanaca. U ovoj bitci su pobijedili pobunjenici. Njih je bilo tada 20.000 i uskoro im se, nakon svega, njihova vojska povećala na 200.000 ljudi. I iako su se borili protiv samih Rimljana, ipak su oni često izlazili kao pobjednici, i veoma rijetko su bili poraženi. Kada se vijest o ovome raširila, u Rimu je izbila pobuna od 150 robova, koji su se urotili protiv vlasti. Slično je bilo u Atici sa 1.000 robova, i slično na Delosu i mnogim drugim mjestima. Ali magistrati /javni dužnosnici i službenici op. S.M./ različitih zajednica, kako bi spriječili dalju štetu, brzo su reagirali i odmah udarili na /pobunjene op. S.M./ robove i sve ih pobili. Tako da su oni koji su preostali i bili spremni na pobunu, bili svedeni na više ispravnije i trijeznije misli. Ali na Siciliji,

neredi su se sve više i više povećavali. Gradovi su bili zauzeti i njihovi stanovnici pretvarani u robove i mnoge armije su bile potučene od pobunjenika, sve do vremena kada je rimski zapovjednik Rupilije⁷ povratio Tauromenij. Opkoljeni su bili zbog teške i bliske opsade dovedeni u takvu krajnost u gladi da su počeli da jedu svoju djecu, a muškarci svoje žene, da bi najzad iskasapili jedni druge. Tamo je Rupilije zarobio Komana, brata Kleona, koji je pokušavao pobjeći iz grada dok je bio pod opsadom. Konačno je Sirijac Sarapion izdao akropolis, i svi bjegunci su pali u njegove /rimskog zapovjednika op. S.M./ ruke. Rupilije ih dao bičevati i baciti niz stijenu. Odatle /iz Tauromenija op. S.M./ je on marširao prema Eni, i nakon duge opsade pritisnuo ih je do takvog škripca da više nije ostalo nade za bilo koga da pobjegne. Nakon pogibije Kleona, njihovog zapovjednika, koji je izašao iz grada i borio se kao heroj, on /Rupilije op. S.M./ izložio je njegovo tijelo na javni uvid. I ubrzo nakon toga grad je također bio izdan u njegove ruke /u smislu da je izdajom Ena zauzeta od Rupilijeve armije op. S.M./, koji inače ne bi nikada bio zauzet silom zbog prirodne pozicije mjesta. Što se tiče Euna, on je pobjegao kao kukavica sa 600 svojih gardista na vrh nekih visokih uzvišenja, gdje su oni koji su bili sa njim, predviđevši svoju neizbježnu sudbinu, jer ih je Rupilije brzo slijedio, presjekli vratove jedni drugima /izvršili su kolektivno samoubistvo op. S.M./. Ali Eun, čarobnjački kralj iz straha se sakrio u neke pećine, koje je on otkrio za ove svrhe. On je bio odatle izvučen sa četvoricom iz njegove grupe, njegovim kuharom, njegovim pekarom, čovjekom koji ga je masirao u kupatilu i zabavljačem na njegovim banketima /tj. nekom vrstom dvorske lude op. S.M./. Konačno je on bio bačen u tamnicu, i tamo su ga izjele vaške, i tako su završili njegovi dani u /tamnici u gradu op. S.M./ Morgantini od smrti koja je vrijedna ranije pokvarenosti njegovog života. Rupilije je nakon toga sa manjim odredom prešao preko cijele Sicilije i odmah je očistio od lopova i razbojnika.

Ovaj Eun, kralj razbojnika, nazvao je sebe Antioh i svoje sljedbenike Sirijcima.“)

---

⁷*Publius Rupilius* (konzul za 132. god. p. n. e.; antinarodnjački nastrojen). O njemu v. Smith W., 1849:III, 679; PWRE, 1914, I A, 1, col. 1229 – 1230. *Cic. de Amic.* 69; *Cic. Tusc.* IV, 17;

Ostao zapamćen po strogom progonu pristalica Tiberija Sempronija Grakha.

Po ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV. knjige Diodorovog djela (2, 24b): Ὅτι συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους οἱ δοῦλοι

περὶ ἀποστάσεως καὶ φόνου τῶν κυρίων. παρελθόντες δὲ πρὸς τὸν Εὐνουν οὐκ ἄπωθεν διατρίβοντα ἡρώτων εἰ συγχωρεῖται παρὰ τῶν θεῶν αὐτοῖς τὸ βεβουλεμένον. ὁ δὲ τερατευόμενος μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ περὶ τίνων ἤκουσι ἀκούσας διεσάφησεν ὅτι διδῶσιν αὐτοῖς οἱ θεοὶ τὴν ἀπόστασιν, ἐὰν μηδεμίαν ὑπερβολὴν ποιησάμενοι παραχρήμα μὲν ἐγχειρήσωσι ταῖς ἐπιβολαῖς· ὑπὸ γὰρ τῆς πεπρωμένης αὐτοῖς κεκυῶσθαι πατρίδα τὴν Ἑνναν, οὕσαν ἀκρόπολιν ὅλης τῆς νήσου. τοιούτων λόγων ἀκούσαντες καὶ διαλαβόντες ὅτι τὸ δαιμόνιον αὐτοῖς συνεπιλαμβάνεται τῆς προαιρέσεως, οὕτως παρέστησαν ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὴν ἀπόστασιν ὥστε μηδεμίαν ἀναβολὴν τῶν δεδογμένων ποιεῖσθαι. εὐθὺς οὖν τοὺς μὲν δεδεδμένους ἔλουν, τῶν δὲ ἄλλων τοὺς πλησίον διατρίβοντας συλλαβόμενοι περὶ τετρακοσίους συνήθροισαν ἐπὶ τινος ἀγροῦ πλησίον ὄντος τῆς Ἑννης. συνθέμενοι δὲ πρὸς ἀλλήλους καὶ πίστει ἐπὶ σφαγίων ἐνόρκους νυκτὸς ποιησάμενοι καθωπλίσθησαν, ὥς ποτ' οὖν ὁ καιρὸς συνεχώρει πάντες δὲ τὸ κράτιστον τῶν ὄπλων τὸν θυμὸν ἀνελάμβανον κατὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ὑπερηφάνων κυρίων· καὶ τούτων ἀφηγεῖτο Εὐνους. καὶ παρακαλοῦντες ἀλλήλους περὶ μέσας νύκτας εἰσέπεσον εἰς τὴν πόλιν καὶ πολλοὺς ἀνήρουν.

(“Robovi su kovali zavjeru da se pobune i ubiju svoje gospodare. Oni su prišli Eunui, koji nije živio daleko, i pitali ga da li njihov plan ima odobrenje bogova. On je počeo da govori na čudan i inspirativan način, i kada je čuo svrhu njihove posjete, on /Eun op. S.M./ im je objasnio da će bogovi dodijeliti uspjeh njihovoj buni, ako oni ne budu oklijevali i odmah stupe u akciju. Sudbina im je izabrala Enu kao njihov dom, koja je bila akropolis cijeloga otoka. Kada su oni čuli šta je on rekao, i uvidjeli da ih božanstvo podržava u njihovom poduhvatu, njihovi duhovi su toliko bili podstaknuti da se pobune da oni nisu pravili dalja odlaganja u realizaciji svojih planova. Odmah su oslobodili neke robove iz okova, i pozvali druge koji su prebivali blizu njih da im se pridruže. Oko 400 njih se sakupilo u polju blizu Ene, i nakon polaganja zakletvi jedni drugima i razmjene zavjeta po noći nad žrtvenima žrtvama, oni su se naoružali koliko su okolnosti dopuštale. Ali oni su svi bili opremljeni sa najsnažnijim oružjem, svojom bijesnom odlučnošću da zbrišu svoje arogantne gospodare. Sa Eunom kao svojim vođom, i podstičući jedni druge, oko ponoći oni su upali u grad i ubili mnoge od njegovih stanovnika.”)

Po ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV. knjige Diodorovog djela (2, 25 - 48): Ὅτι οὐδέποτε στάσις ἐγένετο

τηλικαύτη δούλων ἡλικία συνέστη ἐν τῇ Σικελίᾳ. δι' ἣν πολλαὶ μὲν πόλεις δειναῖς περιέπεσον συμφοραῖς, ἀναρίθμητοι δὲ ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετὰ τέκνων ἐπειράθησαν τῶν μεγίστων ἀτυχημάτων, πᾶσα δὲ ἡ νῆσος ἐκινδύνευεν πεσεῖν εἰς ἐξουσίαν δραπετῶν, ὅρον τῆς ἐξουσίας τιθεμένων τὴν τῶν ἐλευθέρων ὑπερβολὴν τῶν ἀκληρημάτων. καὶ ταῦτα ἀπήντησε τοῖς μὲν πολλοῖς ἀνελπίστως καὶ παραδόξως, τοῖς δὲ πραγματικῶς ἕκαστα δυναμένοις κρίνειν οὐκ ἀλόγως ἔδοξε συμβαίνειν. διὰ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εὐπορίας τῶν τὴν κρατίστην νῆσον ἐκκαρπουμένων ἅπαντες σχεδὸν οἱ τοῖς πλούτοις προκεκοφότες ἐζήλωσαν τὸ μὲν πρῶτον τρυφὴν, εἰθ' ὑπερηφανίαν καὶ ὕβριν. ἐξ ὧν ἀπάντων αὐξανομένης ἐπ' ἴσης τῆς τε κατὰ τῶν οἰκετῶν κακουχίας καὶ τῆς κατὰ τῶν δεσποτῶν ἀλλοτριότητος, ἐρράγῃ ποτὲ σὺν καιρῷ τὸ μῖσος. ἐξ οὗ χωρὶς παραγγέλματος πολλὰι μυριάδες συνέδραμον οἰκετῶν ἐπὶ τὴν τῶν δεσποτῶν ἀπώλειαν. τὸ παραπλήσιον δὲ γέγονε καὶ κατὰ τὴν Ἀσίαν κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, Ἀριστονίκου μὲν ἀντιποιησαμένου τῆς μὴ προσηκούσης βασιλείας, τῶν δὲ δούλων διὰ τὰς ἐκ τῶν δεσποτῶν κακουχίας συναπονοησαμένων ἐκείνῳ καὶ μεγάλοις ἀτυχήμασι πολλάς πόλεις περιβαλόντων. Ὅτι παραπλησίως καὶ πρὸς τὰς γεωργίας ἕκαστος τῶν πολλῇν χώραν κεκτημένων ὅλα σωματοτροφεία συνηγόραζον· τοὺς μὲν πέδαις δεσμεύειν, τοὺς δὲ ταῖς βαρύτησι τῶν ἔργων καταπονεῖν, πάντας δὲ τοῖς ὑπερηφάνοις χαρακτηῖρι κατέστιζον. διὸ δαὶ τοσοῦτο τῶν οἰκετῶν ἐπέκλυσε πλῆθος ἅπασαν Σικελίαν, ὥστε τοὺς ἀκούοντας τὴν ὑπερβολὴν μὴ πιστεῦσαι. καὶ γὰρ τῶν Σικελιωτῶν οἱ πολλοὺς πλούτους κεκτημένοι διημιλλῶντο πρὸς τὰς τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπερηφανίας τε καὶ πλεονεξίας καὶ κακουργίας. εἰς τοιαύτην γὰρ συνήθειαν ῥαδιουργίας τοὺς νομεῖς ἤγαγον οἱ πολλοὺς οἰκέτας κεκτημένοι τῶν Ἰταλικῶν ὥστε τροφὰς μὲν μὴ παρέχειν, ἐπιτρέπειν δὲ ληστεύειν. τοιαύτης δοθείσης ἐξουσίας ἀνθρώποις διὰ μὲν τὴν ἰσχὺν τῶν σωμάτων δυναμένοις πᾶν τὸ κριθέν ἐπιτελεῖν, διὰ δὲ τὴν ἄνεσιν καὶ σχολὴν εὐκαιροῦσι, διὰ δὲ τὴν τῆς τροφῆς ἔνδειαν ἀναγκαζομένοις ταῖς παραβόλοις ἐγχειρεῖν πράξεις, συνέβη ταχὺ τὴν παρανομίαν αὐξηθῆναι. τὸ γὰρ πρῶτον ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις τόποις τοὺς καθ' ἓνα καὶ δύο τὰς ὁδοιπορίας ποιομένους ἐφόνευον· εἴτα ἐπὶ τὰς τῶν ἀσθενεστέρων ἐπαύλεις νυκτὸς ἄθροοι συντρέχοντες ἐξήρουν βίᾳ ταύτας καὶ τὰς κτήσεις διήρπαζον καὶ τοὺς ἀνθισταμένους ἀνῆρουν. αἰεὶ δὲ μᾶλλον τῆς τόλμης προβαίνουσας, οὔτε τοῖς ὁδοιποροῖς νυκτὸς ἡ Σικελία βάσιμος ἦν οὔτε τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας ζῆν εἰωθόσιν ἀσφαλὲς ἐπὶ ταύτης ἡ διατριβή, πάντα δὲ βίας καὶ ληστείας καὶ παντοδαπῶν φόνων ἦν μεστά. τοῖς δὲ νομεῦσιν ἀγραυλίας γεγενημένης καὶ

σκευῆς στρατιωτικῆς, εὐλόγως ἅπαντες ἐνεπιμπλῶντο φρονήματος καὶ θράσους· περιφέροντες γὰρ ρόπαλα καὶ λόγχας καὶ καλαύροπας ἀξιολόγους καὶ δέρματα λύκων ἢ συάγων ἐσκεπασμένοι τὰ σώματα καταπληκτικὴν εἶχον τὴν πρόσοψιν καὶ πολεμικῶν ἔργων οὐ πόρρω κειμένην. κυνῶν τε ἀλκίμων ἄθροισμα συνεπόμενον ἐκάστω καὶ τροφῆς καὶ γάλακτος καὶ κρεῶν παρακειμένων πληθος ἐξηγρίου τάς τε ψυχὰς καὶ τὰ σώματα. ἦν οὖν πᾶσα χώρα μεστή καθάπερ στρατευμάτων διεσπαρμένων, ὥς ἂν ὑπὸ τῆς τῶν δεσποτῶν ἐπιτροπῆς τοῦ θράσους τῶν δούλων καθωπλισμένου. οἱ δὲ στρατηγοὶ κωλύειν μὲν ἐπεχείρουν τὴν ἀπόνοιαν τῶν οἰκετῶν, κολάζειν δὲ οὐ τολμῶντες διὰ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ βάρος τῶν κυρίων ἠναγκάζοντο περιορᾶν τὴν ἐπαρχίαν ληστευομένην. οἱ πλείστοι γὰρ τῶν κτητόρων ἱππεῖς ὄντες ἐντελεῖς τῶν Ῥωμαίων, καὶ κριταὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν κατηγορουμένοις στρατηγοῖς γινόμενοι, φοβεροὶ ταῖς ἀρχαῖς ὑπῆρχον. Ὅτι οἱ περὶ τὰς γεωργίας ἀσχολούμενοι τῶν Ἰταλικῶν παμπληθεῖς οἰκέτας ὠνούμενοι καὶ πάντας χαράττοντες τοῖς στίγμασι τροφὰς μὲν οὐχ ἱκανὰς παρείχοντο, τῇ δὲ βαρύτητι τῶν ἔργων κατέξαινον . . . τὴν παρ' αὐτῶν ταλαιπωρίαν. Ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὰς πολιτικὰς δυναστείας τοὺς ἐν ὑπεροχῇ ὄντας ἐπιεικῶς χρῆ προσφέρεσθαι τοῖς ταπεινότεροις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἰδιωτικοὺς βίους πρῶως προσε νεκτέον τοῖς οἰκέταις τοὺς εὖ φρονούντας. ἡ γὰρ ὑπερηφανία καὶ βαρύτης ἐν μὲν ταῖς πόλεσιν ἀπεργάζεται στάσεις ἐμφυλίου τῶν ἐλευθέρων, ἐν δὲ τοῖς κατὰ μέρος τῶν ἰδιωτῶν οἴκοις δούλων ἐπιβουλὰς τοῖς δεσπόταις καὶ ἀποστάσεις φοβεράς κοινῇ ταῖς πόλεσι κατασκευάζει. ὅσῳ δ' ἂν τὰ τῆς ἐξουσίας εἰς ὁμότητα καὶ παρανομίαν ἐκτρέπηται, τοσούτω μᾶλλον καὶ τὰ τῶν ὑποτεταγμένων ἦθη πρὸς ἀπόνοιαν ἀποθηριούται· πᾶς γὰρ ὁ τῇ τύχῃ ταπεινὸς τοῦ μὲν καλοῦ καὶ τῆς δόξης ἐκουσίως ἐκχωρεῖ τοῖς ὑπερέχουσι, τῆς δὲ καθηκούσης φιλανθρωπίας στερισκόμενος πολέμιος γίνεται τῶν ἀνημέρως δεσποζόντων. Ὅτι Δαμόφιλος τις ἦν τὸ γένος Ἐνναῖος, τὴν οὐσίαν μεγαλόπλουτος, τὸν τρόπον ὑπερήφανος, ὃς πολλὴν χώρας περίοδον γεωργῶν, παμπληθεῖς δὲ βοσκημάτων ἀγέλας κεκτημένος οὐ μόνον τὴν τρυφὴν τῶν κατὰ Σικελίαν Ἰταλικῶν ἐξήλωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τοὺς οἰκέτας πληθος καὶ τὴν εἰς τούτους ἀπανθρωπίαν καὶ βαρύτητα. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς χώρας ἵππους τε πολυτελεῖς καὶ τετρακύκλους ἀπῆνας μετ' οἰκετῶν στρατιωτικῶν περιήγετο· πρὸς δὲ τούτοις εὐπρεπῶν παίδων πληθος, ἔτι δὲ κολάκων ἀνάγωγον παραδρομὴν ἔχειν ἐφιλοτιμεῖτο. κατὰ δὲ τὴν πόλιν καὶ τὰς ἐπαύλεις ἀργυρωμάτων ἐκθέσεις τορευτῶν καὶ στρωμάτων θαλαττίων πολυτελείας ἐκπονούμενος παρτίθετο τραπέζας ὑπερηφάνους καὶ βασιλικὰς ταῖς δαψυλείαις, υπεραῖρων τὴν Περσικὴν τρυφὴν ταῖς δαπάναις καὶ πολυτελείαις· ὑπερέβαλε δὲ καὶ κατὰ τὴν ὑπερηφανίαν. ἀνάγωγος γὰρ καὶ ἀπαίδευτος τρόπος ἐξουσίας ἀνυπευθύνου καὶ τύχης μεγαλοπλούτου

κυριεύσας τὸ μὲν πρῶτον κόρον ἐγέννησεν, εἴθ' ὕβριν, τὸ δὲ τελευταῖον ὀλεθρόν τε αὐτῷ καὶ συμφορὰς μεγάλας τῇ πατρίδι. ἀγοράζων γὰρ οἰκετῶν πλῆθος ὕβριστικῶς αὐτοῖς προσεφέρετο, στίγμασι σιδήρου χαράττων τὰ σώματα τῶν ἐλευθέρων μὲν ἐν ταῖς πατρίσι γεγεννημένων, αἰχμαλωσίας δὲ καὶ δουλικῆς τύχης πεπειραμένων. καὶ τούτων τοὺς μὲν πέδαις δεσμεύων εἰς τὰς συνεργασίας ἐνέβαλλε, τοὺς δὲ νομεῖς ἀποδεικνύων οὐτ' ἐσθῆτας οὔτε τροφὰς ἐχορήγει τὰς ἀρμοστύσας. Ὅτι ὁ αὐτὸς Δαμόφιλος διὰ τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν ὀμότητα τῶν τρόπων οὐκ ἦν ἡμέρα καθ' ἣν οὐκ ἦκίζετο τινὰς τῶν οἰκετῶν ἐπ' αἰτίαις οὐ δικαίαις. οὐχ ἦττον δὲ ἡ γυνὴ τούτου Μεταλλίς χαίρουσα ταῖς ὑπερηφάνοις τιμωρίαις ὡμῶς προσεφέρετο ταῖς θεραπαίνισι καὶ τῶν οἰκετῶν τοῖς ὑποπεσοῦσιν. καὶ διὰ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων ὕβριν καὶ τιμωρίαν ἀπεθριώθησαν οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς κυρίους, καὶ διαλαβόντες μὴδὲν ἔτι χεῖρον τῶν παρόντων αὐτοῖς κακῶν ἀπαντήσεσθαι ... Ὅτι Δαμόφιλος ὁ Ἐνναῖός ποτε προσελθόντων αὐτῷ τινων οἰκετῶν γυνῶν καὶ διαλεγομένων ὑπὲρ ἐσθῆτος οὐκ ἠνέσχετο τὴν ἔντευξιν, ἀλλ' εἰπὼν· Τί γάρ; οἱ διὰ τῆς χώρας ὁδοιποροῦντες γυμνοὶ βαδίζουσι, καὶ οὐχ ἐτοίμην παρέχονται τὴν χορηγίαν τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν ἱματίων; ἐπέταξε προσδεῖσθαι τοῖς κίοσι καὶ πληγὰς ἐμφορήσας ἐξαπέστειλεν ὑπερηφάνως. Ὅτι κατὰ τὴν Σικελίαν ἦν τοῦ Δαμοφίλου θυγάτηρ, παρθένος μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀπλότῃ δὲ τρόπων καὶ φιλανθρωπία διαφέρουσα. αὕτη τοὺς μαστιζομένους ὑπὸ τῶν γονέων ἀεὶ φιλοτίμως εἰώθει παρηγορεῖσθαι, καὶ τοῖς δεδεμένοις τῶν οἰκετῶν ἐπαρκοῦσα διὰ τὴν ἐπιείκειαν θαυμαστῶς ὑπὸ πάντων ἡγαπᾶτο. καὶ τότε οὖν τῆς προγεγεννημένης χάριτος ξενολογησάσης αὐτῇ τὸν παρὰ τῶν εὖ πεπονθότων ἔλεον, οὐ μόνον οὐδεις ἐτόλμισε μεθ' ὕβρεως ἐπιβαλεῖν τῇ κόρῃ τὰς χεῖρας, ἀλλὰ πάντες ἄθικτον πάσης ὕβρεως τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἐτήρησαν. προχειρισάμενοι δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς εὐθέτους, ὧν ἐκτενέστατος ἦν Ἑρμείας, ἀπήγαγον εἰς Κατάνην πρὸς τινὰς οἰκείους. Ὅτι ἀπηγριωμένων τῶν ἀποστατῶν δούλων πρὸς ὅλην τὴν οἰκίαν τῶν δεσποτῶν καὶ τρεπομένων πρὸς ἀπαραίτητον ὕβριν καὶ τιμωρίαν, ὑπέφαινον ὡς οὐ δι' ὀμότητα φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὰς προγεγεννημένας εἰς αὐτοὺς ὑπερηφανίας ἐλύττων πρὸς τὴν τῶν προαδικησάντων κόλασιν τραπέντες. Ὅτι καὶ παρὰ τοῖς οἰκέταις αὐτοδιδάκτος ἐστὶν ἡ φύσις εἰς δικαίαν ἀπόδοσιν χάριτός τε καὶ τιμωρίας. Ὅτι ὁ Εὐνους μετὰ ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς πάντας ἀνελών, ἐκκλέψας μόνους ἀφῆκε τοὺς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις κατὰ τὰς τοῦ κυρίου συμπεριφορὰς ἐν τοῖς συνδείπνοις ἀποδεδεγμένους αὐτὸν ἐν τῇ τε μαντικῇ καὶ κατὰ τὰς ἐκ τῆς τραπέζης δόσεις φιλανθρώπως· ὥστε θαυμάσαι ἦν τὴν τε τῆς τύχης περιπέτειαν καὶ τὸ τὴν κατὰ τῶν εὐτελεστάτων εὐεργεσίαν ἀμειψθῆναι σὺν καιρῷ τηλικαύτῃ χάριτι. Ὅτι Ἀχαιοὺς ὁ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου σύμβουλος τοῖς πραττομένοις ὑπὸ τῶν δραπετῶν οὐκ

εὐαρεστούμενος ἐπετίμα τε τοῖς τολμωμένοις ὑπ' αὐτῶν καὶ μάλα θρασέως προέλεγεν ὅτι συντόμου τεύξονται τιμωρίας. ὃν ὁ Εὐνους παρρησιαζόμενον τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ θανάτῳ περιβαλεῖν ὥστε οὐ μόνον ἐδωρήσατο τὴν τῶν δεσποτῶν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ σύμβουλον ἐποιήσατο. Ὅτι καὶ ἄλλη τις ἐγένετο ἀπόστασις δραπετῶν καὶ σύστημα ἀξιόλογον. Κλέων γάρ τις Κίλιξ ἐκ τῶν περὶ τὸν Ταῦρον τόπων, συνήθης ὢν ἐκ παίδων τῷ ληστικῷ βίῳ καὶ κατὰ τὴν Σικελίαν νομεὺς γεγονῶς ἵπποφορβίων, οὐ διέλιπεν ὁδοιδοκῶν καὶ παντοδαποὺς φόνους ἐπιτελούμενος. ὃς πuthόμενος τὴν κατὰ τὸν Εὐνουν προκοπὴν καὶ τὰς τῶν μετ' αὐτοῦ δραπετῶν εὐημερίας ἀποστάτης ἐγένετο, καὶ τινὰς τῶν πλησίον οἰκετῶν πείσας συναπονοήσασθαι κατέτρεχε τὴν πόλιν τῶν Ἀκραγαντίνων καὶ τὴν πλησιόχωρον πᾶσαν. Ὅτι ἡ κατεπείγουσα χρεία καὶ σπάνις ἠνάγκαζε πάντα δοκιμάζειν τοὺς ἀποστάτας δούλους, οὐ διδοῦσα τὴν τῶν κρειττόνων ἐκλογὴν. Ὅτι ὑπῆρχεν οὐ διοσημίας δεόμενον τὸ συλλογίσασθαι τῆς πόλεως τὸ εὐάλωτον. φανερόν γάρ ἦν καὶ τοῖς εὐηθεστάτοις ὅτι τῶν τειχῶν διὰ τὴν πολυχρόνιον εἰρήνην κατερρυηκότων καὶ πολλῶν ἐξ αὐτῆς στρατιωτῶν ἀπολωλότων, ἔσται τῆς πόλεως εὐκατόρθωτος ἡ πολιορκία. Ὅτι ὁ Εὐνους ἐκτὸς βέλους ἐπιστήσας τὴν δύναμιν ἐβλασφήμει τοὺς Ῥωμαίους, ἀποφαινόμενος οὐχ ἑαυτοὺς ἀλλ' ἐκείνους εἶναι δραπετάς τῶν κινδύνων. μίμους δὲ ἐξ ἀποστάσεως τοῖς ἔνδον ἐπεδείκνυτο, δι' ὧν οἱ δούλοι τὰς ἀπὸ τῶν ιδίων κυρίων ἀποστασίας ἐξεθεάτριζον, ὄνειδιζοντες αὐτῶν τὴν ὑπερηφανίαν καὶ τὴν υπερβολὴν τῆς εἰς τὸν ὄλεθρον προαγούσης ὕβρεως. Ὅτι τὰ ἐξηλλαγμένα δυστυχήματα, εἰ καὶ τινες πεπεισμένοι τυγχάνουσι μηδενὸς τῶν τοιούτων ἐπιστροφὴν ποιεῖσθαι τὸ θεῖον, ἀλλ' οὖν γε σύμφορόν ἐστι τῷ κοινῷ βίῳ τὴν ἐκ θεῶν δεισιδαιμονίαν ἐντετηκέναι ταῖς τῶν πολλῶν ψυχαῖς. ὀλίγοι γὰρ οἱ δι' ἀρετὴν ἰδίαν δικαιοπραγοῦντες, τὸ δὲ πολὺ φῦλον τῶν ἀνθρώπων νομικαῖς κολάσεσι καὶ ταῖς ἐκ θεοῦ τιμωρίαῖς ἀπέχεται τῶν κακουργημάτων. Ὅτι πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐπισυμβάντων τοῖς Σικελιώταις, τούτοις ἅπασιν ὁ δημοτικὸς ὄχλος οὐχ οἷον συνέπασχεν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπέχαιρε προσεπιφθονῶν ἀνίσου τύχης καὶ ἀνωμάλου ζωῆς. ὁ γὰρ φθόνος ἐκ τῆς προγεγενημένης λύπης μετέβαλεν εἰς χαράν, ὁρῶν τὸ λαμπρὸν τῆς τύχης μεταπεπτωκὸς εἰς τὸ πρότερον ὑπ' αὐτῆς ὑπερορώμενον σχῆμα, καὶ τὸ πάντων δεινότατον, οἱ μὲν ἀποστάται προνοηθέντες ἐμφρόνως περὶ τοῦ μέλλοντος οὔτε τὰς ἐπαύλεις ἐνεπύριζον οὔτε τὰς ἐν αὐταῖς κτήσεις καὶ καρπῶν ἀποθέσεις ἐλυμαίνοντο, τῶν τε πρὸς τὴν γεωργίαν ὠρμηκότων ἀπείχοντο, οἱ δὲ δημοτικοὶ διὰ τὸν φθόνον ἐπὶ τῇ προφάσει τῶν δραπετῶν ἐξιόντες ἐπὶ τὴν χώραν οὐ μόνον τὰς κτήσεις διήρπαζον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπαύλεις ἐνεπύριζον.

("Od ovoga trenutka nastala je tako velika pobuna robova na Siciliji, kao nikada ranije, u kojoj su mnogi gradovi patili i bili opljačkani. Bezbrojno mnoštvo muškaraca, žene i djece su zapali u najveće nesreće. I malo je nedostajalo da cijeli otok padne u ruke robova, koji nisu zapreka granica svoje moći, nego apsolutnog uništenja gospodara. Ove stvari su se desile, kada ih niko nije očekivao, ali oni koji su navikli da ispituju korijene i uzroke svih dešavanja, zaključili su da se to nije desilo slučajno. Stanovnici ovoga bogatog otoka su postali arogantni sa prevelikim bogatstvom. Oni su zapali u luksuz i pohotljivost, a zatim u oholost i drskost. Zbog ovih razloga, okrutnost gospodara prema robovima i mržnja robova prema gospodarima je bjesnila i povećavala se svaki dan. Najzad, kada se pružila odgovarajuća prilika, ova mržnja je buknila i mnoge hiljade robova, bez ikakvog upozorenja, su se udružile kako bi uništile svoje gospodare. I ista stvar se desila u Aziji /misli se na područje provincije Azije u zapadnoj dijelu Male Azije, na prostore nekadašnje Pergamsko-atalidske kraljevine op. S.M./, skoro u isto vrijeme, kada je Aristonik, bez bilo kojih ispravnih prava tražio azijsko /pergamsko – atalidsko op. S.M./ kraljevstvo, svi robovi, iz razloga okrutnosti njihovih gospodara, su mu se pridružili i ispunili mnoge gradove i naselja sa krvoprolićem i pokoljem. Na sličan način, oni koji su imali velike posjede na Siciliji pokupovali su kompletne tržnice robljem kako bi se obrađivala njihova zemlja. Oni /veleposjednici – robovlasnici op. S.M./ su neke /robove op. S.M./ okovali, druge su oni iscrpljivali teškim radom, i žigosali i obilježili svakoga od njih. Tako je veliko mnoštvo robova preplavilo Siciliju, kao potop, da je taj prevelik broj izgledao nevjerovatnim svima koji bi čuli za to. Bogataši Sicilije bili su takmaci Italiotima⁸ u oholosti, pohlepi i poročnosti. Italici, koji su imali veliki broj robova, doveli su svoje pastire do takvog stupnja lupeštva, da su im oni dozvoljavali da pljačkaju i krađu, radije nego da ih snabdiju bilo kojim neophodnim potrepštinama. Jednom kada je ovo /nasilje i razbojništvo op. S.M./ dozvoljeno ovim ljudima snažnoga tijela, koji su imali i slobodnog vremena, dovoljno je bilo da im se omogući da smjesta izvrše bilo koje uznemiravanje, i oni koji su bili dovedeni zbog nedostatka potrepština do ekstremnosti pokušavanja bilo čega kako bi podmirili svoje potrebe. U kratko vrijeme ovo bezakonje se počelo širiti. U početku su ubijali putnike na putevima, kada su

---

⁸ Italiotima su se nazivali Heleni iz *Magna Greacia*, tj. oni naseljeni u južnoj Italiji. Međutim, još uvijek nije baš najjasnije da li se u ovom ekscerptu misli na italijanske Helene ili na sve Italike, tj. Italijane.

samo jedan ili dvojica bili zajedno, kasnije bi u grupama noću ulazili u mala sela i pljačkali kuće siromašnih ljudi i na silu odnosili šta god bi našli i ubijali svakoga ko bi im se suprotstavio. Naposljetku, kako su oni svakodnevno bili sve više i više odvažniji, nije više bilo sigurnosti po noći na putevima Sicilije za putnike, niti sigurnosti za one koji su živjeli na selima, nego su sva mjesta bila ispunjena pljačkom, razbojništvima i ubistvima. I zato jer su pastiri bili snabdjeveni sa oružjem i bili prisiljeni da ostanu na otvorenim poljima tokom noći i dana, oni su svakim danom postajali odvažniji i smioniji, noseći toljage, lance i dugačke štapove i pokrivali se kožama vukova i veprova. Oni su imali najstrašniji i užasan izgled, skoro kao da idu u rat. Uz to, svaki je imao velikoga psa čuvara /tipa op. S.M./ molosa koji ih je pratio. I dok su oni gutajući mlijeko i pretrpavajući sebe sa mesom, i svim drugim vrstama hrane, sličili su zvijerima i u tijelu i u duši. Kao rezultat toga, cijeli otok je izgledao kao da je pun vojnika koji su se kretali gore –dole na svakome mjestu, budući da su svi smioni robovi bili pušteni od svojih gospodara da čini djela ludaka. Zaista je istina da su rimski pretori /i propretori, namjesnici provincije Sicilije op. S.M./ činili šta su mogli da suzbiju nasilje robova, ali nisu se usuđivali da ih kazne, zbog moći i utjecaja njihovih gospodara, oni su bili prisiljeni da trpe da je zemlja /Sicilija op. S.M./ zaražena sa razbojništvima. Većina njihovih gospodara su bili rimski vitezovi, koji su imali sudski autoritet u Rimu i mogli su djelovati kao sudije u slučajevima nad pretorima, kada bi ovi bili pozvani da se pojave pred njima zbog optužbi koje bi se ticale njihove uprave nad provincijom. I stoga su se magistrati iz dobrog razloga plašili njih /robovlasnika – veleposjednika Sicilije op. S.M./⁹Italijani, koji su imali velike posjede na Siciliji, kupili su mnoge robove, svakoga od njih su žigosali sa oznakama na njihovim obrazima, i pritiskali ih sa teškim radom, i još im nisu davali dovoljno namirnica. Ne samo da bi u političkom životu moćni trebali da se ponašaju humano prema onima koji su u jadnom stanju, nego također i u privatnom životu razumni ne bi trebalo da budu preoštri sa svojim robovima. Jer kao što u državama bahato ponašanje dovodi do razdora među građanima, tako i u svakom privatnom domu, takvo ponašanje izaziva robove protiv svojih gospodara, i dovodi do strašnih poremećaja u gradovima. Kada oni na vlasti djeluju surovo i opako, karakter njihovih podanika je spreman na nesmotrenu akciju. Oni koje sudbina stavlja u skromniju poziciju će rado dati

---

⁹ Kao što je već rečeno, podatak da su rimski vitezovi mogli suditi namjesnicima provincija je anahronizam i uopće ne odgovara razdoblju pred i za vrijeme I sicilskog robovskog rata.

svojim nadređenima čast i slavu, ali ako im se uskraćuje dobrota koju oni zaslužuju, oni će se pobuniti protiv ljudi koji se ponašaju kao okrutni despot. Bio je jedan Damofil iz Ene, koji je bio bogat, ali veoma ohol i arogantan. Ovaj čovjek je posjedovao veliko zemljišno područje i imao je brojna krda stoke, i oponašao je luksuz i okrutnost Italijana prema njihovim robovima. On je putovao zemljom uzduž i poprijeko, putujući u kočiji koje su vukli veličanstveni konji, i praćen sa grupom naoružanih robova. On je takođe uvijek vodio sa sobom i lijepe dječake, laskavce i parazite. U gradu i u selima, on je imao lijepo izgravirane srebrne posude, i sve vrste purpurnih tepiha veoma velike vrijednosti, održavao je veličanstvene gozbe i zabave, kao da je rival države i raskoši kralja. U pompama i troškovima je nadaleko prevazišao luksuz Persijanaca i njegova oholost i arogancija su bili pretjerani. On je bio neotesan i odrastao je bez učenja ili bilo kakvog klasičnog /u smislu helensko – rimske civilizacije op. S.M./ obrazovanja. I pošto je nagomilao veliko bogatstvo on se prepustio samopopustljivoj razuzdanosti. U početku je ovo obilje učinilo ga drskim, I najzad je on postao kuga i za sebe, donoseći mnoge nevolje i nesreće svojoj zemlji /Siciliji op. S.M./. Pošto je kupio mnoštvo robova, on ih je zlostavljao na najgori način. One koji su bili rođeni slobodni u njihovim sopstvenim zemljama, i uzeti kao zarobljenici u ratu, on je žigosao po njihovim obrazima sa ostrim vrhovima željeznih igli. Neke od njih je okovao i stavio u robovske obore. Drugima koji su bili određeni da brinu o stoci u poljima, on nije dao niti odjeće niti hrane kako bi se zadovoljile njihove potrebe. Barbarstvo i okrutnost ovoga Damofila je bilo takvo, da nikada nije prošao dan da nije bičevao svoje robove, i to bez ikakvog razloga. I njegova supruga Megalis je bila okrutna kao i on, prema služavkama i drugim robovima koji bi joj pali u ruke. Zbog toga su njegovi robovi, izazivani okrutnošću svojih gospodara i gospodarice, zaključili da im se ništa gore ne može desiti od onog stanja u kojem se nalaze [i oni su se iznenada pobunili]. Neki goli robovi su jednom otišli do Damofila u Enu i žalili se da nemaju odjeću, ali on nije slušao njihove žalbe, “Šta onda”, rekao im je, “da li putnici u seoskom području idu goli putevima, zar ne možete uzeti odjeću sa njih.” On ih je onda zavezao za stubove i tukao veoma okrutno i nadmeno ih otpustio. Na Siciliji je Damofil imao mladu kćerku veoma nježne i uljudne naravi, koja je ublažavala i liječila one robove koji su bili zlostavljani i šibani od njenih roditelja i donosila je potrepštine onima koji su bili okovani. Tako je ona bila voljena od svih robova. Sjećajući se njene ranije ljubaznosti, oni su imali sažaljenja za nju, i bili su daleko od toga da naude ili povrede djevojku, tako da je svaki od njih imao zadatak da njenu nevinost sačuva nepovrijeđenu. I izabrani su najpogodniji ljudi iz njihove

skupine, od kojih je Hermej bio najzagrijani /da bude u pratnji op. S.M./, da je isprate do /grada op. S.M./ Katane do nekih od njene familije. Pobunjeni robovi, iskaljujući svoj bijes prema cijelim domaćinstvima svojih gospodara, počinili su mnoge užasne zločine. Njihova osveta nije bila znak njihove okrutne prirode, nego posljedica nepravednog tretmana koje su iskusili, i koji ih je naveo da bjesno kažnjavaju one koji su im prošlosti zadavali nepravdu. Sama priroda uči robove da daju pravedni odgovor zahvalnosti ili osvete. Nakon što je Eun bio proglašen kraljem, on je mnoge bogate građane kaznio smrću, poštedito je samo one koji su ga hvalili zbog njegovih proročanstava na njihovim gozbama, na koje je njegov gospodar {Antigen} uobičavao da ga dovodi kao komedijaša. One iste koji su bili toliko ljubazni da mu daju nešto od njihove hrane, on je poštedito. Tako da je obrt sreće zaista bio zapanjujući, da ljubaznost pokazana takvom siromašnom i jadnom čovjeku može rezultirati u velikoj usluzi, kada je bilo najpotrebnije. Ahej, savjetnik kralja Antioha /Euna op. S.M./ nije se slagao sa akcijama pobjeglih robova, osuđivao je njihove prijestupe, i predviđao da će oni uskoro biti kažnjeni. Ali Eun, daleko od toga da se naljutio na njegovu iskrenost i pogubio ga, naprotiv, dao mu je kuću njegovih bivših gospodara i imenovao ga za svoga savjetnika. Skoro u isto vrijeme izbila je druga pobuna robova. Kleon, Kiličanin /porijeklom op. S.M./ iz blizine planine Taurus, koji je bio prekaljen u razbojništvima još od kada je bio dječak i bio je zadužen da brine o konjima na njihovim pašnjacima na Siciliji, je napadao putnike na putevima i učinio je razna gnjusna ubistva. Ovaj čovjek, čuvši od dobroj sreći Euna i njegovih sljedbenika, ubijedio je neke od susjednih robova da mu se pridruže u iznenadnoj pobuni. Pregazili su grad Agrigent i sva okolna područja oko njega. Njihove pritiskajuće potrebe i nedostatak namirnica prisilili su pobunjene robove da rizikuju sve, zato jer su oni imali mogućnost da slijede bolji put. Nije trebalo otkrovenje od boga da se shvati kako je lako zauzeti grad. Očigledno je, čak i najprostijem promatraču, da, pošto su zidine bile u lošem stanju zbog dugog stanja mira, a mnogi iz garnizona bili ubijeni, grad nije mogao dugo izdržati opsadu. Eun, držeći svoju armiju van dometa oružja, je vikao uvrede na Rimljane, govoreći da to nisu njegovi ljudi, nego Rimljani koji bježe od opasnosti. On je naredio da se izvode predstave, u kojima su robovi prikazivali kako su se pobunili protiv svojih gospodara, ismijavajući aroganciju njihovih gospodara i pretjeranu surovost koja je dovela do njihovog rušenja. Iako neki ljudi mogu biti ubijedeni da bogovi nisu zabrinuti zbog izuzetnih nesreća koje pogađaju ljude, ipak je to korisno za zajednicu zbog straha od bogova koji je instaliran u srca masa. Nekoliko ljudi postupa pravedno jedino kao rezultat njihove sopstvene vrline. Većina

ljudi će biti zaustavljena da ne poćini zloćin samo zbog kazni koje su izrećene zakonima i odmazde bogova. Obićni /sicilijanski op. S.M./ narod, bili su daleko od osjećaja sažaljenja za goleme nesreće koje su trpili Sicilijanci /misli se na klasu robovlasnika, latifundista i bogataša op. S.M./. Naprotiv, bili su oduševljeni, jer su bili ljubomorni na nejednakost koja je postojala u bogatstvu i uvjetima života. Ova ljubomora, koja je kod njih uzrokovala tugu, sada je pretvorena u radost, zato su oni vidjeli da su oni koji nekada uživali sjajnu sreću sada pali u najjadnije stanje. Ali najgora stvar je bila, iako pobunjenici /robovi op. S.M./, zbog razumne obazrivosti, nisu palili njihove kuće ili uništavali njihovu imovinu i usjeve, i zaista u potpunosti izbjegavali nanošenje bilo kakve štete seljacima, ipak je stanovništvo /skromnije i siromašnije klasne pripadnosti op. S.M./, koristeći odbjegle robove kao izgovor, ali u stvarnosti motivirano ljubomorom prema bogatima, išlo po okolici i ne samo pljaćkalo, nego i palilo seoske naseobine /misli se vile latifundista op. S.M./”)

Po ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV. knjige

Diodorovog djela (8, 1): Ὅτι οἱ Σύροι οἱ δραπεταὶ τῶν αἰχμαλώτων τὰς χεῖρας ἀπέκοπτον, οὐκ ἀρκοῦμενοι ταῖς παρὰ τοὺς καρποὺς τομαῖς, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς τοῖς βραχίουσιν ἀκρωτηριάζοντες.

(“Sirijski robovi su rezali ruke onih koje su zarobili, ne u zglobovima, nego i šake i ruke zajedno”)

Po ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV. knjige

Diodorovog djela (9, 1): Ὅτι τοῖς καταφαγοῦσι τοὺς ἱερωμένους ἰχθῦς οὐκ ἦν παῦλα τῶν κακῶν· τὸ γὰρ δαιμόνιον ὥσπερ ἐπίτηδες εἰς παραδειγματισμὸν τοῖς ἄλλοις ἅπαντας τοὺς ἀπονεινοημένους περιεῖδεν ἀβουθήτους. οὗτοι μὲν οὖν ἀκολούθως τῇ παρὰ θεῶν κολάσει καὶ τῆς διὰ τῆς ἱστορίας βλασφημίας τετευχότες ἀπέλαυσαν τῆς δικαίας ἐπιτιμῆσεως.

(“Oni /robovi op. S.M./ koji su jeli svetu ribu su pretrpili veliku patnju. Božanstvo, kao da je davalo čist primjer od njih za druge, ostavilo je ove ludake da umru bez pomoći. Tako su oni primili i pravednu kaznu od bogova i ozbiljnu osudu od pisaca historija.”)¹⁰

---

¹⁰ Moguće je da se ovo odnosi na “svetu ribu” iz jezerca posvećenog nimfi Arethusi (Ἀρέθουσα) u Ortigiji, središtu Sirakuze.

Po ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV. knjige Diodorovog djela (10, 1): Ὅτι ἡ σύγκλητος δεισιδαιμονοῦσα ἐξαπέστειλεν εἰς Σικελίαν κατὰ Σιβυλλιακὸν λόγιον. οἱ δὲ ἐπελθόντες καθ' ὅλην τὴν Σικελίαν τοὺς τῷ Αἰτναίῳ Διὶ καθιδρυμένους βωμούς, θυσιάσαντες καὶ περιφράγματα ποιήσαντες ἀβάτους ἀπεδείκνυνον τοὺς τόπους πλὴν τοῖς ἔχουσι καθ' ἕκαστον πολίτευμα πατρίους θύειν θυσίας.

(“Senat, koji se plašio bijesa bogova /zbog umorstva Tiberija Grakha i masakra nad njegovim pristalicama op. S.M./), konsultirao je Sibilske knjige, i poslao izaslanike na Siciliju koji su posjetili oltare posvećene Zeusu Etnskom po cijelome otoku i ponudili su mu svečane žrtve. Izaslanici su ogradili oltare unutar zidova, da isključe sve izuzev onih iz nekoliko zajednica koji su, prema običajima svojih zemalja, uobičajeno mu nudili žrtve.”)

Strabon, VI, 2, 6 - 7: ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ τὴν μὲν Ἑνναν, ἐν ἣ τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος, ἔχουσιν ὀλίγοι, κειμένην ἐπὶ λόφῳ, περιειλημμένην πλατέσιν ὁροπεδίοις ἀροσίμοις πᾶσιν. ἐκάκωσαν δ' αὐτὴν μάλιστα ἐμπολιορκηθέντες οἱ περὶ Εὐνουν δραπεταὶ καὶ μόλις ἐξαιρεθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων: ἔπαθον δὲ τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ Καταναῖοι καὶ Ταυρομενῖται καὶ ἄλλοι πλείους. ἡ δ' ἄλλη κατοικία καὶ τῆς μεσογαίας ποιμένων ἢ πλείστη γεγένηται: οὔτε γὰρ Ἱμέραν ἔτι συνοικουμένην ἴσμεν οὔτε Γέλαν οὔτε Καλλίπολιν οὔτε Σελινούντα οὔτ' Εὐβοίαν οὔτ' ἄλλας πλείους ... καὶ τῶν βαρβαρικῶν δ' ἐξελεῖφθησαν πολλαί, καθάπερ οἱ Καμικοί.... τὴν οὖν ἐρημίαν κατανοήσαντες Ῥωμαῖοι κατακτησάμενοι τὰ τε ὄρη καὶ τῶν πεδίων τὰ πλείστα ἵπποφορβοῖς καὶ βουκόλοις καὶ ποιμέσι παρέδωκαν: ὑφ' ὧν πολλάκις εἰς κινδύνους κατέστη μέγλους ἢ νῆσος, τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ ληστείας τρεπομένων σποράδην τῶν νομέων, εἶτα καὶ κατὰ πλῆθη συνισταμένων καὶ πορθούντων τὰς κατοικίας, καθάπερ ἥνικα οἱ περὶ Εὐνουν τὴν Ἑνναν κατέσχον. νεωστὶ δ' ἐφ' ἡμῶν εἰς τὴν Ῥώμην ἀνεπέμφθη Σέλουρός τις, Αἰτνης υἱὸς λεγόμενος, στρατιᾷς ἀφηγησάμενος καὶ λεηλασίαις πυκναῖς καταδεδραμικῶς τὰ κύκλῳ τῆς Αἰτνης πολὺν χρόνον, ὃν ἐν τῇ ἀγορᾷ μονομάχων ἀγῶνος συνεστῶτος εἶδομεν διασπασθέντα ὑπὸ θηρίων: ἐπὶ πηγματος γάρ τινας ὑψηλοῦ τεθείς ὡς ἂν ἐπὶ τῆς Αἰτνης, διαλυθέντος αἰφνιδίως καὶ συμπεσόντος κατηνέχθη καὶ αὐτὸς εἰς γαλεάγρας θηρίων εὐδιαλύτους ἐπίτηδες παρεσκευασμένας ὑπὸ τῷ πηγματι.

(“U unutrašnjosti /Sicilije op. S.M./ je Ena, gdje je hram Demetre, sa samo nekolicinom stanovnika. Ona je smještena na brdu, i u potpunosti je okružena širokim platoom koji je obradiv. Mnogo je propatila u rukama Euna i

njegovih pobunjenih robova, koji su je bili zauzeli i samo sa teškoćama su ih Rimljani protjerali. Stanovnici Katane i Tauromenija i takođe nekoliko drugih zajednica su pretrpili istu sudbinu...Ali ostatak naselja, kao i veći dio unutrašnjosti /otoka op. S.M./ je došao u posjed pastira, jer ja ne znam za bilo koju sjedilačku populaciju koja još uvijek živi u Himeri, Geli, Kaliopolisu, Selinuntu, Eubeji i nekoliko drugih mjesta.....mnogi od barbarskih gradova/Strabon misli na naselja koja nisu bila helenske apoikije, nego su pripadala tzv. starosjedilačkim zajednicama Sicilije op. S.M./, također su iščezli, npr. Kamiki.... Rimljani su, uzimajući u obzir da je zemlja napuštena, preuzeli u posjed planine i veći dio ravnica i predali ih stadima konja, krava i pastirima. I od ovih pastira, otok je više puta upadao u veliku opasnost, jer iako su se oni u početku samo sporadično davali u razbojništva, kasnije su se okupljali u velikom broju i pustošili naselja, npr. kada su Eun i njegovi ljudi preuzeli posjed Ene. I nedavno, u moje vrijeme /augustovsko doba op. S.M./, izvjesni Selur, zvani "sin Etne", poslan je u Rim zato što se postavio na čelo vojske i dugo vremena pustošio područja oko Etne sa čestim upadima. Ja sam ga vidio kako je bio raskidan od divljih zvijeri u gladijatorskim igrama na Forumu. On je postavljen na visoku skelu, kao da je na Etni, i skela je iznenada učinjena tako da se razbije i sruši, kao da je na Etni, i on bio pao u kaveze sa divljim zvijerima koji su bili ispod postavljeni radi ove svrhe ispod skele.”)

Perioha LVI knjige Livijevog djela: *Bellum servile in Sicilia ortum cum opprimi a praetoribus non potuisset, C. Fulvio cos. mandatum est. Huius belli initium fuit Eunus servus, natione Syrus, qui contracta agrestium servorum manu et solutis ergastulis iusti exercitus numerum implevit. Cleon quoque alter servus ad LXX milia servorum contraxit, et iunctis copiis adversus exercitum Romanum bellum saepe gesserunt.*

(Kada robovski rat na Siciliji nisu mogli ugušiti pretori /odnosno armije koje su predvodili pretori i propritori op. S.M./, poslan je konzul Gaj Fulvije¹¹. Ovaj rat je započeo rob po imenu Eun, sirijske nacije, koji je sakupio seoske robove, otvorio ergastulume¹², i povećao svoju skupinu /pobunjenika op.

---

¹¹*Caius Fulvius Flaccus* (konzul *ordinarius* za 134. god. p. n. e.). O njemu v. Smith W., 1849:II, 155; PWRE, 1910, VII. 1, col. 238.

¹² Ergastulumi su bile zgrade, većinom podzemne, u kojima su bile smještene veće mase robova.

S.M./ do veličine armije. Drugi rob, Kleon, skupio je 70 000 robova i rimska vojska je često bila pobjeđivana kada su se robovske armije ujedinile.)

Perioha LVIII knjige Livijevog djela: *Res praeterea in Sicilia vario eventu adversus fugitivos gestas continet.*

(“Također /58. knjiga Livijevog djela koja se odnosi na 133. god. p. n. e. op. S.M./ sadržava izvještaj o akcijama sa različitim ishodima protiv pobjeglih sicilijanskih robova”)

Perioha LIX knjige Livijevog djela: *P. Rupilius cos. in Sicilia cum fugitivis debellavit.*

(“Konzul Publije Rupilije je porazio pobjegle sicilijanske robove.”)

Julije Obsekvens, *Liber de prodigiis*, 27, kompletni sažetak iz Livijevog djela: *In Amiterno sol noctu visus, eiusque lux aliquandiu fuit visa. bos locutus et nutritus publice. sauguine pluit. Anagniae servo tunica arsit et intermortuo igne nullum flammae apparuit vestigium. in Capitolio nocte avis gemitus similes hominis dedit. in aede Iunonis Reginae scutum Ligusticum fulmine tactum. fugitivorum bellum in Sicilia exortum. coniuratione servorum Italia oppressa.*

(“U Amiternumu¹³ je sunce bilo viđeno po noći, i njegova svjetlost je bila viđena neko vrijeme. Bik je govorio i bio je hranjen na javni trošak. Kišila je krv. U Anagniji¹⁴ je tunika roba buknula u plamen i kada je vatra nestala, nijedan trag plamena nije bio vidljiv. Na Kapitolu je ptica po noći stenjala slično čovjeku. U hramu Junone Regine munja je udarila ligurski štit /koji je bio tamo izložen op. S. M./. Rat sa pobjeglim robovima je počeo na Siciliji. Zavjera robova je bila ugušena u Italiji.”)

Julije Obsekvens, *Liber de prodigiis*, 27b, kompletni sažetak iz Livijevog djela: *in Italia multa milia servorum, quae coniuraverant, aegre comprehensa et supplicio consumpta. in Sicilia fugitivi Romanos exercitus necaverunt. Numantia diruta.*

---

¹³Amiternum, drevni sabinjanski grad u današnjoj pokrajini Abruzzo.

¹⁴Anagnia, moderni Anagni u današnjem Laciju.

(U Italiji mnoge hiljade robova, koji su bili u zavjeri /radi pobune op. S.M./ su sa teškoćama bili uhvaćeni i ubijeni kroz mučenja. Na Siciliji, pobjegli robovi su uništili rimske armije. Numancija je bila uništena.)

Valerije Maksim, I, 1, 1: *Cuius cum in urbe pulcherrimum templum haberent, Gracchano tumultu moniti Sibyllinis libris ut vetustissimam Cererem placarent, Hennam, quoniam sacra eius inde orta credebant, X viros ad eam propitiandam miserunt.*

(“Naši preci su imali veoma lijepi hram za ovu boginju /Cereru op. S.M./ u Gradu, ali kada su, za vrijeme grakhovskih problema, oni bili upozoreni Sibilskim knjigama da umire najdrevniju Cereru, oni su poslali izaslanstvo desetorice da je umilostive u Eni, jer se vjerovalo da je sa ovoga mjesta potekao njen kult.”)

Valerije Maksim, II, 7, 3: *Bene etiam illi disciplinae militari adfuerunt, qui necessitudinum perruptis vinculis ultionem vindictamque laesae cum ignominia domuum suarum exigere non dubitaverunt: nam P. Rupilius consul eo bello, quod in Sicilia cum fugitivis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Tauromenitanam arcem amiserat, provincia iussit decedere*

.(“Zapovjednici dosta toga učine za vojnu disciplinu kada ignoriraju familjske veze i ne oklijevaju kažnjavati svoje srodnike za prekršaje discipline, čak iako to donosi sramotu njihovoj sopstvenoj familiji. Npr. za vrijeme rata protiv pobjeglih robova na Siciliji, konzul Publije Rupilije je otjerao iz provincije sopstvenoga zeta Kvinta Fabija¹⁵ jer je ovaj zbog nemarnosti izgubio tauromenijsku citadelu /akropolj, utvrdu op. S.M./”)

Valerije Maksim, IX, 12, ext. 1: *Sunt et externae mortes dignae adnotatu. qualis in primis Comae, quem ferunt maximi latronum ducis Cleonis fratrem fuisse: is enim ad P. Rupilium consulem Hennam, quam praedones tenuerant, in potestatem nostram redactam perductus, cum de viribus et conatibus fugitivorum interrogaretur, sumpto tempore ad se colligendum caput operuit innixusque genibus compresso spiritu inter ipsas custodum manus inque conspectu summi imperii exoptata securitate adquievit. torqueant se miseri, quibus extinguere quam superesse utilius est, in*

---

¹⁵*Quintus Fabius Maximus Eburnus*, konzul za 116. god. p. n. e. U armiji Publija Rutilija za vrijeme I sicilskog ustanka robova, Kvint Fabije je služio kao kvestor.

trepido et anxio consilio quam ratione vita exeant quaerentes: ferrum acuunt, venena temperant, laqueos adprehendant, vastas altitudines circumspiciant, tamquam magno apparatu aut exquisita molitione opus sit, ut corporis atque animi infirmo vinculo cohaerens societas dirimatur. nihil horum Coma, sed intra pectus inclusa anima finem sui repperit: enimvero non nimio studio retinendum bonum, cuius caduca possessio tam levi adflatu violentiae concussa dilabi potuit.

(„Bilo je i kod stranaca smrtnih slučajeva vrijednih pomena. Naročito je takva bila smrt Kome, koji je, govorilo se, bio brat velikog vođe razbojnikâ Kleona. Kada je grad Ena, kojeg su pljačkaši držali u svojoj moći, ponovo stavljena pod našu vlast, taj Koma je doveden pred konzula Rupilija. Dok su ga ispitivali o snazi i namjerama odbjeglih robova, kao da uzima vremena da se prisjeti, on pokri rukama glavu, pritisnu je na koljena i tako zaustavi disanje da je, među stražarima i pod budnim okom najvišeg autoriteta, u spokoju smrti pronašao sigurnost koju je želio. Koliko se nesretnika, za koje je bolje da budu mrtvi nego živi, muči tako što u tjeskobi i uznemirenosti traže način da napuste život, oštre gvožđe, spravljaju otrov, prave čvorove, traže ogromne ponore, kao da su potrebne velike pripreme i izvanredni naponi da se prekine jedinstvo duše i tijela koje skupa održava slabašna veza. Koma nije pribjegao nijednom od ovih sredstava; zadovoljio se zadržavanjem daha u grudima i tako pronašao smrt. Istina, ne treba odveć nastojati da se sačuva dobro čije je posjedovanje nesigurno, a koje se neznatnim udarcem i slabim daškom vjetra može raspršiti.“)

Plutarh, Usporedni životopisi, Sula, 36 : εἰ δὲ δεῖ καὶ τῶν ἀπ' οὐδενὸς μὲν χρηστοῦ γνωρίμων δὲ ἄλλως ἐπιμνησθῆναι, λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ πολέμου περὶ Σικελίαν δραπετήν, Εὐνουν ὄνομα, μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑπὸ φθειριάσεως ἀποθανεῖν.

(“A ako treba spomenuti i one koji nisu postali poznati ni po kakvu dobru, ali su to ipak postali, pripovijeda se da je vođa robovskoga rata na Siciliji, odbjegli rob po imenu Eun, odveden poslije hvatanja u Rim, umro ondje od ušljivosti.”)

Flor, II, VII (3, 19): *Etsi cum sociis — nefas — cum liberis tamen et ingenuis dimicatum est: quis aequo animo ferat in principe populo bella servorum? Primum servile bellum inter initia urbis Herdonio duce Sabino in ipsa urbe temptatum est, cum occupata tribuniciis seditionibus civitate Capitolium obsessum est et a consule receptum; sed hic tumultus magis fuit*

quam bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili quam Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax et quodam modo suburbana provincia latifundiis civium Romanorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergastula catenatique cultores materiam bello praebuere. Syrus quidam nomine Eunus — magnitudo cladum facit, ut meminerimus — fanatico furore simulato, dum Syriae deae comas iactat, ad libertatem et arma servos quasi numinum imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce quam sulphure et igne stipaverat, leniter inspirans flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primo duo milia ex obviis, mox iure belli refractis ergastulis sexaginta amplius milium fecit exercitum; regisque, ne quid mali deesset, decoratus insignibus castella, victos, oppida miserabili direptione vastavit. Quin, illud quoque ultimum dedecus belli, capta sunt castra praetorum — nec nominare ipsos pudebit — castra Manlii, Lentuli, Pisonis, Hypsaei. Itaque qui per fugitivarios abstrahi debuissent, praetorios duces profugos proelio ipsi sequebantur. Tandem Perperna imperatore supplicium de eis sumptum est. Hic enim victos et apud Hennam novissime obsessos cum fame quasi pestilentia consumpsisset, reliquias latronum compedibus, catenis crucibusque punivit; fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret.

(“Iako se borba vodila sa saveznicima /misli se na saveznički rat od 91. do 88. god. p.n.e. op. S.M./ – samo po sebi bezbožan čin –bilo je to ipak s onima koji su uživali slobodu i u slobodi bili rođeni. Ko bi mirne duše podnosio da prvi/ misli se na rimski op. S.M./ narod void ratove protiv robova? Prvi je put robovski rat, na početku njegove povijesti, u samome Gradu /Rimu op. S.M./ pokušao povesti vojskovođa Herdonije Sabinjanin, kada je, u času dok je Grad bio zaokupljen sa /plebejskim op. S.M./ tribunskim nemirima, Kapitol bio opsjednut i zauzet od konzula. Ali to je bio više metež nego rat. Uskoro potom, kad je država bila zaokupljena ratom po različitim zemljama, ko bi povjerovao da je Sicilija mnogo okrutnije bila opustošena robovskim nego za punskoga rata? Zemlja bogata plodovima, provincija koja je na neki način ležala pred vratima našega grada, bila je preplavljena latifundijama rimskih građana. Tu su mnogobrojni kažnjenici i težaci okovani lancima i upotrebljavani za obradu zemlje pružili građu za rat. Sirijac je neki, imenom Eun-veličina nesreća učinila je da upamtimo njegovo ime — oponašajući bogom nadahnut bijes, dok je u čast sirijske božice mahao svojom raščupanom kosom, kao po kakvu nalogu božanstva potaknuo robove na slobodu i oružje. A kako bi dokazao da se to događa s

božjom voljom, sakrio je u ustima orah, koji je bio ispunio sumporom i ognjem, te je, polako dišući, između riječi ispuštao plamen. Ovo je čudo najprije okupilo 2000 ljudi koje je slučajno sreo, a potom, nakon što su kao u ratu, razvaljena vrata ergastula stvorilo vojsku od preko 60000 ljudi. Na to je, ukrašen znamenjima kralja, kako ne bi nedostajalo nikakve nesreće, žaljenja dostojnom pljačkom opustošio tvrđave, sela i gradove. Štoviše, i ona krajnja sramota rata, zauzet /od strane pobunjenika op. S.M./ je tabor /rimskih, republikanskih op. S.M./ pretora. Neće biti sramota ni imenovati ih —tabor Manlija¹⁶, Lentula¹⁷, Pisona¹⁸ i Hipseja¹⁹. I tako su se oni /robovi op. S.M./ /koji su preko nadglednika trebali biti gonjeni, sami sa bojnog polja tjerali pretorske zapovjednike u bijeg. Naposljetku je pod zapovjedništvom Perperne izvršena kazna nad njima. Kad ih je, naime, ovaj, pobijeđene i na kraju opsjednute kod Ene, glađu kao kakvom kugom iscrpio, ostatak razbojnika kaznio je okovima, lancima i križevima. I bio je zadovoljan ovacijom, kako dostojanstvo trijumfa ne bi povrijedio robovskim natpisom.”)

Apijan, Gradanski ratovi, I, 9: μέχρι Τιβέριος Σεμπρώνιος Γράκχος, ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ λαμπρὸς ἐς φιλοτιμίαν εἰπεῖν τε δυνατότατος καὶ ἐκ τῶνδε ὁμοῦ πάντων γνωριμώτατος ἅπασι, δημαρχῶν ἐσεμνολόγησε περὶ τοῦ Ἰταλικοῦ γένους ὡς εὐπολεμωτάτου τε καὶ συγγενοῦς, φθειρομένου δὲ κατ’ ὀλίγον εἰς ἀπορίαν καὶ ὀλιγανδρίαν καὶ οὐδὲ ἐλπίδα ἔχοντος ἐς διόρθωσιν. ἐπὶ δὲ τῷ δουλικῷ δυσχεράνας ὡς ἀστρατεύῳ καὶ οὐποτε ἐς δεσπότηας πιστῷ, τὸ ἔναγχος ἐπήνεγκεν ἐν Σικελίᾳ δεσποτῶν πάθος ὑπὸ θεραπόντων γενόμενον, ἠδὲ ξημένων κακέινων ἀπὸ γεωργίας, καὶ τὸν ἐπ’ αὐτοῦς Ῥωμαίων

¹⁶*Manlius*. O njemu v. PWRE, 1928, XIV. 1, col. 1153.

¹⁷*Cornelius Lentulus*. O njemu v. Smith W., 1849:II, 730; PWRE, 1900, IV. 1, col. 1357. Možda je riječ o *Lucius Cornelius Lentulus* (konzul za 130. god. p. n. e.). O njemu v. PWRE, 1900, IV. 1, col. 1368.

¹⁸*Lucius Calpurnius Piso Frugi*, nekada i *Censorinus* (plebejski tribun, konzul za 133. god. p. n. e; izabran za cenzora 120 god. p. n. e.) je bio i historičar. Njegovi anali su se sastojali od sedam knjiga koji su opisivali historiju Rima od početaka do Pisonovog vremena. Od njegovog djela su sačuvani samo fragmenti. O Luciju Kalpurniju Pisonu Frugi v. Smith W., 1849:III, 373; PWRE, 1897, III. 1, col. 1395.

¹⁹*Lucius Plautius Hypsaeus*. O njemu v. Smith W., 1849:II, 540; PWRE, 1951, XXI. 1, col. 14.

πόλεμον οὐ ῥάδιον οὐδὲ βραχύν, ἀλλὰ ἔς τε μῆκος χρόνου καὶ τροπὰς κινδύνων ποικίλας ἐκτραπέντα. ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀνεκαίνιζε τὸν νόμον μηδένα τῶν πεντακοσίων πλέθρων πλέον ἔχειν. παῖσι δ' αὐτῶν ὑπὲρ τὸν παλαιὸν νόμον προσετίθει τὰ ἡμίσεια τούτων: καὶ τὴν λοιπὴν τρεῖς αἰρετοὺς ἄνδρας, ἐναλλασσομένους κατ' ἔτος, διανέμειν τοῖς πένησι.

(„Naposljetku, /plebejski tribun za 133. god. p. n. e. op. S.M./ Tiberije Sempronije Grakh, ugledan i veoma častoljubiv čovjek, vrlo moćan u rječitosti i zbog toga svima dobro poznat, postavši plebejski tribun, govorio je ozbiljno o Italicima. Kako su oni vrlo ratoborni i srodni Rimljanima, kako će oni postepeno propasti zbog oskudice i maloga broja ljudi, i da nema nade u poboljšanje. Negodujući protiv robova kao nekorisnih za vojsku, koji, uz to, nikada nisu bili vjerni gospodarima, on je spomenuo zlo koje su nedavno pretrpjeli na Siciliji gospodari robova, čiji je broj rastao sa zemljoradnjom. Spomenuo je i rat koji su Rimljani vodili protiv robova, koji niti je bio lak niti kratak, nego je dugo trajao i imao različite obrte. Pošto je to rekao, on je obnovio agrarni zakon: da niko ne može posjedovati više od 500 jugera. Starome zakonu dodade i da sinovi familija mogu imati i polovinu ove mjere, a ostalo da siromašnima razdijele izabrani triumviri koji će se mijenjati svake godine.“)

Atenej, XII, 542 (pozivajući se na Posejdonija, fr. 7):

Ποσειδώνιος δ' ἐν τῇ ὀγδῷ τῶν Ἱστοριῶν περὶ Δαμοφίλου λέγων τοῦ Σικελιώτου, δι' ὃν ὁ δουλικὸς ἐκινήθη πόλεμος, ὅτι τρυφῆς ἦν οἰκεῖος, γράφει καὶ ταῦτα: ‘ τρυφῆς οὖν δοῦλος ἦν καὶ κακουργίας, διὰ μὲν τῆς χώρας τετρακύκλους ἀπήνας περιηγόμενος καὶ ἵππους καὶ θεράποντας ὠραίους καὶ παραδρομὴν ἀνάγωγον κολάκων τε καὶ παιδων στρατιωτικῶν. ὕστερον δὲ πανοικία ἐφυβρίστω κατέστρεψε τὸν βίον ὑπὸ τῶν οἰκετῶν περιυβρισθεῖς.’

(“I Posejdonije²⁰, u osmoj knjizi svoje historije, govoreći o Damofilu Sicilijancu, čije metode su razbuktale robovski rat, i govoreći da on je bio rob luksuza, piše sljedeće : “On je stoga bio rob luksuza i razvrata. On je uobičajio da se vozi u četveropregu po okolici, vodeći sa sobom konje, i

---

²⁰Posejdonije iz Apameje (Ποσειδώνιος ὁ Ἀπαμεύς; ὁ Ῥόδιος, jer se doselio na Rodos i postao građanin ovoga polisa); živio cc. 135. god. p. n. e. – 51. god. p. n. e.) je bio čuveni stoički filozof, političar, astronom, geograf, historičar. O njemu v. Smith W., 1849:III, 507 – 509; PWRE, 1953, XXII. 1, col. 558 – 826; Đurić, 1972:703; Isto, 1976:462; Isto, 2003:732.

veoma lijepe sluge i neurednu masu laskavaca i oružanih dječaka koji su trčali uz njegovu kočiju. I na kraju je on, sa cijelom svojom familijom, stradao na sramotan način, bijavši izložen najvećem nasilju i uvredama od svojih sopstvenih robova.”).

Augustin, O Božijoj državi, III, 24 – 26: *Initium autem ciuiliū malorum fuit seditiones Gracchorum agrariis legibus excitatae. Volebant enim agros populo diuidere, quos nobilitas perperam possidebat. Sed iam uetustam iniquitatem audere conuellere periculosissimum, immo uero, ut res ipsa docuit, perniciosissimum fuit. Quae funera facta sunt, cum prior Gracchus occisus est! quae etiam, cum alius frater eius non longo interposito tempore? Neque enim legibus et ordine potestatum, sed turbis armorumque conflictibus nobiles ignobilesque necabantur. Post Gracchi alterius interfectionem Lucius Opimius consul, qui aduersus eum intra Urbem arma commouerat eoque cum sociis oppresso et extincto ingentem ciuium stragem fecerat, cum quaestionem haberet iam iudiciaria inquisitione ceteros persequens, tria milia hominum occidisse perhebetur. Ex quo intellegi potest, quantam multitudinem mortium habere potuerit turbidus conflictus armorum, quando tantam habuit iudiciorum uelut examinata cognitio. Percussor Gracchi ipsius caput, quantum graue erat, tanto auri pondere consuli uendidit; haec enim pactio caedem praecesserat. In qua etiam occisus est cum liberis Marcus Fuluius consularis. Eleganti sane senatus consulto eo ipso loco, ubi funereus tumultus ille commissus est, ubi tot ciues ordinis cuiusque ceciderunt, aedes Concordiae facta est, ut Gracchorum poenae testis contionantium oculos feriret memoriamque compungeret. Sed hoc quid aliud fuit quam inrisio deorum, illi deae templum construere, quae si esset in ciuitate, non tantis dissensionibus dilacerata conrueret? Nisi forte sceleris huius rea Concordia, quia deseruerat animos ciuium, meruit in illa aede tamquam in carcere includi. Cur enim, si rebus gestis congruere uoluerunt, non ibi potius aedem Discordiae fabricarunt? An ulla ratio redditur, cur Concordia dea sit, et Discordia dea non sit, ut secundum Labeonis distinctionem bona sit ista, illa uero mala? Nec ipse aliud secutus uidetur quam quod aduertit Romae etiam Febri, sicut Saluti, templum constitutum. Eo modo igitur non solum Concordiae, uerum etiam Discordiae constitui debuit. Periculose itque Romani tam mala dea irata uiuere uoluerunt nec Troianum excidium recoluerunt originem ab eius offensione sumpsisse. Ipsa quippe quia inter deos non fuerat inuitata, trium dearum litem aurei mali*

suppositione commenta est; unde rixa numinum et Venus uictrix, et rapta Helena et Troia deleta. Quapropter, si forte indignata, quod inter deos in Vrbe nullum templum habere meruit, ideo iam turbabat tantis tumultibus ciuitatem, quanto atrocius potuit inritari, cum in loco illius caedis, hoc est in loco sui operis, aduersariae suae constitutam aedem uideret! Haec uana ridentibus nobis illi docti sapientesque stomachantur, et tamen numinum bonorum malorumque cultores de hac quaestione Concordiae Discordiaque non exeunt, siue praetermiserint harum dearum cultum eisue Febrem Bellonamque praetulerint, quibus antiqua fana fecerunt, siue et istas coluerint, cum sic eos discedente Concordia Discordia saeuens usque ad ciuilia bella perduxerit. Praeclarum uero seditionis obstaculum aedem Concordiae, testem caedis suppliciiue Gracchorum, contionantibus opponendam putarunt. Quantum ex hoc profecerint, indicant secuta peiora. Laborarunt enim deinceps contionatores non exemplum deuitare Gracchorum, sed superare propositum, Lucius Saturninus tribunus plebis et Gaius Seruilius praetor et multo post Marcus Drusus, quorum omnium seditionibus caedes primo iam tunc grauissimae, deinde socialia bella exarserunt, quibus Italia uehementer afflicta et ad uastitatem mirabilem desertionemque perducta est. Bellum deinde seruile successit et bella ciuilia. Quae proelia commissa sunt, quid sanguinis fusum, ut omnes fere Italiae gentes, quibus Romanum maxime praepollebat imperium, tamquam saeua barbaries domarentur! Iam ex paucissimis, hoc est minus quam septuaginta, gladiatoribus quem ad modum bellum seruile contractum sit, ad quantum numerum et quam acrem ferocemque peruenerit, quos ille numerus imperatores populi Romani superauerit, quas et quo modo ciuitates regionesque, uastauerit, uix qui historiam conscripserunt satis explicare potuerunt. Neque id solum fuit seruile bellum, sed et Macedoniam prouinciam prius seruitia depopulata sunt et deinde Siciliam oramque maritimam. Quanta etiam et quam horrenda commiserint primo latrocinia, deinde ualida bella piratarum, quis pro magnitudine rerum ualeat eloqui?

(“Začetak gradanskih ratova bijaše u neredima koje su izazvali braća Grakhi sa svojim zemljišnim zakonima. Oni su htjeli da se narodu porazdijeli zemlja koju je nobilitet nezakonito zaposjeo. Ali je veoma pogibeljno odvažiti se napasti prastaru opaćinu. I kao što je sam ishod pokazao, bijaše to krajnje kobno. Koliko li je samo pogreba uslijedilo pošto je umoren prvi Grakho! A koliko opet, kad je ukratko nakon toga ubijen i njegov brat! I ne prema zakonima, niti po punopravnoj ovlasti, nego u sukobima naoružanih gomila

pogibali su i plemeniti i neplemeniti. Nakon umorstva mlađega Grakha, konzul Lucije Opimije (koji mu se oružjem suprotstavio unutar zidina Grada, pa pošto ga je zajedno sa saveznicima porazio i ubio, poklao je i golemu množinu građana), kad je provodio sudsko ispitivanje preostalih pristaša braće Grakha, kažu da je pobio 3000 ljudi. Iz toga se može naslutiti, koliko je mnoštvo moralo izginuti u metežu oružanog sukoba, kad ih je toliko nastradalo od navodnog redovitog suda i ispitivanja. Sam ubojica /Gaja op. S.M./ Grakha prodao je konzulu njegovu glavu za onoliko zlata koliko je sama težila. Tako bijaše uglavljeno prije samog ubojstva. U tome pokolju ubijen je, zajedno sa svojom djecom, i bivši konzal Marko Fulvije. Svakako bijaše umješna odluka Senata po kojoj se podigao hram Sloge na samom poprištu pogubne pobune, gdje pogiboše toliki građani svih slojeva, kako bi to svjedočanstvo izginuća Grakha bolo oči i podbadalo sjećanje javnih govornika. Ali što bijaše drugo negoli poruga bogovima podići tako hram onoj boginji, koja da je bila u državi, zar bi se ova raspadala razdirana tolikim sukobima? Ili je možda za taj zločin bila kriva sama Sloga, jer je napustila duše građana, pa je i zaslužila da u tome hramu bude zatočena kao u zatvoru. Zašto oni (ako već htjedoše biti u skladu sa događajima) ne izgradiše tu radije hram Neslogi? Ima li uopće ikakva razloga da Sloga bude boginja, a Nesloga ne, kad bi već po Labeonovoj razlici jedna bila dobra, a druga zla? Sam on, čini se, nije se ni za čim drugim povodio nego za onim što je opazio u Rimu, da postoji hram Groznici, kao i Zdravlju. Dakle, prema tome načelu, trebalo je podići hram ne samo Slogi nego i Neslogi. I tako su Rimljani ushtjeli da žive u pogibelji, uz rasrđenu tako opaku boginju, a nije im ni dolazilo na um kako je propast Troje potekla od uvrede te boginje. Jer, kako ona ono ne bijaše pozvana među bogove, podmetnuvši zlatnu jabuku pred tri boginje, izazvala je njihovu prepirku. Otuda svađa božanstava i pobjeda Venere, i otmica Helene i razorenje Troje.²¹ Stoga, ako možda bijaše rasrđena što nije nikakav hram zaslužila među tolikim bogovima u Gradu (pa je zbog toga već bila uznemirivala državu tolikim pobunama), koliko li se još bješnje mogla

---

²¹ Augustin se referira na poznatu mitološku priču o “Parisovom sudu”. Na svadbu Peleja i Tetide, roditelja Ahileja, nije bila pozvana boginja nesloge i razdora po imenu Erida (Ἐρις, *Discordia*, Nesloga). Ali je ona ipak uletjela na svadbu i bacila zlatnu jabuku, rekavši da ta jabuka pripada onoj boginji koja je najljepša. Hera, Atena i Afroditu su krenula da uzmu jabuku, ali je Zeus odlučio da po ovoj pitanju “koja je najljepša” treba da presudi Paris, sin trojanskog kralja Prijama. Posljedice njegovog suda su bili i trojanski rat i razaranje Iliona, prijestolnice Troade.

razgnjeviti, kad je na poprištu onoga pokolja, to jest; na mjestu svojeg djela, ugledala izgrađeno svetište svoje protivnice! Kad mi ovako te ispraznosti ismijavamo, na nas se žeste oni učenjaci i mudraci. Ali, kako su poštovatelji dobrih i zlih božanstava, ne mogu se izvući iz ovoga pitanja o Slogi i Neslogi, jer ili su mimoišli poštovanje ovih boginja, te im pretpostavili Groznicu i Belonu (kojima podigoše drevna svetišta), ili su pak i te poštovali, pošto ih je tako, kad ih ostavi Sloga, Nesloga divljajući dovela sve do građanskih ratova. Mislili su kako su sjajnu zapreku postavili pobunama izgradnjom hrama Sloge, kao podsjetnika izginuća i kazne braće Grakh, na opomenu javnih govornika. Koliko im je to koristilo pokazuju još veća zla što uslijediše. Nakon toga naime javni govornici ne samo što se nisu trudili izbjegavati primjer Grakha, nego su još nadmašivali njihove nakane, poput Lucija Saturnina, plebejskog tribuna, pretora Gaja Servilija i mnogo kasnije Marka Druza. A, koji svi svojim prevratnim zahtjevima raspališe prvo najžešće nemire, zatim savezničke ratove, koji žestoko pogodiše Italiju i upravo je čudesno razoriše i opustošiše. Nakon toga izbije robovski rat, te građanski ratovi. Koji li su bojevi vođeni, koliko se krvi prolilo, da bi se gotovo svi italjski narodi (koja su najviše pridonijela porastu rimskoga imperija) pokorila poput divljačkih tuđinaca! Pisci historija jedva da su uz mogli objasniti, kako da je robovski rat mogao izbiti od vrlo malo njih. Bijaše ih, naime, manje od sedamdeset gladijatora /misli se na Spartakov ustanak²² op. S.M./, i razviti se do goleme množine, žestoke i okrutne, koja je vojskovođe rimskoga naroda svladala, koje je sve, i kojim načinom opustošila gradove i pokrajine. A to i nije bio jedini robovski rat, nego su prije toga cijelu provinciju Makedoniju opustošile skupine robova, a zatim Siciliju i morsku obalu. Tko bi, zbog same zamašnosti predmeta, uz mogao izraziti kolike užase pričinise prvo razbojništva, a onda siloviti ratovi gusara?”)

Sv. Jeronim, *Chron.* 1882 (za 135. god. p.n.e.): *Bellum servile ortum in Sicilia*

(“Počeo je robovski rat na Siciliji”).

---

²²O Spartakovom ustanku ili III robovskom ratu v. Mesihović, 2015:591 – 595.

Sv. Jeronim, *Chron.* 1890 [1891 in Ar.] (za 127. god. p.n.e.) :

Servi, qui in Sicilia rebellabant, obsidionis necessitate compulsi, ad sua invicem cadavera conversi sunt, voranda.

(“Pobunjeni robovi na Siciliji su bili opkoljeni, i bili su prisiljeni glađu da jedu mrtva tijela svojih drugova”)

Orosije, V, 6: *Servio Fulvio Flacco Q. Calpurnio Pisone consulibus Romae, puer ex ancilla natus quadripes quadrimanus, oculis quattuor, auribus totidem, natura uirili duplex. in Sicilia mons Aetna uastos ignes eructauit ac fudit, qui torrentum modo per prona praecipites proxima quaeque corripientibus exussere flammis, longinquiora autem fauillis calidis cum uapore graui late uolitantibus torruerunt: quod Siciliae semper uernaculum genus monstri non portendere malum adsolet sed inferre. in Bononiensi agro fruges in arboribus enatae sunt. igitur in Sicilia bellum servile ortum est, quod adeo grave et atrox multitudine servorum, instructu copiarum, magnitudine virium fuit, 4 ut, non dicam praetores Romanos, quos penitus profligauit, sed consules quoque terruerit. nam LXX milia servorum tunc in arma conspirantium fuisse referuntur, excepta urbe Messana, quae servos liberaliter habitos in pace continuit. ceterum Sicilia in hoc quoque miserior, quia insula et numquam erga statum suum iuris idonei nunc tyrannis subiecta nunc servis, vel illis dominatu improbo exigentibus servitutem vel istis praesumptione peruersa commutantibus libertatem, maxime quia clausa undique mari egerere foras non facile potest intestinum malum. viperinam quippe conceptionem perditioni suae aluit sua libidine auctam, sua morte victuram. in hoc autem servilis tumultus excitatio quanto rarior ceteris tanto truculentior est, quia intentione commovetur libera multitudo ut patriam augeat, servilis ut perdat.*

(“Za vrijeme rimskoga konzulata Servija Fulvija Flaka i Kvinta Kalpurnija Pisona /135. god. p. n. e. op. S.M./ sluškinja u Rimu je rodila dječaka koji je imao četiri noge, četiri oka i mnogo ušiju, što je duplo više nego što uobičajeno ljudsko biće ima. Oko ovoga vremena, planina /vulkan op. S.M./ Etna je eruptirala i sipala je goleme tokove vatrene lave, koja je poput bujice, naglo se spuštala niz padine. Plamenovi su zahvatili sve u blizini, dok je sjajni pepeo, koji je gurao gustu paru dok je nadaleko letio kroz zrak, spalio mnoga udaljena mjesta. Ovaj tip čuda, čak za domorodce Sicilije, je predviđao donošenje nesreće. Na teritoriju Bononije, proizvodi sa polja su se pojavili na drveću. Na Siciliji je izbio robovski rat koji je bio posebno težak i sa ogorčenim borbama zbog velikog broja robova koji su učestvovali /u

ustanku op. S.M./, količini njihove opreme i impozantne jačine njihovih snaga. Rimski pretori /misli se na armije koje su predvodili op. S.M./ su bili u potpunosti potučeni, a čak su i konzuli bili prestravljeni, jer je u to vrijeme 70 000 robova, prema izvještajima, bilo u vojsci zavjerenika. Ovaj broj nije uključivao robove iz grada Mesane, koji je držao svoje robove mirnim tretirajući ih sa ljubaznošću. U nekom drugom pogledu, Sicilija je, također, bila vrlo nesretna. Otok Sicilija nikada nije imala zakon prilagođen njenim vlastitim uvjetima. Zbog toga je ona pala pod upravu tiranina u jednome razdoblju, a u drugome pod upravu robova. Loša uprava prijašnjih /Orosije misli na tirane op. S.M./ rezultirala je ropstvom, dok je izopačenost i drskost kasnijih dovela do razmjene slobode i ropstva među klasama. Sicilija je bila u posebno nepovoljnom položaju jer je bila okružena morem i stoga je bila u stanju da samo sa najvećim teškoćama očisti sebe od unutarnjih zala. Na njezinu štetu, Sicilija je održavala otrovni rast koji je bio ojačan sa njenom sopstvenom požudom i suđenom da živi i nakon njene smrti. U takvoj situaciji, emocije robovske bune su više borbenije nego one od slobodnih ljudi u stepenu da je njihov prikaz rjeđi. Mnoštvo slobodnih ljudi je motivirano pozivom na dobrobit svoje zemlje, dok robovska buna želi uništenje zemlje.”)

Orosije, V, 9: *Gracchus cum eniteretur, ut ipse tribunus plebi subsequenti anno permaneret, cumque comitiorum die seditiones populi accenderet, auctore Nasica inflammata nobilitas fragmentis subselliorum plebem fugauit. Gracchus per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens ictus fragmento subsellii conruit rursusque adsurgens alio ictu clauae cerebro inpactae exanimatus est. ducenti praeterea in ea seditione interfecti eorumque corpora in Tiberim proiecta sunt; ipsius quoque Gracchi inhumatum cadaver extabuit. orta praeterea in Sicilia belli servilis contagio multas late infecit prouincias. nam et Minturnis CCCCL servi in crucem acti et Sinuessae ad quattuor milia servorum a Q. Metello et Cn. Servilio Caepione oppressa sunt; in metallis quoque Atheniensium idem tumultus servilis ab Heraclito praetore discussus est; apud Delon etiam servi nouo motu intumescens oppidanis praeuenientibus pressi sunt, absque illo primo Siciliensis mali fomite, a quo istae uelut scintillae emicantes, diuersa haec incendia seminarunt. in Sicilia enim post Fuluium consulem Piso consul Mamertium oppidum expugnauit, ubi octo milia fugitiuorum interfecit, quos autem capere potuit, patibulo suffixit. cui cum Rutilius consul successisset, idem quoque Tauromenium et Hennam, firmissima fugitiuorum refugia, bello recepit: amplius quam XX milia tunc seruorum trucidata referuntur. Misera*

profecto talis belli et inextricabilis causa. pereundum utique dominis erat, nisi insolescentibus servis ferro obuam iretur. sed tamen in ipsis quoque infelicissimis damnis pugnae et infeliciores lucris victoriae quanti periere victi tantum perdidere victores.

(“Kada je /Tiberije op. S.M./ Grakh nastojao da ostane plebejski tribun i za sljedeću /132. god. p. n. e. op. S.M./ i izazvao nemire među narodom na izborni dan, nobili su postali veoma bijesni. Po naređenju /Kornelija Scipiona op. S.M./ Nasike /Serapiona op. S.M./ oni su držali komadiće drveta rastragane sa klupa i potjerali su plebs u bijeg. Dok je /Tiberije op. S.M./ Grakh, njegov ogrtač je bio rastrgan, bježao niz stepenice koje su bile iznad Kalpurnijskog slavloluka²³, on je bio udaren sa jednim od ovih /drvenih op. S.M./ dijelova i pao je na zemlju. Kada je ustao na noge, drugi udarac od tih toljaga mu je razbio lobanju i ubio ga. U ovoj pobuni, 200 je bilo ubijenih i njihova tijela su bila bačena u Tiber. Nesahranjeno tijelo /Tiberija op. S.M./ Grakha je iščezlo. U međuvremenu /u odnosu na zbivanja vezana za plebejski tribunat Tiberija Sempronija Grakha op. S.M./, robovski rat koji je izbio na Siciliji krenuo je da zarazi mnoge druge provincije nadaleko i naširoko. 450 robova je bilo razapeto na križeve u Minturni /grad i zajednica u današnjem južnom Laciju op. S.M./ i do 4000 robova je bilo uništeno od Kvinta Metela²⁴ i Gneja Servilija Cepija²⁵ u Sinuesi /grad u današnjem Laciju, na tirenskoj obali op. S.M./). Pobuna robova u rudnicima u Ateni /ustvari u Atici op. S.M./ je takođe ugušena od pretora Heraklita. Na Delosu, takođe, robovi su pokušali da se ponovo pobune, ali je njihova akcija bila preduhitrena i ugušena od građana. Ovi neredi, ako se tako mogu izraziti, predstavljali su dodatne iskre koje su, zapaljane sa tim problemima na Siciliji, isticale na sve

---

²³*Fornix Calpurnius (Fornix Calpurnianus)* je bio slavloluk u drevnom Rimu, koji se nalazio na *Clivus Capitolinus*, između Foruma i hrama Jupitera Kapitolskog. Imao je dekorativnu funkciju i u dostupnoj izvornoj građi spominje se samo u ovom podatku Orosija. Nepoznato je ko je bio Kalpurnije koji je podigao slavloluk.

²⁴*Quintus Caecilius Metellus Macedonicus* (konzul *ordinarius* za 143. god. p. n. e.; o njemu v. Smith W., 1849:II, 1057 - 1058; PWRE, 1897, III. 1, col. 1213 - 1216) ili njegov najstariji sin *Quintus Caecilius Metellus Balearicus* (konzul *ordinarius* za 123. god. p. n. e.; o njemu v. Smith W., 1849:II, 1058; PWRE, 1897, III. 1, col. 1207 - 1208).

²⁵*Cnaeus Servilius Caepio* (konzul *ordinarius* za 141. god. p. n. e.). O njemu v. Smith W., 1867:I, 534; PWRE, 1923, II A. 2, col. 1781.

strane i započinjale različite vatre. Na Siciliji je konzul Pison, koji je naslijedio konzula Fulvija, na juriš zauzeo grad *Mamertium*²⁶, gdje je ubio 8000 bjegunaca /robova op. S.M./. One koje je mogao da zarobi je razapeo na križeve. Njega je naslijedio konzul Rutilije /Orosije je napravio grešku, riječ je o Rupiliju op. S.M./ koji je zauzeo Tauromenij /današnja Taormina op. S.M./ i Enu, najjače uporište bjegunaca /robova op. S.M./. Govori se da je više od 20 000 robova tada bilo masakrirano. Nesumnjivo je ovaj rat imao tragične, složene uzroke. Bez sumnje, gospodari bi morali izgubiti, izuzev da su išli da susretnu nečasnost robova sa željezom /misli se na oružje op. S.M./. Ipak, ako se uzmu u obzir nesretni gubitci u bitci i još više nesretni dobitci pobjede, pobjednici su izgubili u proporciji broja pobijeđenih koji su propali.”)

---

²⁶Moguće Mesana, ali onda je to u koliziji sa isto Orosijevim podatkom (V, 6) da ovaj grad i zajednica nisu doživjeli pobunu robova. Nije nemoguće pomisliti da je ovdje došlo do pogreške prepisivača Orosijevog teksta u podatku V, 9, i da se izvorno umjesto *Mamertiuma* u ovom slučaju nalazilo zapisano ime grada Morgantine. Vrlo vjerojatno je u stoljećima od vremena prvoga objavljivanja Orosijevog djela pa do prvoga štampanog izdanja *Historia adversus paganos* došlo (iz nama nepoznatih razloga) do tekstualne zamjene, pa se umjesto Morgantine našlo zapisano ime *Mamertiuma*. Mesana (tj. *Mamertium*) je bila priobalni grad, nekadašnja helenska apoikija, na krajnjem sjeveroistoku Sicilije, prilično udaljena od Ene i epicentra ustanka. Za razliku od ovoga grada, Morgantina se nalazila u središnjoj kopnenoj unutrašnjosti otoka, u blizini (jugistočno od) Ene i gotovo je sigurno zbog svoje pozicioniranosti Morgantina morala biti ili zauzeta od pobunjenih robova ili se nalaziti bar pod višegodišnjom opsadom. Vjerojatnija je prva opcija da su je pobunjenici zauzeli. Uostalom, Orosije u podatku V, 6 za ime grada Mesane upotrebljava formu *Messana*, a ne *Mamertium*, pa bi onda bilo vrlo nelogično da u podatku V, 9 upotrijebi oblik *Mamertium*.

REKONSTRUKCIJA

I sicilski robovski rat (135. – 132. god. p. n. e.) i Kraljevstvo pobunjenih robova na Siciliji

Robovi su, pored svega onoga što je njihovo prisustvo u velikom broju u Italiji proizvodilo, predstavljali i veliku opasnost za Rimsku državu jer su bili potencijalni unutrašnji neprijatelj. Oni su bili strani element usađen u velikom broju, i to u jednom kratkom periodu²⁷, u samotkivo Republike, i to u najgorem statusnom položaju, i koji svakoga trenutka može da eksplodira. U svijesti svakog roba leži želja za slobodom, do koje se može doći na različite načine. Kako bi ostvarili svoj cilj, kroz povijest su robovi često pribjegavali zavjerama i pobunama. Što je nasilje prema robu bilo veće, to se moglo

---

²⁷Zbog masovnosti useljavanja robova stranoga etničkoga i općekulturnog porijekla u jednom kraćem razdoblju i njihove koncentracije na određenim područjima, nije dolazilo ne samo do kvalitetne, nego uopće ni do bilo kakve zadovoljavajuće inkluzije, integracije ili asimilacije u domicilnu sredinu.

Ustvari, povijest je dokazala da je jedini pravilni način ostvarivanja *modus vivendi* između useljeničkih elemenata, bez obzira na način na koji oni dolazili i starosjedilačke populacije jeste ne integracija ili nekakva inkluzija ili utopijska tzv. „kulturalna prožimanja“, nego potpuna asimilacija. U suprotnom se uvijek stvaraju odvojena društva, koja mogu u najboljem slučaju biti samo konsocijacijski uređena, a u najgorem slučaju biti određena millet sustavom ili međusobno suprotstavljena. Ako povijesni proces ne vodi od različitih identiteta ka jedinstvenom identitetu, onda se ti različiti identiteti ako dijele isto područje ili ako je neki od njih stvarno nezadovoljan zbog nečega, zapostavljen, oštećen ili potčinjen ili se samo tako osjeća, sve više uvlače u „vrzino kolo“ stalne konfrontacije. Zato asimilacija nije uopće loše rješenje ako se želi postići harmonija i stabilnost. Naravno, najbolje bi bilo da se one zajednice i kulture na nižem nivou općekulturnog razvitka asimiliraju u zajednice i kulture sa višim nivoom općekulturnog razvitka. Apsurdno je da se neko odriče dostignutih nivoa, samo radi tzv. „političke korektnosti“.

pretpostaviti da će i njegova reakcija biti proporcionalna nasilju kojem je izložen. Međutim sve do pobune na Siciliji zavjere i pobune robova u Rimskoj državi i nisu bile ni velike ni dugotrajne nego su imale male razmjere i nisu proizvele teže posljedice po Republiku ili robovlasnike. Rimska državna vlast je takve pobune brzo i efektivno ugušivala, a njihove inicijatore okrutno kažnjavala.²⁸

Tradicija spominje manje pobune robova 501. i 460. god. n. e. Ovu potonju (u kojoj su učestvovali i raznorazni prognanici), kada je i Kapitol bio zauzet, je predvodio Apije Herdonije Sabinjanin.²⁹ Spominju se i pobune iz 419. god. p. n. e., 259. god. p. n. e. i 217. god. p. n. e. Pobuna afričkih robova je izbila 198. god. p. n. e. u gradu *Setia* (u koji su bili internirani kartaginski taoci), ali su dvojica izdajnika izdala zavjerenike gradskom pretoru (*praetor urbanus*) koji je zahvaljujući tome uspio da uguši pobunu.³⁰ Vezano sa ovom pobunom, došlo je i do robovske pobune u gradu Prenesti, i tom prilikom je pogubljeno 500 robova koji su bili uključeni u ovu pobunu.³¹ Među robovima u Etruriji je 196. god. p. n. e. izbila pobuna, ali su ustanici brzo bili potučeni, a organizatori ustanka su bičevani i razapeti.³² Robovi su bili uključeni i u bakhanalijsku aferu, koja je svoj vrhunac dostigla 186. god. p. n. e. sa donošenjem *senatus consultum de Bacchanalibus*.³³ U 185. god. p. n. e. bilo je robovskih nereda koje su izazivali robovi-pastiri u Apuliji, ali i ta pobuna je bila

---

²⁸ Donaldson, 2012:22 – 25; Urbainczyk, 2014:ix – xi.

²⁹ *Liv.* III, 15 – 18; *Flor.* II, 7 (3, 19).

³⁰ *Liv.* XXXII, 26.

³¹ *Liv.* XXXII, 26.

³² *Liv.* XXXIII, 36.

³³ *Liv.* XXXIX, 8 -19; Meisner, 2008; Donaldson, 2012:24

ugušena (osuđeno je bilo 7 000 ljudi). U Apuliji su se i narednih godina nastavljali nemiri i problemi. Lucije Postumije, koji je na mandat dobio područje Tarenta u južnoj Italiji, ugušio je raširenu konspiraciju pastira i proveo temeljitu i pažljivu istragu u preostalim slučajevima povezanim sa bakhanalijama.³⁴ Postumije i tadašnji *praetor peregrinus* Publije Kornelije Ceteg su se vrlo efikasno obračunali sa bakhanalistima. Svi ovi pokreti, zavjere i ustanci robova su bili neuvezani, slabo organizovani i stihijski, a efekat koji su proizvodili je bio sporadičan i kratkotrajan. Sprečavanje i ugušivanje zavjera i pobuna je uvijek bilo praćeno uz surove reprekusije i odmazde nad zavjerenicima i pobunjenicima, uključujući i rašireno razapinjanje na krstove.

Pobune robova u Ranoj Republici i Srednjoj Republici do punskih ratova bile su vrlo ograničenog dometa i poglavito lokalnog karaktera, iz razloga što je broj robova u tome višestoljetnom razdoblju bio vrlo, vrlo mali u odnosu na ostatak rimsko – italske populacije. Robovi nisu imali ni veliki utjecaj na ekonomiku niti na proizvodnju, imali su vrlo različite položaje i statuse, a nisu bili niti skoncentrirani na određenom području gdje bi se bavili strogo propisanim i kontroliranim poslovima (npr. kao kasnije na latifundijama). Takvo stanje se radikalno promijenilo sa agrarnom krizom, socijalnim raslojavanjem i propadanjem slobodnog sitnog i srednjeg seljaštva (koje je predstavljalo temelj opstojnosti rimsko – italskog društva i njegovih političkih uređenja i struktura) i masovnim uvozom robova.³⁵ A onda

---

³⁴ O situaciji u Apuliji u ovim godinama v. *Liv.* XXXIX, 29; 41; XL, 19.

³⁵ O agrarnim odnosima, o svim aspektima agrarne, ekonomske, socijalne, društvene i demografske krize, genezi zla, agrarnom zakonu (*Lex Sempronia Agraria*) koji je predviđao zaustavljanje zloupotreba i reguliranje javnog zemljišta (*ager publicus*) i njegovu djelomičnu redistribuciju bezemljašima, daljim pokušajima demokratskih i socijalnih mjera u Rimskoj Republici u godini (133. god. p. n. e.) plebejskog tribunata

je sedme decenije II. st. p. n. e. akumulirana negativna energija robova iznenada eruptirala sa stravičnim posljedicama i strah o velikom ratu sa svojom služinčadi, koji je u glavama robovlasnika smatran fikcijom, sada se preokrenuo u stvarnost. Po ekscerptiranom Diodorovom opisu (kod Konstantina Porfirogenita) pobuna robova, koja je izbila 135. god. p. n. e., bila je tako velika kao nikada ranije nijedna druga pobuna robova.

U posljednjoj deceniji srednjorepublikanskog perioda rimske historije, ekonomska, socijalna, društvena, politička, vrijednosno – moralna, demografska, vojna i kulturološka kriza nazvana u historiografiji “Agrarna kriza” je kancerogeno nadgrizala tadašnju Republike i Italiju, metastazirajući u skoro svim segmentima (uključujući i državne institucije, i društveno – ekonomske strukture) rimsko – italiskog svijeta. Najveća žrtva ove krize je bilo rimsko – italisko slobodno sitno i srednje seljaštvo, nekada ubjedljivo najbrojniji sloj stanovništva i glavni oslonac Republike i Italiskog saveza koji su nakon završetka II punskog rata nametnuli političku i vojnu hegemoniju na Mediteranu. Ovi seljaci koji su činili i gro rimsko – italjskih armija i većinu građana (samim tim i izbornog tijela Republike), latinskih kolonija i drugih italjskih *civitates*, počeli su se

---

Tiberija Grakha, pokretu braće Grakh sa kraja Srednje i početka Kasne Republike i kasnijim stranačkim borbama v. CAH VIII, 16 – 39; 163 – 243; 493 – 502; Rostovtzeff/Rostovcev, 1926; Isto, 1957; Isto, 1957A; Isto, 1990; Syme, 1939; Isto, 2002; Brunt, 1962; Isto, 1971; Isto, 1971 A; Toynbee, 1965; Salmon, 1970; Badian, 1972; Hands, 1976; Hopkins, 1978; Stockton, 1979; Schochat, 1980; Evans 1980; Isto, 1981; Isto, 1988; Millar, 1984; Garnsey – Rathbone, 1985; Spurr, 1986; Gargola, 1997; Treggiari, 2002; Rosenstein, 2004; Raaflaub, 2005; Shotter, 2005; Keaveney, 2007; Konrad, 2010; Morley, 2010; Mesihović, 2011: 171–371; Isto, 2015: 464–520; Isto, 2015 A; Isto, 2016; Isto, 2016 A; Isto, 2017; Isto, 2017 A; Isto, 2017 B; Beesley, 2015; Duncan, 2017.

uslijed krize pauperizirati, propadati, naglo siromašiti i pretvarati se u bezemljaše i proletere. Kako se smanjivao broj posjeda slobodnih sitnih i srednjih seljaka, proporcionalno su rasli veleposjedi ili latifundije. Kako bi se osiguravala jeftina radna snaga za te latifundije, rasla je i potreba za dovođenjem što je moguće većega broja robova, poglavito iz istočnog Mediterana. I agrarna kriza je dovela do toga da se rimska i italska privreda sve više i više oslanjaju na robovski rad. Tako su i mnogi oni koji su pretvoreni uz robove, kako bi se zadovoljila potražnja na latifundijama, isto (uz seljaštvo) postali žrtve nesmiljene krize i pohlepe dijela tadašnje dominirajuće elite. Posljedice krize su se vrlo teško osjećale u provinciji Siciliji, gdje je u jednom kratkom periodu došlo do enormnog uvećanja populacije robova, koji su većinom bili levantskog i maloazijskog porijekla. Ovi robovi su trebali obavljati poljoprivredne poslove na latifundijama, uključujući i ona zemljišta koja su na raznorazne načine iz ruku sitnih posjednika prešla u ruke veleposjednika. Tako su ovi robovi popunjavali i onaj upražnjeni prostor agrikulturnog stanovništva koji je nastajao poradi smanjivanja broja sitnog i srednjeg seoskog posjednika. Procesi agrarne krize i latifundizacije su na otoku promijenili socijalne i ekonomske uvjete, i to u tolikoj destruktivnoj i raslojavajućoj mjeri da je bilo samo pitanje vremena kada će sva ta situacija implodirati.

Sve je to moralo voditi ka izbijanju ustanka robova koji je poprimio goleme razmjere, i koji predstavlja jedan od najznačajnijih statusnih, socijalnih i klasnih oružanih nastupa u vremenu agrarne krize. Ustanak robova na Siciliji 135. god. p. n. e. je bio jedan od najvidljivijih i najbolnijih simptoma bolesti zvane agrarna kriza i indikacija suštinskih promjena koje su pogađale društvo i ekonomiku tadašnjeg Mediterana. Tako je i I sicilski ustanak robova, kao i dva kasnija ustanka robova (II sicilski i Spartakov) za vrijeme Kasne

Republike, bio ne neki izuzetni, zasebni fenomen, anomalija unutar ustaljenog povijesnog razvoja Republike, nego je činio sastavni dio istoga onoga povijesnog konteksta u koji su spadali i agrarna kriza (sa svim svojim kriznim aspektima i posljedicama), djelovanje revolucionarnih agitatora i propovjednika, pokušaji reformi, grakhovska revolucija, Aristonikova revolucija na zapadu Male Azije, stranački sukobi, saveznički sukobi i rat, građanski ratovi, robovski ratovi, ukratko jednoga historijskog procesa koji je uzrokovan agrarnom krizom i koji će do srži transformirati Republiku i pripremiti je za preobražaj u principat.

Nažalost, izvorna građa, sa kojom raspolazemo, a koja svjedoči o ovom prvom ratu koji je Republika vodila protiv robova, je vrlo oskudna. Najviše podataka o I Sicilskom ustanku dobijamo iz dva ekscerpta XXXIV³⁶ knjige Diodorovog djela, a koje su napravili u romejsko doba Fotije³⁷ i Konstantin Porfirogenit³⁸. I sam Diodor je

---

³⁶Možda je riječ i o XXXV knjizi.

³⁷ Βιβλιοθήκη/Μυριοβιβλος (Bibliotheca/ Myriobiblon), djelo konstantinopoljskog ekumenskog patrijarha (iz druge polovice IX. st.) Fotija (Φώτιος; *Photios*) pripada romejskoj epohi. Riječ je ustvari o zbirci ekscerpta i sažetaka (izloženih u vidu prikaza) iz 279 djela klasičnih pisaca koje je Fotije pročitao. Moguće je da je Fotije do dobrog dijela ovih knjiga, koja je pročitao i napravio prikaze, došao boraveći u Bagdadu i abasidskom dvoru u Samari, jer jedan dio tih djela (poglavito sekularne prirode) već nije postojao u romejsko – grčko - vizantijskom i zapadno-latinskom svijetu. Iza Fotija je ostao i Leksikon, koji je trebao biti neka vrsta udžbenika i sadržavati reference koje bi olakšale čitanje „paganskih“ i „svetih“ autora. Fotije i u svojim prikazima pročitanih knjiga zadržava ideološku premisu srednjeg vijeka, što se najbolje primjećuje kada govori o djelu (u četiri knjige) Logoí Paradoxoi od Damascija. Fotije naziva Damascija nepobožnim i bezbožnikom, koji je „dok se svijetlo istinske religije širilo svijetom ostao ustrajan u gustoj tami idolatrije“.

³⁸ Konstantin VII. Porfirogenit (Κωνσταντῖνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος, živio 17 ili 18. V. 905. – 9. XI. 959. god.) je bio romejski vasilévš iz makedonske dinastije (vl. 913. – 959. god.). Konstantin VII. je najpoznatiji po svojim pisanim djelima : 1. “O vladanju Carstvom” (Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν; *De Administrando Imperio*). 2. “O

vjerojatno u određenoj mjeri koristio Posejdonija kao svoj izvor za opis I Sicilskog ustanka robova, kao i neke lokalne tradicije i sjećanja, pa i dokumente i historije. Sljedeći opis je onaj od Flora (II, 7) koji je ekscerptirao djelo Tita Livija, pa su tako u dosta sažetoj formi dostupni za čitanje i oni dijelovi Livijevo djela koji nisu sačuvani. I Diodor, i Posejdonije, i Flor (odnosno Livije) su se relativno negativno odnosili prema pobunjenim robovima i njihovim vođama. Sam Diodor je bio i sicilski Helen, rodом iz grada *Agyrium* (moderna Agira)³⁹, cc 14 km zračne udaljenosti od Ene, epicentra I Sicilskog ustanka, glavnog uporišta pobunjenih robova i prijestolnice njihovog kraljevstva. Tako su za Diodora, dešavanja vezana za oba robovska ustanka na Siciliji bili domaći, lokalni događaji koji su u značajnoj mjeri uticali na povijesni razvitak otoka. On je bio i vremenski relativno blizak tih fenomenima pa je mogao da ima i pristup lokalnim podacima, sjećanjima i tradicijama na njih, bez obzira bila zapisana ili ne. Iako malo znamo o samome Diodoru, postoje realne pretpostavke da je bio i personalno vrlo bogat, moguće i da je pripadao veleposjedničkom sloju. Posejdonije je bio naklonjeniji ustaljenom sustavu i poretку protiv kojega su ustali robovi na Siciliji. Livije i Flor su primarno nastupali sa pozicija interesa Rimske države, čiji je osnovni cilj bilo gušenje ustanka na Siciliji i zavođenje reda i mira u ovoj bogatoj i bitnoj provinciji. Tek kada bi se zadovoljio taj primarni

---

Ceremonijama” (Περὶ τῆς Βασιλείου Τάξεως; *De Ceremoniis*). 3. “O temama” (Περὶ θεμάτων Ανατολῆς καὶ Δύσεως; *De Thematibus*) 4. “Život Vasilija” (Βίος Βασιλείου; *Vita Basilii*). 5. Historija Carstva od 817. god. Konstantin VII. Porfirogenit je u okviru svoje bogate učenjačke aktivnosti naredio i da se urade 53 zbirke ekscerpta iz svih bitnijih historijskih djela koja su tada postojala u Konstantinopolisu. Od 53 zbirke ekscerpta, samo je šest sačuvano i to: *de Virtutibus et Vitiis*; *de Sententiis*; *de Insidiis*; *de Strategematis*; *de Legationibus Gentium ad Romanos*; *de Legationibus Romanorum ad Gentes*.

³⁹*Diod. I, 4, 4*

interes, onda se može razgovarati o interesima pravde i slobode. Ali u kontekstu ovoga pitanje potrebno je istaći da antički pisci, ako su se i negativno odnosili prema samome ustanku robova i njihovom ratu sa provincijom i Republikom, oni su isto tako vrlo negativnim ocjenjivali i procese i postupke koji su uzrokovali katastrofalno stanje koje je vodilo ka pobuni. Pa su u njihovim spisima (posebno kod Diodora) i robovlasnici – veleposjednici na Siciliji predstavljeni kao glavni krivci zbog kojih je izbila i rasplamsala se pobuna koja je nanijela toliko štete i provinciji i Republici. Po ekscerptiranom Diodorovom opisu (kod Konstantina Porfirogenita) pobuna se desila kada je niko nije očekivao: “ali oni koji su navikli da ispituju korijene i uzroke svih dešavanja, zaključili su da se to nije desilo slučajno. Stanovnici ovoga bogatog otoka su postali arogantni sa prevelikim bogatstvom. Oni su zapali u luksuz i pohotljivost, a zatim u oholost i drskost. Zbog ovih razloga, okrutnost gospodara prema robovima i mržnja robova prema gospodarima je bjesnila i povećavala se svaki dan. Najzad, kada se pružila odgovarajuća prilika, ova mržnja je buknila i mnoge hiljade robova, bez ikakvog upozorenja, su se udružili kako bi uništili svoje gospodare.”⁴⁰ Takvo stajalište ne samo da nije bilo neobično za rimsku

---

⁴⁰ Morton, 2008:11: “This is backed up by quoting a passage from Diodorus (34/5.2.33) in which he stresses that heavy-handed treatment of slaves or people of lower status can lead to factional strife and revolts of slaves. There is another potential reason for Diodorus to write this passage, however. One of Diodorus’ self-professed aims with his history was to allow people to learn from the mistakes of history and through accomplishing this aim he would be acting as a servant of divine providence in bringing the affairs of the world to order (1.1.3). We could therefore see a passage advising those in power to treat their subjects well in case of revolt to be part of Diodorus’ overall aims in his history, rather than a moral message copied from his source. The other alternative is to suggest that Diodorus copied, without thinking, the moral messages of his sources.”

Diod. I, 1, 1 – 5 : τοῖς τὰς κοινὰς ἱστορίας πραγματευσαμένοις μεγάλας χάριτας ἀπονέμειν δίκαιον πάντα ἀνθρώπους, ὅτι τοῖς ἰδίοις πόνοις ὠφελῆσαι τὸν κοινὸν βίον ἐφιλοτιμήθησαν: ἀκίνδυνον γὰρ διδασκαλίαν τοῦ συμφέροντος εἰσηγησάμενοι

καλλίστην ἐμπειρίαν διὰ τῆς πραγματείας ταύτης περιποιούσι τοῖς ἀναγινώσκουσιν. ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς πείρας ἐκάστου μάθησις μετὰ πολλῶν πόνων καὶ κινδύνων ποιεῖ τῶν χρησίμων ἕκαστα διαγινώσκειν, καὶ διὰ τοῦτο τῶν ἡρώων ὁ πολυμειρότατος μετὰ μεγάλων ἀτυχημάτων πολλῶν ἀνθρώπων ἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω: ἡ δὲ διὰ τῆς ἱστορίας περιγινομένη σύνεσις τῶν ἀλλοτρίων ἀποτευγμάτων τε καὶ κατορθωμάτων ἀπείρατον κακῶν ἔχει τὴν διδασκαλίαν. ἔπειτα πάντας ἀνθρώπους, μετέχοντας μὲν τῆς πρὸς ἀλλήλους συγγενείας, τόποις δὲ καὶ χρόνοις διεστηκότας, ἐφιλοτιμήθησαν ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἀγαγεῖν, ὥσπερ τινὲς ὑπουργοὶ τῆς θείας προνοίας γεννηθέντες, ἐκείνη τε γὰρ τὴν τῶν ὁρωμένων ἄστρον διακόσμησιν καὶ τὰς ἀνθρώπων φύσεις εἰς κοινὴν ἀναλογίαν συνθεῖσα κυκλεῖ συνεχῶς ἅπαντα τὸν αἰῶνα, τὸ ἐπιβάλλον ἐκάστοις ἐκ τῆς πεπωμένης μερίζουσα, οἱ τε τὰς κοινὰς τῆς οἰκουμένης πράξεις καθάπερ μιᾶς πόλεως ἀναγράφαντες ἓνα λόγον καὶ κοινὸν χρηματιστήριον τῶν συντελεσμένων ἀπέδειξαν τὰς ἐαυτῶν πραγματείας. : καλὸν γὰρ τὸ δύνασθαι τοῖς τῶν ἄλλων ἀγνοήμασι πρὸς διόρθωσιν χρησθαι παραδείγμασι, καὶ πρὸς τὰ συγκυροῦντα ποικίλως κατὰ τὸν βίον ἔχειν μὴ ζήτησιν τῶν πραττομένων, ἀλλὰ μίμησιν τῶν ἐπιτετευγμένων. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτάτους ταῖς ἡλικίας ἅπαντες τῶν νεωτέρων προκρίνουσιν ἐν ταῖς συμβουλίαις διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου περιγεγενημένην αὐτοῖς ἐμπειρίαν: ἥς τοσοῦτον ὑπερέχειν συμβέβηκε τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν ὅσον καὶ τῷ πλήθει τῶν πραγμάτων προτεροῦσαν αὐτὴν ἐπεγνώκαμεν. διὸ καὶ πρὸς ἅπσας τὰς τοῦ βίου περιστάσεις χρησιμωτάτην ἂν τις εἶναι νομίσειε τὴν ταύτης ἀνάληψιν. τοῖς μὲν γὰρ νεωτέροις τὴν τῶν γεγρακότων περιποιεῖ σύνεσιν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις πολλαπλασιάζει τὴν ὑπάρχουσαν ἐμπειρίαν, καὶ τοὺς μὲν ἰδιώτας ἀξίους ἡγεμονίας κατασκευάζει, τοὺς δ' ἡγεμόνας τῷ διὰ τῆς δόξης ἀθανατισμῷ προτρέπεται τοῖς καλλίστοις τῶν ἔργων ἐπιχειρεῖν, χωρὶς δὲ τούτων τοὺς μὲν στρατιώτας τοῖς μετὰ τὴν τελευτὴν ἐπαίνοις ἐτοιμοτέρους κατασκευάζει πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος κινδύνους, τοὺς δὲ πονηροὺς τῶν ἀνθρώπων ταῖς αἰωνίοις βλασφημίαις ἀποτρέπει τῆς ἐπὶ τὴν κακίαν ὁρμῆς. („Příkladno je da bi svi ljudi trebali uvijek davati veliku važnost onim piscima koji su sastavljali opće historije, jer oni su težili pomoći svojim individualnim radovima ljudsko društvo u cjelini. Nudeći poučavanje, koje ne podrazumijeva nikakvu opasnost, oni pokazuju svojim čitateljima, kroz takvu prezentaciju dešavanja, sa najboljim iskustvom, ono što je probitačno. Iako učenje, stečeno iskustvom u svakom pojedinom slučaju, sa svim poteškoćama i opasnostima, zaista omogućava čovjeku da razazna gdje se nalazi korist, i ovo je razlog zašto je najiskusniji /misli se na Odiseja op. S.M./ od naših heroja pretrpio velike nesreće, prije nego „gradove mnogijeh ljudi on vidje i pozna im čudi /odjeljak je iz Homerove Odiseje I, 3 op. S.M./“, ali razumijevanje neuspjeha i uspjeha drugih ljudi, koje se stiče izučavanjem historije, pruža poučavanje koje je oslobođeno stvarnih loših iskustava. Štaviše, težnja je ovih pisaca da dovedu u red sve ljude koji, iako po srodstvu ujedinjeni jedni sa drugim su ipak odvojeni prostorom i vremenom, u jedno te istu uređenu cjelinu. I takvi historičari su se pokazali kao zastupnici božanskog Providjenja. I baš kao što Providjenje, dovodeći u red vidljive

zvijezde i ljudske prirode u jedan zajednički odnos, stalno usmjeravajući svoje tokove kroz svu vječnost, dodijeljujući svakome ono što mu je prema sudbini, tako isto historičari, u zapisivanju zajedničkih poslova naseljenoga svijeta kao da je riječ o jednoj državi, čine od svojih rasprava jedinstvenu ocjenu prošlih događaja i zajedničku obračunatu kuću znanja koja ih se tiče. Jer je izvrsna stvar da ste u mogućnosti koristiti neznačajne greške drugih kao upozoravajuće primjere za ispravku greške, i kada se suočimo sa različitim promjenama u životu, umjesto da istražujete šta se desilo sada, da ste u mogućnosti da imitirate uspjehe koji su postignuti u prošlosti. Svakako da svi ljudi više vole da primaju savjete od najstarijih ljudi nego od onih koji su mlađi, zbog iskustva koje ih je pratilo kroz vrijeme. Činjenica je da je takvo iskustvo premašeno saznanjem koje se stiče od historije, jer historija nadmašuje, mi znamo, u mnoštvu podataka kojima raspolaže. Radi ovoga razloga može se zaključiti da je sticanje znanja iz historije jedna od najvećih korisnosti za svaku moguću okolnost života. Jer ona daje mladima mudrost starijih, dok starijim umnožava iskustvo koje oni već posjeduju. Građane u statusu privatnih lica kvalificira za vodstvo /u javnim poslovima op. S.M./ i vode podstiče, kroz besmrtnost slave koju ona daje, da poduzimaju najplemenitija djela. Vojnici, da su više spremni da se suoče sa opasnostima u odbrani svoje domovine zbog javne pohvale koju će oni dobiti nakon smrti, a zlobne ljude okreće od njihovog smjera prema zlu kroz vječno beščašće koje će ih osuditi“). *Diod.* I, 2,1 : καθόλου δὲ διὰ τὴν ἐκ ταύτης ἐπ’ ἀγαθῷ μνήμην οἱ μὲν κτίσται πόλεων γενέσθαι προεκλήθησαν, οἱ δὲ νόμους εἰσηγήσασθαι περιέχοντας τῷ κοινῷ βίῳ τὴν ἀσφάλειαν, πολλοὶ δ’ ἐπιστήμας καὶ τέχνας ἐξευρεῖν ἐφιλοτιμήθησαν πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ἐξ ἀπάντων δὲ συμπληρουμένης τῆς εὐδαιμονίας, ἀποδοτέον τῶν ἐπαίων τὸ πρῶτον τῇ τούτων μάλιστα αἰτίᾳ ἱστορίᾳ. („Općenito, to je zbog sjećanja na dobra djela koja historija priznaje ljudima da su neki od njih potaknuti da postanu osnivači gradova, da su drugi bili vođeni da uvedu zakona koji zaokružuju čovjekov društveni život sa sigurnošću i da su mnogi željeli da otkriju nove nauke i umjetnosti na dobrobit čovječanstva. I pošto se potpuna sreća može postići samo kroz kombinaciju za sve ove aktivnosti, najvažnija nagrada pohvale se mora dodijeliti onome koje je više od bilo koje druge stvari uzrok tome, a to je historija“). Upravo u ovim uvodnim riječima svoga djela, Diodor odlučuje da pokažu temeljnu intenciju svoga historiografskog rada, a to je nuđenje iskustava kroz formu koja je oslobođena opasnosti i tegoba. Po njemu je bolje „učiti preko tuđih iskustava, nego sticati iskustva“, i da je u tome i korisnost i potreba za postojanjem historije i historijskih djela. Ovo jedno pragmatičko shvatanje zbog čega postoji historija kao znanost je inače bilo vrlo prisutno u antičkoj historiografiji i može se reći da je ono na neki način i uzokovalo nastanak historije kao zasebne znanosti. U okviru te idejne vodilje i temeljnog razloga zbog kojega piše svoje djelo, Diodor jasno želi da istakne to loše i dekadentno ponašanje sicilskih robovlasnika kao uzroka katastrofalnog rata koji je opustošio njegovu domovinu, kako njegovi čitatelji ne bi isto činili jer bi time samo izazivali iste nevolje po sebe.

civilizaciju, nego se može smatrati i njenim mainstreamom, jer različitost u statusima, staležima ili klasama u tadašnjem svijetu nije podrazumijevala niti omogućavala niti opravdavala zlostavljanje ili ono što se tada smatralo nepravednim.⁴¹ Postojala su neka nepisana pravila, koja su regulirala takve odnose i objašnjavala šta je to “dobro”, a šta je to “loše” u ponašanju ne samo elite, nego i običnog

---

Diodorov opis uzroka ustanka na Siciliji 135. god. p. n. e. tako ima i iznimni didaktički element, u kojem se poučavaju ljudi da ne čine iste greške i kako se treba pravilno ponašati. Umjesto oholosti, arogancije, surovosti i neodgovornosti u postupanju prema potčinjenim (kao što su to činili sicilski robovlasnici), što je po njemu uvijek put u pakao, Diodor nudi opciju boljega i pravednijeg postupanja koje donosi stabilnost, red i mir.

⁴¹Donaldson, 2012:9 : „In the complex civilization that was the Roman Republic, hierarchical social constructions were normal. They were accepted. But the concept of an unequal social hierarchy was not the same thing as an unjust one, and this basic principal operated at all points of the social ladder, from the realm of the elites who owned and ruled and legislated, to the slaves who served, farmed and endured. Outside the realm of written law, the social order in all places and at all times recognized an unwritten code of human behavior. Even at the level of the field slave, the lowest of the low, individuals were capable of understanding who was "good" and who was "bad" and anticipating their futures based on that analysis. The agricultural how-to manuals of men like Cato the Elder and Columella make it clear that a responsible slave owner needed to recognize and reward good behavior, and act to punish bad behavior.”

Donaldson, 2012:21 : “Diodorus' account of his home island's slave rebellions stands out from other ancient coverage of slave insurrection because of the sympathetic tone detectable in his work. While Diodorus was part of the slave-owning class in a society that possessed no ideological tradition opposed to slavery, his version of the events that catalyzed both wars betrays a fair degree of sympathy with the slave rebels. In his account, the chief villains are not the slaves but the slave owners whose lack of self-control led them to brutalize and neglect their slaves, thereby causing the rebellions. For a time that viewed the institution of slavery as normative, Diodorus' history reminds us that slavery was not monolithic, but socially complex, operating with a system of unwritten rules that were an important supplement to the very limited rights of slaves. Just as slaves could be classified as either "good" or "bad," so too could the owners of those slaves. In Diodorus' narrative, the slave owners are "bad" slave owners, displaying a lack of self-control that was itself a characteristic of servility.”

slobodnog stanovništva (bez obzira na građanstvo, stalež i klasu) i robova, a da se uopće ne relativizira tadašnji hijerarhijski, staleški, klasni, statusni, građanski i socijalno – ekonomski sustav.⁴² Zato je i

---

⁴² Po Varonu (RR, I, 17, 5) nadzornik ne bi trebao da ima ovlaštenje da disciplinu nameće bićem ako on može taj rezultat da ostvari riječima (*Neque illis concedendum ita imperare, ut verberibus coerceant potius quam verbis, si modo idem efficere possis*). Varon(RR, I, 17, 6) nastavlja : *Inliciendam voluntatem praefectorum honore aliquo habendo, et de operariis qui praestabunt alios, communicandum quoque cum his, quae facienda sint opera, quod, ita cum fit, minus se putant despici atque aliquo numero haberi a domino*. (“Dobra volja nadzornika trebala bi biti zadobijena njihovim tretiranjem sa određenom dozom uvažavanja, i oni od radnika /robova na posjedima op. S.M./ koji nadmašuju ostale, također bi trebali biti konsultirani kako posao treba da se završi. Kada se ovo uradi, oni su manje skloni da misle da su gledani sa visoka i radije misle da ih gospodar drži u nekom poštovanju”).

Dionys. A.R. XX, 13 : Ῥωμαῖοι δὲ πᾶσαν ἀναπετάσαντες οἰκίαν καὶμέχρι τοῦ δωματίου τὴν ἀρχὴν τῶν τιμητῶν προαγαγόντεςἀπάντων ἐποίησαν ἐπίσκοπον καὶ φύλακατῶν ἐν αὐταῖς γινομένων, οὔτε δεσπότην οἰόμενοι δεῖνῶμόν εἶναι περὶ τὰς τιμωρίας οἰκετῶν οὔτε πατέραπικρὸν ἢ μάλθακὸν πέρα τοῦ μετρίου περὶ τέκνωνἀγωγὰς οὔτε ἄνδρα περὶ κοινωνίαν γαμετῆς γυναικὸςἀδικον οὔτε παῖδας γηραιῶν ἀπειθεῖς πατέρων („Ali, Rimljani, otvarajući svaku kuću i proširujući nadležnost cenzora čak do spavaće sobe, učinii su ovu funkciju nadzornikom i čuvarom svega šta se dešava u domaćinstvima. Oni su vjerovali da ni gospodar ne bi trebao biti okrutan u kažnjavanju svojih robova, niti otac pretjerano grub ili popustljiv prema odgoju svoje djece, niti suprug u zajednici sa svojom zakonskom suprugom, niti djeca neposlušna prema svojim ostarjelim roditeljima.“)

Seneca, De Clementia, 16 : *Non unum est imperandi genus; imperat princeps civibus suis, pater liberis, praeceptor discentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne pessimus pater videbitur, qui adsiduis plagis liberos etiam ex levissimis causis compescet? Uter autem praeceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificabit discipulos, si memoria illis non constiterit aut si parum agilis in legendo oculus haeserit, an qui monitionibus et verecundia emendare ac docere malit? Tribunum centurionemque da saevum: desertores faciet, quibus tamen ignoscitur.* („Ima više od jednoga oblika držanja moći. Princeps drži moć nad svojim građanima, otac nad svojom djecom, učitelj nad svojim učenicima, /vojni op. S.M./ tribun ili centurion nad svojim vojnicima. Zar nećemo imati najniže mišljenje o onome ocu koji neprestano premlaćuje svoju djecu za čak i najtrivijalnije prekršaje. I koji učitelj više i vrijednije predstavlja slobodoumne studije. Onaj koji dere njihova leđa ako im pamćenje popusti ili ako im oko nije brzo i posrću u čitanju, ili onaj koji preferira da koristi njeznu kritiku i osjećaj sramote kako bi prenio ispravke i uputstva. Dajte mi /vojnog op.

za antičke pisce bilo sasvim normalno da osuđuju ponašanje i

S.M./ tribuna ili centuriona koji je okrutan, on će stvarati dezertere, koji još uvijek zaslužuju pomilovanje. “)

Seneca, De Clementia, 18 : Servis imperare moderate laus est. Et in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune possit pati, sed quantum tibi permittat aequi bonique natura, quae parcere etiam captivis et pretio paratis iubet.... cum in servum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune ius animantium vetet. („Nečija umjerena upotreba moći nad robovima je hvale vrijedna. Čak i tamo gdje se radi o poniznom robu, mora se uzeti u obzir, ne koliko kazne može da izdrži bez osвете, nego koliko vam je dozvoljeno po načelima pravde i prirode, koja zahtijeva da pokažete milost čak i ratnim zarobljenicima i robovima koje ste kupili..Može biti zakonito da bilo šta činite robu, ali pravo djeljeno od svih živih bića postavlja određenu granicu na to koliko ljudsko biće može patiti.“)

Donaldson, 2012:165 – 166 : „What needs to be stressed is that these Roman rebellions grew out of more than simple economic hardship or an exploitative social regime which favored the wealthy. They were caused by a breakdown of the set of unwritten rules which bound society together. Even for slaves, there was a threshold for poor treatment: while he might not have legal rights as a person, the "good" slave would nevertheless hope to receive fair treatment from a reasonable (and appropriately self-controlled) master. Peasants in the countryside had little power to resist exploitation or expropriation of their lands by the rich, but the social system did not give free rein to elites to act however they chose. Like Roman patriarchs, who technically had the power to kill their own children but were constrained by social forces from actually using this power (for the most part), the wealthy were expected to display self-control and not act like petty tyrants. It is specifically the violation of these unwritten rules that governed the behavior of both rich and poor that led to the Servile Wars and other sorts of rural rebellion in the middle and late Republic. The economic relationships between these two groups—*i.e.*, providing and receiving access to the material things needed for daily life—were meant to provide for a moral economy, the set of unwritten rules that bound both mass and elite in an asymmetrical but reciprocal relationship. Rebellion happened when exploitation became too severe, when it could be seen by the majority as a violation. A prime example of this is the rebellion at the Sicilian city of Enna which began the First Servile War. Diodorus lists a variety of violent punishments inflicted by the cruel slave owner Damophilus for the flimsiest of reasons. He also notes that the slaves were naked and unfed, and urged to steal from travelers to provide for themselves. After the initial rebellion, the ex-slaves put Damophilus on trial in the city's theater, a clear sign that they viewed his treatment of them as criminal.“. Vidjeti i Donaldson, 2012:181 – 186.

zloupotrebe pojedinih sicilskih robovlasnika, a da ne dovode u pitanje samu instituciju ropstva. Posebno bi za one pisci sa više moralističko – vrijednosnog žara i opće odgovornosti bilo nedopustivo ponašanje po načelu “oholosti i surovosti prema slabijima, i poniznosti prema jačima”. Po njima svaki slobodni građanin trebao je da bude samosvjesna i odgovorna osoba, a ne neki ugnjetač ili poslušnik. Takav je on morao biti i prema onima na višim hijerarhijskim stupnjevima, ali i prema onima koji su se nalazili na nižim stupnjevima hijerarhijske ljestvice. Razvoju i održavanju ovakvih stavova je u mnogome doprinosila činjenica da je rimski klasični svijet imao fluktuativnu, a ne zakovanu (kao načelno u srednjovjekovnom feudalizmu) hijerarhiju, i pojedinac se u toku svoga života mogao kretati po njoj mijenjajući (uzdižući se ili degradirajući se) po hijerarhijskoj ljestvici i tako (čak u pojedinim slučajevima i više puta) mijenjajući svoju građansku, stalešku, klasnu, statusnu poziciju.

Uzgredne podatke o ustanku nalazimo u Ciceronovim govorima protiv Gaja Vera, u Strabonovoj “Geografiji” (u okviru govora o Siciliji), u periohama Livijevih knjiga LVI – LIX. Podatke o Isicilskom ustanku robova ostavili su i Atenej (pozivajući se na Posejdonija), Valerije Maksim, sv. Jeronim u svojoj kronici, Orosije. Ovaj ustanak, iako je imao goleme razmjere i teške posljedice, ostao je u historiografiji i pučkoj javnosti u dubokom zasjenku Spartakovog ustanka. Zbog toga je potrebno ponovo ga naučno obraditi i predstaviti našoj javnosti, ne samo radi svoga utjecaja na razvoj “grakhovske revolucije” u rimskom svijetu, nego i općega svoga značenja za razumijevanje društveno – ekonomskih odnosa.⁴³

---

⁴³ O I sicilskom robovskom ustanku v. Capozza, 1956-1957; Green, 1961; Forrest - Stinton, 1962; Verbrughe, 1972; Isto, 1973; Isto, 1974; Manganaro, 1983; Isto, 1990; Canfora, 1985; Garnsey - Rathbone, 1985; Bradley, 1989; Holloway, 1991; Brennan, 1993; Lorben, 1994; Berk – Bendall, 1994; Keaveney, 1998; Urbainczyk, 2008; 2014;

Morton, 2008; Isto, 2012; Isto, 2014; Engels, 2011; Mesihović, 2011:285 - 290; Isto, 2015:493 – 495; Donaldson, 2012. Potrebno je istaći da doktorska disertacija Adama Donaldsona predstavlja više nego vrijedno djelo ne samo za I sicilski robovski rat, nego i općenito za objašnjavanje fenomena robovskih ustanaka u rimskom svijetu u jednom novom, nesumnjivo boljem historiografskom kontekstu koji ih jasno uvrštava u okvire jednog značajnog ekonomsko – socijalnog procesa koji je zahvatio posljednje srednjorepublikanske decenije, kompletno kasnorepublikansko doba i sami početak Principata (odnosno augustovsko razdoblje). Donaldson 2012:7: “Modern scholars have generally treated the late-Republican uprisings as isolated events, the unexpected consequence of military expansion. A focus on the label “slave,” however, instead of on the social and economic roles of the specific rebels, has compartmentalized studies of the slave wars, allowing discussion only within the confines of Roman slavery studies. Since the rebel armies in each war were composed principally of agricultural laborers, a profitable comparison can be drawn from peasant uprisings and other manifestations of collective violence that occurred in throughout the Roman world. This study offers a new context for analyzing the slave wars, which re-integrates them into the broader sweep of Roman history and understands them as one manifestation of a broader pattern of social and cultural transformation.” Djela Petera Mortona, za razliku od disertacije A. Donaldsona, su znatno više oslobođena “općega konteksta” i njihov sadržaj gotovo potpuno gravitira sicilskim robovskim ratovima, posebice sa usmjerenom pažnjom na neke njihove aspekte, pojave i fenomene (npr. novac kraljevstva pobunjenih robova i detaljnoj unutarnjoj analizi Diodorovog opisa sicilskih ustanaka). Što se tiče njegove unutarnje kritike Diodorovog opisa I sicilskog rata, stiče se utisak da se P. Morton ipak nije uspio osloboditi hiperkritičnih predrasuda i špekulativnih zaključivanja koje onda dovode i do zaključaka u kojima se između ostaloga “snažno sugerira da Antioh/Eun uopće nije bio rob i da on nije pokušavao podsticati robove da se pobune”→Morton,2008:102 : “ This, combined with the fact that King Antiochus clearly did not want to be associated with Syracuse, and the eastern Sicilian nature of his coinage, suggested strongly that he was not a slave, nor that he was attempting to incite slaves to rebel. This evidence should force us to question the evidence of the ancient authors, and it should also force us to reconsider the role of Sicily in the development of Roman provincial history“. Ono što je na kraju proizašlo iz ovakve analize jeste da I sicilski robovski rat uopće nije bio ni pobuna robova niti klasni sukob, nego primarno izraz „nacionalističkih“ (koje su uz to shvaćene u modernom, a ne u antičkom smislu) i proturimskih težnji Sicilijanaca, ali da je uslijed neke konspiracije rimske vlasti i pisaca historija taj navodni „nacionalni“ sicilski pokret pretvoren u pobunu robova koja se u hijerarhiji ratova nalazi na najnižim i najnečasnijim stupnjevima. Čak se i Diodorovi podaci o pokretu siromašnih Sicilijanaca koji su iskorištavali pobunu robova kako bi i sami napadali bogataše relativiziraju do skoro negiranja (Morton, 2008:97 - 98) : „ In the first chapter, I argued that by including a passage about the poor people of Sicily ravaging the

property of the rich in revenge for wrongs against them during the First Slave War, Diodorus indicated that there was considerable political strife on Sicily at the time (34/5.2.48). I would now suggest, in light of the evidence discussed above, that what Diodorus may also have been doing was politically loading his words. King Antiochus was at first successful in his war, the testimony of the ancient sources as to the length and difficulty of the war against him confirms this, and this implies that his efforts to garner support through his propaganda were successful. If we accept this assertion, and there is little reason not to, it can be suggested that Diodorus' reason for politically loading his words was to disguise the fact that there had been considerable strife between upper class factions on the island of Sicily, divided along lines of those pro-Roman and those anti-Roman rule. In this respect the passage is intelligible: just as King Antiochus was denied his legitimacy by ancient authors through their naming him Eunus, those in the upper classes that supported him on Sicily were denied their legitimacy by being equated to revenge-hungry poor people, and their behaviour was equated to that of the poor: wasteful burning of properties and wanton destruction. Furthermore, the first chapter showed that different narratives for the war would have considered the landowners attacked to have been of different ethnicities: they could have been either Italian or Sicilian. If we read the passage as suggesting attacks against landowners that were pro-Roman, then the previous narratives provide a suggestion that the landowners attacked were both Italians and the Sicilians who sought to imitate the Italians' behaviour. It is not that surprising that the people of Sicily may have hated Rome:“ P. Morton ovo stajalište ponavlja, dodatno afirmira i još više produbljuje i proširuje i na II sicilski robovski rat u kasnijem djelu „*Refiguring the Sicilian Slave Wars: from Servile Unrest to Civic Disquiet and Social Disorder: Vol. I and Vol. II*“ (PhD in Classics The University of Edinburgh, 2012:iv) : „This study argues that the so-called Sicilian Slave Wars are best understood as two differing instances of civic disquiet, social disorder and provincial revolt in Sicily, rather than as slave wars....In sum, I argue that the events typically referred to as the Sicilian Slave Wars are better understood through a focus on the historical contexts provided by the Hellenistic milieu in which the wars arose and the development of the Roman provincial system – rather than through the (preconceived) lens of slavery: instead of servile unrest, there was civic disquiet, social disorder and provincial revolt on Sicily in the 2nd century BC.“ ,Morton, 2012:37 : „In sum, although the origins of King Antiochus himself may still remain an open question, the effect of his rise was a native Sicilian movement against Rome: what we can now call, in the context of Roman republican history, the Sicilian Insurrection.“ Čini se kao je P. Morton nastojao da što je moguće više da umanji bilo kakvo klasno ili staleško ili statusno značenje ovome pokretu i pretvori ovaj rat u oružani sukob patriotskih Sicilijanaca protiv Rimljana, Italika i prorimskih Sicilijanaca. Da je ovakva teza neodrživa dokazuje prvo to što je zasnovana na danas popularnim „teorijama zavjera“, a zatim da bi to bio jedinstveni slučaj u rimskoj historiografiji jer npr. proturimske i

„nacionalne“ pobune kao što su Veliki Ilirski ustanak od 6. do 9. god. n. e., ustanak Arminija 9. god. n. e., pobuna Budike, dva velika jevrejska ustanka ...itd...nisu u antičkoj historiografiji pretvoreni uslijed neke široke konspiracije u pobune robova niti njihove vođe u robove. Činjenica je da su helenski i rimski historičari više ili manje pristrasni, ali ne postoji niti jedan primjer da su oni namjerno i konspiracijski čitav jedan rat ili politički pokret pretvarali iz tipa u drugi. I ocjena P. Mortona (2012:48) : „it will be shown that Sicily's taxation by Rome could have been the catalyst for an insurrection by the people of Sicily, especially those in the declining interior“, je teško održiva jer ne postoji niti jedan dokaz niti podatak u sačuvanoj i dostupnoj izvornoj građi po kojem je do ustanka došlo zbog poreza koje se siciliske zajednice isplaćivale Republici. Uostalom, iznose oporezivanja na Siciliji rimska uprava je naslijedila, kao npr. u slučaju takse od 10 % koju je primjenjivao sirakuški vladar Hijeron II., i Sicilijanci su bili naviknuti na porezni sustav. Onda se sasvim logičnim postavlja pitanje zašto su čekali skoro čitavo stoljeće da se pobune protiv poreza koje su namirivali Republici. Na kraju krajeva, zasnivati zaključke na odbacivanju literarnih vrela ili njihovoj potpunoj dekonstrukciji ili opsežnoj i obimnoj relativizaciji, a onda izgrađivati sopstvenu historiografsku konstrukciju na samo pronađenim novčićima je više nego besmisleno. Kao što ne treba odbacivati ni pronađene novčiće i druge ostatke materijalne kulture u procesu historiografske analize i sinteze, tako ne treba devalvirati ni značenje literarnih i drugih vrela.

I inače analiza P. Mortona više liči na književnu i leksičku analizu i kritiku nekoga literarnog ili dramskog djela, nego što je to znanstvena historiografska analiza. To nije ništa neobično u postmodernoj pomami za ovakvim “kritičkim” analizama izvorne građe ili sintetičkih djela iz ranijih perioda. Neoliberalna ekonomska, socijalna, društvena, politička i kulturološka ideologija forsira, protežira i promovira i ovakva stremjenja u znanosti koja se baziraju na načelima postmodernog destrukturalizma i dekonstrukcije. Destrukturalizam se zasniva na teoriji da je potrebno sve do sada ustanovljeno, sintentizirano dekonstruirati i rasklopiti u što je moguće manje elemente, kako bi se onda stvorila nova struktura i nova konstrukcija (pogotovu u historiografiji) koja bi po teorijskim shvatanjima destrukturalista trebala biti “oslobođena” ideoloških, idejnih, političkih i drugih naslaga. Naravno u praksi ovo “oslobođanje” znači izbacivanje svih drugih ideoloških prisustava iz historiografije, izuzev onih neoliberalnih koji bi faktički onda dominirali tim novim konstrukcijama. Da je ovo tačno, dokazuje i činjenica da i je sam neoliberalizam vrlo totalitaran i da ne trpi bilo kakvu konkurenciju i da na sve načine pokušava ukloniti sve ostale ideologije i ideje pod egidom “oslobođenja” od okova ideologija. I tako dok se tako formalno i verbalno bori da navodno oslobodi čovjeka od okova ideologiziranosti, neoliberalizam (odnosno njegovi eksponenti i provoditelji) ustvari vrlo perfidno nameće nove, još snažnije okove čovjeku.

Sicilija je bila u posljednjem milenijumu stare ere etnički izrazito šarolika. Pored tri uvjetno rečeno „domorodačke“ zajednice Sikana, Elima i Sikula, na Siciliju su se doseljavali i libanski Feničani te u velikom broju i Heleni, a od početaka III st. p. n. e. sve je bilo izraženije i prisustvo Italika (npr. Mamertinaca iz Kampanije koji su prijateljski preuzeli kontrolu i vlast nad helenskom apoikijom Mesanom). Skoro polumilenijsko sukobljavanje Feničana, kasnije pod hegemonijom Kartagine i helenskih apokija za gospodstvo nad ovim bogatim i bitnim mediteranskim otokom je završeno sa I punskim ratom, i uspostavom vlasti i hegemonije Republike (241. god. p. n. e.) nad većim dijelom Sicilije, odnosno njenim zapadnim i sjevernim predjelima. Sicilija je bila i prvi prekomorski posjed i prva provincija Rima. Od 227. god. p. n. e. većim dijelom Sicilije u vrijeme mira kao mandatom i provincijom upravljaju promagistrati, odnosno isluženi magistrati (konzuli ili pretori). U II punskom ratu, Republika je porazila najznačajniju helensku apoikiju Sirakuzu (zauzeta 212. god. p. n. e. nakon višegodišnje opsade) i druge sicilske zajednice koje su nakon bitke kod Kane stale na stranu Hanibala i Kartagine. Tako je sa pripajanjem i jugoistočnog dijela otoka kompletna Sicilija bila uokvirena u domenu rimske provincijske vlasti. Nakon pretvaranja Sicilije u provinciju i posebice nakon osvajanja Sirakuze 212. god. p. n. e., dolaze i naseljavaju se i rimski građani, građani drugih italjskih *civitates* te mnogi Mediteranci.⁴⁴

Tako da kada se govori o Sicilijancima u razdoblju vlasti Rimske Republike, treba imati na umu da je to ustvari riječ o građanima siciljskih *civitates*, koji su bili najrazličitijeg etničkog porijekla. Od

---

⁴⁴ Republika je 211. god. p. n. e. u znak zahvalnosti hispanskim plaćenicima, koji su prešli na njenu stranu u II punskom ratu, predala im za naseljavanje područje sicilske Morgantine. *Liv.* XXVI, 21.

ovih *civitates*, ipak su najvažniji bili oni koji su potekli iz helenskih apoikija ili su bili helenizirani (kao npr. Ena).⁴⁵ Unutarnje uređenje Sicilije pod rimsko-republikanskom vlašću je bilo u skladu sa dotadašnjom praksom vanjske i unutarnje politike Republike. Lokalne zajednice u statusu peregrinskih *civitates* (kao neke zavisne male države) su zadržavale značajnu autonomiju, i njihove slobode i prava i njihove (npr. financijske, druge materijalne i vojne) obaveze prema Republici su varirale zavisno od postignutog ili nametnutog ugovora (*foedus*) koji bi imale sa Rimom. Građani sicilskih peregrinskih *civitates*, bez obzira na njihovo etničko porijeklo i status zajednice kojoj su građanski („državljanski“) pripadali, nisu se mogli smatrati nekim od rimskih građana podjarmljenim stanovništvom. Oni su imali i svoje zakonske sustave i svoje institucije, a bili su i samim ugovornim stavkama, te i rimskim zakonima i običajima zaštićeni od toga da budu puki podanici imperija rimskoga naroda ili neko strogo zavisno, potčinjeno stanovništvo. Elite tih zajednica su vrlo brzo uspostavljale „zajednički jezik“, zajednički interes, obostranu korist i *modus vivendi* sa rimskom upravom, pa i rimsko i italiskim elitama. Često su upravo ove domaće elite u rimskoj upravi vidjele najboljeg garanta održanja sopstvenih privilegija i društveno – ekonomskih i političkih pozicija. U slučaju Sicilije je ta simbioza domaćih elita sa rimskom upravom bila ponajviše i vidljiva.

Od završetka II punskog rata, otok Sicilija je uživala dugotrajno razdoblje mira. U tih više od 60 godina mira, sicilijanska elita se

---

⁴⁵O Siciliji u ovom razdoblju v. *Strab.* VI, 2. O helenskim apoikijama na Siciliji v. Randall-MacIver, 1968; Finley, 1979; Gabba, 1986; Pedley, 1990; Cerchiai - Janelli - Longo, 2004; Mesihović, 2016B:87 - 98; Isto, 2017C:116 – 128. O razviju Sicilije u prvom stoljeću rimske vlasti v. Morton, 2012:48 – 54. Općenito o historiji Sicilije pod upravom Republike v. Dunbabin, 1948; Goldsberry, 1973; Gabba, 1979; Berger, 1992; Salmeri, 1992; Fischer-Hansen, 1995; Barra - Di Miro – Pinzone, 1997; Smith - Serrati, 2000; Micciché - Modeo - Santagati, 2007; Prag, 2009.

veoma obogatila, sa svim kvalitetama, prednostima, problemima i manama koje je to donosilo. I u provinciji Siciliji su se odvijali isti oni procesi kao u Italiji, a koji su dovodili i do razvijanja agrarne krize. Broj posjeda običnih, slobodnih seljaka (domicilnih Sicilijanaca) je naglo opao, dok su se širile i širile latifundije. I arheološka istraživanja izgleda potvrđuju latifundizaciju (koncentriranje zemljišnih posjeda) u periodu rimske vlasti nad Sicelijom.⁴⁶ Sami veleposjedi su se sve više specijalizirali za uzgajanje posebnih kultura koje bi donosile veće prihode kao što su vinova loza i masline ili bi se pretvarali u pašnjake. Ali nije zanemarivana ni intenzivna proizvodnja žitarica namijenjenih za rimsko – italско stanovništvo. Proizvodi sa ovih latifundija su onda izvoženi širom Mediterana, a posebno u obližnju Italiju gdje su snižavali cijene i tako bili oštra konkurencija italским neposrednim proizvođačima. Strabon (VI, 2, 7) govori o plodnosti Sicilije, koja je bila čak bila zvana „skladištem Italije“ radi robe kojom je snabdjevala metropolu imperija. Posebno je konkurencija sicilskog žita imala negativne reprekusije po sitno i srednje seljaštvo Italije. Široki pojasevi plodne, obrađene i pristupačne zemlje za pašnjake i stada, bogati i kvalitetni prinosi, dobra klima, blizina glavnih izvoznih tržišta, vrlo jeftina radna snaga, dugi period bez ratovanja na tlu provincije, civilizacijsko i kulturološko nasljeđe, izgrađena infrastruktura (putevi, mostovi, luke), razvijeni gradovi, tehnološke mogućnosti na visokom nivou (u kontekstu tadašnje povijesti), uhodani poslovni odnosi, mogućnost brze zarade, okrenutost prema izvoznim tržištima, sa slabim ili nikakvim zakonskim i administrativnim zaprekama bile su komparativne prednosti otoka za značajna prihodovanja. Sve je to od Sicilije stvaralo i područje prijemčivo i atraktivno za investiranje.

---

⁴⁶Wilson, 1995 – 1996:113.

Preduzimljivi pojedinci, većinom iz reda rimskih vitezova i drugih bogatijih slojeva su ili sami ili preko svojih predstavnika ulagali u zemlju i tako se pridružili domaćim veleposjednicima u procesu latifundizacije otoka. Ustvari je pretvaranje Sicilije u rimsku provinciju bilo glavnim preduvjetom za ovakav privredni razvoj otoka. Provincija Sicilija je faktički okvirno ujedinila u jednu upravno – teritorijalnu jedinicu veliko mnoštvo raznoraznih, do tada partikulariziranih, odvojenih pa i međusobno sukobljenih političkih jedinica i zajednica. Nakon višestoljetnih, kroničnih sukoba nastupilo je razdoblje dugotrajnog mira. Sa uključivanjem u okvire imperija Republika, koja je postala krajem III i početkom II st. p. n. e. hegemon euromediteranskog područja, Siciliji su se otvorila i mnogobrojna tržišta, uključujući i samu Italiju, kao i nove potrebe (npr. snabdjevanje vojske). A ovaj otok, sa navedenim komparativnim prednostima, je sve to itekako znao iskoristiti. Gledano samo pukim ekonomskim pokazateljima, u smislu prikazivanja statistike prihoda koji je provincija ostvarivala, Sicilija je u periodu od kraja II. punskog rata pa do 135. god. p. n. e. imala samo pozitivnu bilancu i ekonomski rast. Uza sve to, i Republika je imala itekakve financijske i druge koristi od Sicilije. Sicilski tributi i drugi porezi (uključujući i one u naturi, poglavito kontribucije u žitu)⁴⁷su donosili u državnu blagajnu značajna sredstva.⁴⁸U provinciji je i jedan dio zemljišta bio pretvoren u *ager publicus*, odnosno vlasništvo same Republike i rimskoga

---

⁴⁷ Rimljani su prihvatili 10% porezni sustav, koji je Hijeron I Sirakuški razvio za teritoriju kojom je vladao na jugoistoku otoka, i prenijeli ga na cjelokupni otok. Nekada u izvanrednim uvjetima, npr. za održavanje vojske, ovaj porez bi bio dupliran (na 20 %). O kontribucijama u žitu v. *Liv.* XXXVI, 2; XXXVII, 2; 50; XLII, 31;

⁴⁸O važnosti provincije Sicilije za imperij rimskog naroda v. Ciceronov govor protiv Gaja Vera (II, 2, 2)

naroda.⁴⁹ Postoje i određene indicije da su i trgovačke aktivnosti sa vanjskim svijetom u nekoj mjeri i sa nekim subjektima bile ograničene, i to vjerojatno u izvozu sicilskog žita (koji je u to vrijeme smatran strateškom sirovinom) na područja van imperija rimskoga naroda.⁵⁰

Sačuvana i dostupna literarna vrela, epigrafski spomenici i ostaci materijalne kulture pokazuju da se Sicilija, i pored spomenutih od Republike nametnutih obaveza i ograničenja, brzo obnavljala od smiraja II punskoga rata na svome teritoriju. Otada pa sve do početka I robovskog rata, veći broj njenih gradova pokazuje „živahnu“ helenističku kulturu, dok elita koja ima najviše koristi od „bujajućeg“ ekonomskog rasta ima dovoljno novca da ulaže u novu gradnju ne samo radi svojih privatnih potreba i želja, nego i u javne objekte i infrastrukturu.⁵¹

Neoliberalni ekonomski eksperti bi bili vrlo zadovoljni pozitivnim ekonomskim krivuljama prihodovnih bilanci na prezentaciji privrednog stanja Sicilije sredinom II st. p. n. e. Međutim, prezentacije tih prihodovnih krivulja bi bile samo jedan od pokazatelja stvarnoga stanja koje je u tim decenijama vladalo na Siciliji. Problem u ekonomskim analizama nekada upravo bude ta jednostranost ili bolje rečeno površnost i ideološka zaslijepljenost apsolutizirajućim

---

⁴⁹Npr. značajan dio zemljišta zajednice i grada Leontini je bio konfisciran.

⁵⁰*Polyb.* XXVIII, 2. Sudeći po ovom podatku Senat je dodjeljivao pravo drugim državama i zajednicama na uvoz većih količina žita sa Sicilije.

⁵¹Morton, 2012:54 : „In sum, the island of Sicily can be seen, through its epigraphy, archaeology and coinage, to have been a vibrant, politically active, and in some cases rich area with a strong Hellenistic culture that was still very much Greek. Furthermore, Rome utilised this vibrancy in its own policing of the island, allowing the cities of Sicily to furnish the praetor with men for protecting the island against pirates.“

paradigmama, općim statistikama, modelima i idejama. Ne uzima se u obzir sva kompleksnost života, rada, kapitala, te utjecaji i posljedice određenih ekonomskih radnji i procesa na cjelokupni kontekst koji uključuje i socijalne i druge društvene odnose, tehnološke mogućnosti, politiku, vrijednosne, moralne i mentalne osobine, ljudske potencijalne, resurse, ekološko stanje, održivi razvoj. Radi toga se često desi da prihodovne pozitivne bilance mogu imati i svoj vrlo negativni odraz. Ali zbog toga što se u većini slučajeva ne rade dubinske analize koje bi prikazale cjelokupni kontekst procesa, onda ostajemo zaslijepljenima samo jednostranim ili površnim, ili u pojedinim slučajevima samo propagandističkim pokazateljima. I zato je moguće da se za isto vrijeme, za isto područje može imati na prvi pogled paradoksalna situacija na jednoj strani pokazatelja ekonomskog rasta i prosperiteta, a na drugoj „divljanje“ ekonomske i socijalne krize. Naravno, svako bira za prikazivanje one pokazatelje koji mu najviše odgovaraju, i uzima ih samo segmentirano izvan općega konteksta. Uostalom, oni bezkrupulozni i neempatični, ali vrlo sposobni za snalaženje u vremenima krize itekako mogu dobro zaraditi upravo na uzrocima, razvoju i posljedicama krize.

U slučaju Sicilije u ovom razdoblju, to se ispoljavalo u činjenici da prihodinisu bili ravnomjerno raspoređeni. Ustvari, prihode su ostvarivali samo vlasnici latifundija i oni koji su poslovno bili vezani za te latifundije. Ali ovih potonjih, zbog uske specijaliziranosti latifundija i ograničenosti vrsta uzgajanih biljnih kultura i životinja, nije bio veliki broj, pa sustav baziran na načelu „kapanja sa vrha“ ni u slučaju Sicilije nije baš funkcionirao. Velika većina stanovništva, posebno slobodnog sitnog i srednjega seljaštva ne samo da nije imala nimalo koristi od ostvarenih prihoda provincije, nego je od toga imalo samo štete. Poradi već objašnjenih zakonitosti na kojima je funkcionirala agrarna kriza, socijalno raslojavanje i pauperiziranje/

osiromašenje su postajali trend, ubrzano je rastao i broj bezemljaša i broj nezaposlenih. To onda vodi ka negativnim demografskim posljedicama, dekadensu i općenitoj krizi moralno – vrijednosnih sustava, povećavanju korupcije, nesigurnosti, i kriminala, i sve većem nezadovoljstvu. Strabon (VI, 2, 6 - 7) tako izvještava o značajnom demografskom padu, depopulaciji čitavih područja i propadanju nekada prosperitetnih regija i gradova na Siciliji. Radi toga su prostrane zone, nekada sa sjedilačkim i zemljoradničkim stanovništvom, predate pastirima (u statusu robova) koji su se brinuli o stadima konja i stoke. Tako su se gasili seljački posjedi slobodnih posjednika i građana, apsorbirajući se u velike latifundije sa uzgajanjem specijaliziranih kultura ili sa velikim stadima, čiji je jedini cilj bila proizvodnja radi izvoza i velikoga profita za vlasnike tih latifundija.

Ali glavni problem je bila radna snaga na tim latifundijama i koja je faktički stvarala te goleme prihode koji su se slivali u đepove nekolicine. Stanje u kome je sticanje samo pukoga profita primarno nad svim ostalim stvarima, stvara uvjerenje da je nesmiljena i bezkrupulozna (često i bezrazložna i nelogična) materijalna i novčana pohlepa (uz odsustvo bilo kakve empatije i osjećaja za opći i viši interes i cilj) jedino čime se treba voditi u životu. Uslijed toga se traži i jeftina radna snaga, odnosno da cijena neposrednih proizvođača bude što je moguće niža. A u helenističkom razdoblju, najbolja opcija za jeftinu radnu snagu bila je nabavka robova. Cijena robova u toj epohi je bila niska, jer su ratovi između helenističkih država i državnica, rimsko-italska osvajanja, dužništvo i poslovne aktivnosti korporacija publikana, kriminalne i gusarske aktivnosti, te barbarska područja na tržišnice roblja stalno donosile „svježu robu“, najrazličitijih tipova, u velikom broju.

I kako bi snadjeli svoje sicilske latifundije sa vrlo jeftinom radnom snagom, veleposjednici su dovodili veliko mnoštvo stranih robova, koji su praktično preplavili otok. Ekcerpti Fotija i Konstantina Porfirogenita XXXIV knjige Diodorovog djela vrlo slikovito prikazuju sav užas koji je zahvatio Siciliju uslijed nagloga uvoza velikoga broja robova. Teškom stanju na Siciliji su najviše doprinijeli i nečovječni postupci robovlasnika, koji su bili klasičan primjer loših gospodara. Zlostavljanje i nasilje prema robovima na otoku je poprimilo kritične i užasne razmjere. Sa robovima su sicilski robovlasnici – veleposjednici postupali gore nego sa svojom stokom, žigosali su ih, opterećivali ih teškim poslovima, često ih i bezrazložno bičevali. Veleposjednici – robovlasnici su smatrali da je za njihov profit dobro, ako se o robovima što je moguće manje brinu i manje ulažu u pribavljanje osnovnih potrepština (hrana i odjeća) za njih, prepuštajući inicijativi svojih robova da se snalaze kako znaju, kako mogu i na bilo koji način a sve radi osiguravanja sopstvenog nivoa esencijalne egzistencije. Zato su dozvoljavali pastirima – robovima (koje nisu snabdjevali sa neophodnim potrepštinama) da robe, krađu pa i da se odvaže na otvorena razbojništva i nasilja, a sve kako bi ovi došli do resursa neophodnih za egzistencijalni nivo.

Po ovom pitanju neizdržavanja sopstvenih robova, ekonomska računica robovlasnika - veleposjednika je bila vrlo jednostavna. Vođeni željom za što je moguće većim profitom, nastojali su smanjiti troškove što je moguće više svoje troškove. Zato su brigu i izdržavanje svoje radne snage smanjili ispod svakoga dopuštenog nivoa. To su mogli činiti, jer prvo nije bilo nikakvih zakonskih regulacija po ovom pitanju, a posebno jer su cijene robova bile niske, pa se istrošena, izrađena ili nestala (zbog visoke smrtnosti) radna snaga brzo, jeftino i lako nadomještala. Jeftinije je bilo kupiti nove robove, nego trošiti na njihovo izdržavanje i brigu. Ali zaslijepljenost

velikom količinom bogatstva koje se slivalo u riznice nekolice, upravo je jasan pokazatelj sintagme “novac je odličan sluga, ali vrlo loš gospodar”. Uza sve to, robovi koji su birani da budu pastiri su dolazili iz reda fizički najspremnijih mladića koji su bili i naoružani i obučeni da spretno rukuju oružjem kako bi na područjima udaljenim od vila bili sposobni štititi stada za koja su bili odgovorni od napada životinja predatora ili bandita. Upravo radi svrhe bolje zaštite i stada i sebe samih, takvi pastiri su se i međusobno uvezivali i stvarali zajedničke organizacije koje su lako mogle prerasti i u neku protovojničku strukturu.

I, kako bi mogli da prežive, dio robova se počeo izdržavati pljačkom i drumskim razbojništvom, tako da su putevi na Siciliji postali prilično nesigurni, pogotovu u toku noći. Pojedini robovlasnici su čak ohrabrivali svoje robove da svoje materijalne potrebe zadovoljavaju običnim razbojništvima, a sve kako bi uštedili na sopstvenom novcu. U početku su ovi robovi – razbojnici napadali, pa i ubijali putnike, da bi zatim u grupama ulazili u mala sela po noći i pljačkali kuće siromašnih ljudi i ubijali one koji bi im se suprotstavljali. Uskoro nije bilo niti sigurnosti na putevima Sicilije za putnike po noći niti sigurnosti za one koji su živjeli po selima. Kako je vrijeme prolazilo, a pošto su bili naoružani i nalazili se na otvorenom prostoru i danju i noću, pastiri - robovi su stekli veliko samopouzdanje. Uz to su se oni prekrivali sa vučjim kožama i kožama veprova kako bi imali što zastrašujući izgled. Zbog sve veće samouvjerenosti i odvažnosti ovih razbojnika – robova, oni se nisu više obazirali ni na stalež ni na klasa prilikom napada, pa nije bilo ni zapreka da njihove žrtve postaju i pripadnici lokalnih elita. U ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV. knjige Diodorovog djela (11, 1) se nailazi na jedan vrlo ilustrativan opis napada razbojnika lopova, kada su ubijeni

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Gorgus/Γοργὸς Μοργαντῖνος (sa prezimenom Kambal/ Κάμβαλος), jedan od uglednijih građana Morgantine, i njegov otac.⁵²

Sicilija je tako zbog nezajažljive pohlepe, bezumlja, bezkrupuloznosti i okrutnosti jedne malobrojne plutokratske skupine utonula u kaos i “deveti krug pakla”. Namjesnici provincije su bili u nezavidnoj poziciji, jer su pokušavali sve što je moguće bilo u datoj situaciji da stanje dovedu pod kontrolu, ali se nisu smjeli ni zamjeriti moćnim i prebogatim latifundistima, stvarnim gospodarima Sicilije. I svaki namjesnik je bio prisiljen “da zažmiri” na nasilje koje se dešavalo u provinciji. I pored nekih akcija i pokušaja da zauzdaju situaciju, namjesnici nisu uspijevali da izađu na kraj sa sve većom anarhijom u koju je zapadala provincija.

Karta preuzeta iz Donaldson, 2012:29

⁵² Gorgus je bio u lovu kada je primijetio bandu razbojnika. Dok je bježao prema gradu, sreo je svoga oca koji je jahao. Otac je sjahao i ponudio svoga konja sinu kako bi brže pobjegao. Ali sin nije bio voljan da za svoj spas žrtvuje život svoga oca. I dok su se oni tako ubjeđivali, stigli su ih razbojnici i ubili obojicu.

Sa druge strane, međutim, tako velika koncentracija robova, od kojih je većina bila etnički srodna, jer su većinom bili porijeklom iz Sirije, morala je rezultirati teškim posljedicama i za lokalne veleposjednike i za rimsku upravu u provinciji Siciliji. Stanje je sve više postajalo kaotično i neizdrživo i bilo je samo pitanje vremena kada će ono eksplodirati u erupciji nasilja i rata. Nehtjenje i nemogućnost robovlasnika da prihvate činjenicu da su i robovi ljudi, sa svim svojim vrlinama, manama i potrebama i da ponesu svoj dio odgovornosti za instituciju ropstva, bilo je surovo kažnjeno isto kao i njihova arogancija, nasilje, bezbrižnost i glupost. I onda se sva ta pohlepna nezajažljivost sicilskih latifundista, uvezana sa njihovim samodopadnim uvjerenjem u sopstvenu moć i izživljavanje i provođenje nekontrolirane sile, suočivši se ognjem pobune, rasprsnula kao obični mjehur sapunice. Stanje na Siciliji u samom predvečerju pobuneu samo jednoj rečenici je odlično okarakterizirano u ekscerptu Konstantina Porfirogenita XXXIV knjige djela Diodora: “Stanovnici ovoga bogatog otoka su postali arogantni sa prevelikim bogatstvom. Oni su zapali u luksuz i pohotljivost, a zatim u oholost i drskost. Zbog ovih razloga, okrutnost gospodara prema robovima i mržnja robova prema gospodarima je bjesnila i povećavala se svaki dan.” Sicilska latifundijska elita je tako pokazivala sve osobenosti i simptome ponašanja jedne naglo obogaćene, skorojevičko pokondirene skupine, koja misli da preko svoje arogancije, oholosti, brutalnosti, prezira, nasilja, zloupotreba, luksuza, specifičnog načina života i zadovoljavanja nadmenosti tako pokazuje svoju navodnu moć i time prezentira javnosti svoju snagu i društvenu i političku poziciju. U tome kontekstu pokazivanja šta se i koliko posjeduje, treba promatrati i praksu žigosanja robova, koju opisuje Diodor. To je ustvari bilo najobičnije brendiranje “oruđa” i “imovine” od strane pojedinih robovlasnika. Žigosanje robova ukazuje i na visoki stupanj dehumanizacije robova na otoku, jer je po ovaj način obilježavanja

kroz povijest bio rezerviran samo za stoku. Ali činjenica je da su robovlasnici nekada bolje tretirali svoju stoku koju su koristili kao fizičku radnu snagu (npr. konji, magarci, volovi) na latifundijama, nego robove.⁵³ Dehumanizaciji robova je pridonosila i njihova jeftinoća na tržištu. Naravno, latifundijski robovlasnici su u čitavoj ovoj priči bili zaboravili na jednu, i to najvažniju stvar. Njihova brendirana imovina su u stvari bila ljudska bića, koja su posjedovala iste ili slične emocije, iste ili slične instikte i iste ili slične kognitivne sposobnosti kao i oni sami. A ako se ta činjenica ne uvažava, onda se može desiti da procesi krenu da se odvijaju u pravcu katastrofe. Na to se onda nadovezivala i loša egzistencijalna pozicija dijela sicilskih robova, jer je njihovo izdržavanje u hrani i odjeći bilo svedeno na minimum. Diodor vrlo jasno pokazuje direktnu povezanost loše materijalne situacije latifundijskih robova (uvezane sa nasiljem koje se primjenjivalo nad njima) i same pobune. On spominje da su jednom prilikom ti “goli” robovi otišli kod robovlasnika Damofila i žalili se da nemaju odjeću. On nije slušao njihove žalbe, nego im je poručio da napadaju putnike i uzimaju odjeću sa njih. Nakon toga je naredio da ih zavežu za stubove i tukao ih je veoma okrutno. Na onim područjima i kod onih robovlasnika gdje se sa robovima dobro postupalo, oni nisu imali motiva da rizikuju svoje živote i svoju egzistenciju upuštanjem u konspiracije i pobunu. Tamo gdje su robovi bili dostatno hranjeni, bili obučeni i obuveni, brinulo se o njima kada su bolesni i u starosti, gdje se nisu opterećivali radnim obavezama, gdje nije bilo bezrazložnog fizičkog nasilja i kažnjavanja i gdje bi nadzornici (upravitelji, menadžeri) pa i sami gospodari saslušavali njihove molbe i žalbe, a posebno još ako su imali realnu nadu i očekivanja da budu oslobođeni šanse za izbijanje pobuna su bile svedene na krajnji minimum.

---

⁵³*Cat. Mai.de agri cultura.*

Međutim, tamo gdje se dešavalo opadanje egzistencijalnih mogućnosti, gdje su bili drastično nedovoljni materijalni uvjeti za život ili gdje se dešavalo namjerno lišavanje tih uvjeta, a sve to praćeno uz brutalnost i oholnost, vrlo brzo bi se javljala spremnost za upuštanje u konspiracije i pobune. Najbolji pokretač za pobunu je uvijek bilo ugrožavanje ili lišavanje nečije egzistencijalne pozicije. Pored toga, još je jedna činjenica olakšavala potezanje okidača pobune od strane robova. Kao i u ostatku tadašnjeg svijeta pod rimskom hegemonijom, i na Siciliji ubjedljiva većina robova su bili oni koji su rođeni u slobodi i koji su postali robovi “prve generacije” ponajviše uslijed ratnih zarobljavanja, piratskih i drugih razbojničkih akcija, dužništva i drugih sličnih načina. Oni su nesumnjivo znatno teže podnosili ropski status, pogotovu ako bi on postajao sve nesnošljiviji i sve gori, i bili su spremniji da povrate svoju slobodu nego što bi to bio slučaj sa robovima druge ili čak treće generacije.

Robovi su se počeli međusobno sastajati i dogovarati kako da se oslobode jarma ropstva, a etnička srodnost im je to udruživanje itekako olakšavala. Jedna se ličnost isticala među tom masom robova na Siciliji. To je bio izvjesni Eun⁵⁴ (*Eunus*, Εὐνους = “dobrog razuma”), isto Sirijac rođen u Apameji, i rob Antigena iz sicilskog grada i zajednice Ene⁵⁵ (Enna, Castro Giovanni, Castrugiuvanni, Έννα, *Henna*, *Haenna*, u središnjoj Siciliji). Eun je smatran čarobnjakom i prorikateljem koji je tvrdio da mu se bogovi javljaju. On se bavio i “magijom”, popularnom “vještinom” za neosvještene mase. Kao i svaka druga osoba uvučena u povijesni vrtlog, i on je bio modernim

---

⁵⁴O njemu v. Smith W., 1849:II, 95 – 96; PWRE, 1907, VI. 1, *col.* 1143 – 1145.

⁵⁵Ena je bila drevni i autohtoni sicilski grad i zajednica. Za Enu se smatralo da je i mjesto odakle je i potekao kult boginje Cerere, pa su radi toga ovaj grad i njegova teritorija imali posebno mjesto u kultno – religioznom životu tadašnjeg euromediteranskog svijeta.

rječnikom rečeno “kontroverzan”. Još od vremena kada je hodio Sicilijom, pa sve do naših dana, se tako mislilo i tvrdilo za njega i da je varalica, i luda, i ludak, i čarobnjak, i samozvanac, i uzurpator, i svetac, i heroj, i spasilac, i mučenik.

Uz sve to, Eun je bio i odličan govornik, kao i zabavljač, a koristeći mađioničarske trikove mogao je i da bljuje vatru iz usta (i tada bi tvrdio da ga na proricanje nadahnjuje Apolon). Eun se hvalio da se sirijska boginja Atargatis⁵⁶ pojavila pred njim, i da mu je izrekla da će on vladati, i to je on izjavio ne samo drugim robovima, nego i je to često govorio i sopstvenom gospodaru, koji je to shvatao kao zabavu i šalu.⁵⁷ On je zbog tih “vještina” postao vrlo popularan, ne samo među robovima nego i među robovlasničkim slojem. Antigen je svoga roba Euna vodio na gozbe, zabave i večeri, gdje je on služio za uveseljavanje okupljenih svojim trikovima i svojim “proročanstvima”. Okupljeni robovlasnici su na tim prigodama znali u šali upitati Euna o tom “njegovom budućem kraljevstvu”, i kako bi tada tretirao ponaosob svakoga od prisutnih. Njegovi odgovori, u kojima bi koristio

⁵⁶ Glavno svetište boginje Atargatis (Ataratheh; aramejski: ‘Atar’attheh ili Tar’attheh) bilo je u Hierapolisu (današnji Manbij u sjeveroistočnoj Siriji). Atargatis je bila jedno vrijeme glavna boginja sjeverne Sirije, a Rimljani su je zvali *Dea Syriae*. Moguće je da je vrelo za Atargatis u kontekstu I sicilskog robovskog rata bio Posejdonije, koji je bio rodom iz Apameje isto kao i Eun.

⁵⁷ Religijski, metafizički aspekt je imao bitno značenje u zbivanjima vezanim za I Sicilski robovski ustanak, i upravo je religijski, karizmatični oreol Euna imao prevashodno značenje i za odlučivanje za pokretanje ustanka i u samome postavljaju Euna za kralja pobunjenih robova. Pobunjeni robovi su bili u značajno mjeri bili pod utjecajem religijskih i kultnih predstava iz njihovih matičnih zemalja, koje bi se onda stapale u neku sinkretičku verziju vjerskih i religijskih uvjerenja. Naravno, za dobroga vođu nije dovoljna samo karizmatičnost, nego i sposobnost, inteligencija i umještost. A sve je to posjedovao ovaj Sirijac, prisilno doveden na Siciliju. On je nesumnjivo iskoristio religijske, praznovjerne i sujevjerne sklonosti i osjećanja robova i mada i pravilno ih profilirati u svoju korist i u korist pobune i uspostave kraljevstva pobunjenih robova.

mnoge magijske i čarobnjačke termine i izraze, su izazivali salve smijeha prisutnih, i Eun bi za “dobru zabavu” bio nagrađivan velikim porcijama hrane sa njihovog stola, a i podsmješljivo bi ga molili da kada postane kralj da se sjeti njihove ljubaznosti. Ti Eunovi odgovori, u kojima je najavljivao obračun sa robovlasnicima, su samo još više rasplamsavali smijeh prisutnih koji su Euna tretirali kao budalu. Krucijalna greška Antigena i ostalih robovlasnika koji su ismijavali Euna, jeste bila u tome što on nije bio neka “zabavna luda”, kako su to oni mislili. Eun je bio sasvim ozbiljan u priči o svome “budućem kraljevstvu”, ali i dovoljno mudar da svoju priču uvijek u takvu zavjesu da ne bude uopće sumnjiv niti da njegove riječi izazovu obazrivost i pripravnost ili bar da počnu kako tako pratiti ponašanje i djelovanje sopstvenih robova. Njegovi odgovori na ironična pitanja onih kojih su mislili da ih ova “luda” i “budala” uveseljava, na kraju su se pokazali (i to na štetu većine onih koje su zabavljali ti odgovori) kao vrlo iskreni i vrlo istiniti. Eun je bio mnogo pametniji i ozbiljniji od mnogih koji su ga nadmeno ismijavali. Površna shvatanja i samodopadno nerazumijevanje stvarne situacije, pa i ismijavanje i zabavljanje sa otvorenim porukama od strane jednog nesumnjivo pametnog pojedinca, će ovu klasu odvući u ponor propasti. Nasuprot robovlasnicima, među robovima je Eun uživao veliki autoritet, ugled i utjecaj, bilo zbog njegove čarobnjačkih i vidovnjačkih "sposobnosti", bilo zbog njegovog urođenog talenta i karizmatičnosti. Sudeći po većini literarnih izvornih podataka, izgleda da u samo predvečerje pobune sam Eun nije bio latifundijski rob u „pravom smislu riječi“, odnosno nije se bavio poljodjelskim poslovima (u zemljoradnji, kao pastir i sl.) nego je ustvari bio neka vrsta zabavljača, bolje reći „luda“ za robovlasnike Ene. Zato samo površno izgleda da je njegov tretman od strane gospodara bio bolji nego u slučaju velike većine drugih robova. Za razliku od npr. robova kojima je nedostajalo i hrane i odjeće i obuča, Eun je na gozbama bogataša nakon što bi ih uveselio,

nasmijao i razonodio od nekih od njih dobijao i porcije hrane sa stola. Ali to što je mogao doći do hrane na drugi način, što je bio u blizini svojih gospodara i što je vjerojatno bio više vezan za samo domaćinstvo nego za latifundiju i rad na njoj, uopće ne znači da je njegova pozicija bila bolja nego u slučaju većine drugih robova i da radi toga da on nije imao razloga da bude na strani izrabljivanih robova koji su bili u velikim nevoljama.⁵⁸ Međutim, teza da, zbog „boljeg položaja Euna“, zbog toga što ga je gospodar navodno „volio“ i radi drugoga izvora pribavljanja hrane, Eun nije imao razloga ne samo da postane vođa pobunjenih robova, nego i da se uopće priključujući buni je neodrživa iz sljedećih razloga. Prvo Eun je rođen u slobodi i sigurno je dobar dio života proveo kao slobodan čovjek, pa je onda nesretnim (ali i za sada nepoznatim) slijedom okolnosti bio nasilno pretvoren u roba i prodan daleko od svoje sirijske domovine. Za njega je Sicilija potpuno strana zemlja. Svaki rob, pogotovu još ako je ranije bio slobodan čovjek, teži da ponovo bude slobodan bez obzira na kakav tretman imao kao rob. Uostalom svaki tretman roba je načelno loš, on može biti samo manje ili više loš, manje ili više grub, ali je uvijek riječ o zlu i zato se nikada u kontekstu postupanja sa robom ne može reći „njemu je dobro“. Eun je na gozbama služio za zabavu služio, i to što ga je gospodar Antigen držao uz sebe nije radi toga što ga je „volio“ ili „cijenio“, nego ga je tretirao kao dobar objekt da se njegovo društvo uveseli i ismije.⁵⁹ Da Eun nije vješto izigravao budalu

---

⁵⁸Morton, 2008:49 – 51.

⁵⁹ Amijan Marcelin (XIV, 11, 33) u kontekstu govora o nepostojanosti sreće i kako su se ljudi uzdizali i padali sa vlasti i kakve su bile neočekivane (dobre, loše, rdave) sudbine pojedinaca, uzgred spominje da je :*Et Eunus quidam ergastularius servus eluctavit in Sicilia fugitivos*. (“Također je Eun, koji je bio ergastulski rob, podigao ustanak odbjeglih robova na Siciliji.”). Moguće je da je Eun, prije nego što su uočene njegove “zabavljачke sposobnosti” bio latifundijski rob u pravom smislu i da je bio zatvaran u ergastule i da je kasnije bio “unaprijeđen”. Međutim, činjenica je da je ovaj

pred tim društvom pohlepnih, halapljivih, arogantnih, oholih i surovih robovlasnika, gospodar Antigen ga sigurno ne bi više „volio“ i poslao bi ga, bez trunke predošljivanja, da bude obični latifundijski rob zatvaran u ergastule. I na kraju je potrebno reći da u većini slučajeva „emocionalne rane“, povrede ljudskosti (svodeći ga na obični objekt ismijavanja) i pravljenje namjerno nekoga budalom radi svoga interesa i ugođaja više bole, i teže zacjeljuju od prostih tjelesnih rana i nesumnjivo izazivaju više mržnje. Uz to krećući se u blizini samih robovlasnika, pronicljivi Eun ih je mogao prilično dobro osmotriti, iznalazirati, shvatiti kakvi su, gdje su im mane pa je tako upoznavši gospodarsku kastu iz prve ruke bio više nego dobro pripremljen za događaje i dešavanja koji su nadolazili. I sada je samo trebalo čekati neki povod da se zapali ovaj mediteranski otok.

---

podatak Amijana Marcelina i dosta uopćen i uzgredan, pa radi toga uopće ne mora značiti da je Eun bio ergastulski rob. Ovaj izraz je od Amijana Marcelina možda upotrebljen kako bi se na derogativni način opisao Eun, a ne kao neka stvarna povijesna činjenica. Ne bi bilo za odbaciti ni mogućnost da je Amijan Marcelin definirajući Euna kao „ergastulskog roba“ ustvari želio da njega prikaže kao osobu koja se sa samoga dna uspinje do vođe jednoga velikoga pokreta, kako bi se tako još veće značenje Amijanovom govoru o promjenljivosti Sreće/*Fortune* koja nekada ljudi uzdiže, nekada unižava na hijerarhijskoj ljestvici društvene pozicije. Uz to, Amijan Marcelin je ipak pisac kasnorimske historije, sa svojom tematikom skoro 500 godina udaljen od I sicilskog robovskog rata. Po Morton, 2008:50, fus. 57 : “Given the late date of the author, and the fact that this term for describing Eunus is used by *no* other ancient author, I would be inclined to err on the side of caution before accepting the passage as evidence of Eunus’ experience of the *ergastula*: the description could be understood as a derogatory term of abuse to describe Eunus, rather than an exposition of historical fact. It has been argued recently by Kelly (2008), 231-55, that Ammianus regularly supplemented his source for his history with either other sources, or his own embellishments, and the use of the phrase *ergastularius servus* could be understood as another example of this habit.”

Povod se našao u ophođenju robovlasnika Damofila⁶⁰ (*Damophilus*) iz grada Ene, koji je bio poznat kao lokalni plutokrata ali i kao vrlo oholi i surovi gospodar robova koji je uživao u pretjeranom luksuzu i arogantnom ponašanju. A i njegova supruga Megalis⁶¹ je nastojala da prevaziđe svoga supruga u okrutnosti i nehumanom postupanju nad ljudima u svome vlasništvu. Megalis je posebice bila gruba prema robinjama. Njihovo postupanje prema robovima je tako stvorilo teško stanje na veleposjedima, i koje je moglo eruptirati svakoga momenta. Damofilovi robovi, nad kojima se provodilo neviđeno nasilje, počeli su se okupljati i kovati zavjeru sa ciljem podizanja bune. Na kraju su poradi svojih namjera, ali i kako bi dobili metafizičko “mišljenje” o svome naumu, konsultirali i Euna i pitali ga da li im bogovi predviđaju uspjeh. Eun je magijskim obredom dao pozitivan odgovor “metafizičkih sila” na pitanje Damofilovih robova. Tako su robovi mogli smatrati da imaju ne samo odobrenje, nego i pomoć i podršku onoga metafizičkog, božanskoga svijeta u planiranom ratu sa svojim gospodarima. A to je za psihi i moral pojedinaca koji se odlučuju na krajnji poduhvat u koje se mogu izgubiti i životi i rizikuje mnogo štošta iznimno veliko ohrabrenje i podsticaj. Tako je Eun ne samo robove ohrabrio, nego ih je još i požurio sa pokretanjem na konkretnu akciju i postavio je sebe na čelo cijeloga pokreta.

Pobuna je izbila vrlo brzo, tako da su se robovlasnici i drugi stanovnici Ene našli potpuno iznenađeni i nespremni na ono što ih je zadesilo. Oni su izgleda bili toliko samodopadni i samouvjereni, pa i ležerni da nisu uopće brinuli da li bi moglo doći do pobune, niti ih je interesiralo stanje među sopstvenim robovima. A upravo su zbog svojih okrutnosti prema robovima trebali biti na stalnome oprezu i

---

⁶⁰ O njemu v. PWRE, 1901, IV. 2, col. 2076.

⁶¹ O njoj v. PWRE, 1931, XV. 1, col. 142.

stanju pripravnosti. Umjesto toga, robovlasnici su postupali upravo suprotno, kao da njihovi robovi nisu ljudi sa osjećanjima, željama, nadama, bijesom nego da su više kao životinje ili obični alat i oruđe koji se kontroliraju bez problema, bez muke i truda. Radi toga nisu ni imali apsolutno nikakvih informacija o tome šta se dešava, niti su išta znali o okupljanjima robova, niti su ih zaintrigirale njihove molbe i žalbe, a i loše i glupavo su procjenjivali pojedine robove, u prvom redu Euna. Ispalo je na kraju da su robovlasnici bili ti koji su pokazali iznimno nizak nivo inteligencije.

Odmetnuti robovi (njih 400), naoružavši se svime što su imali, su, iskoristivši noćnu tminu i efekat iznenađenja, oko ponoći prodrli u grad (koji je bio situiran u središtu otoka na odličnoj strateškoj poziciji) predvođeni “čarobnjakom” Eunom.⁶² Ena je bila brzo okupirana i nastupio je užasni masakr u samome gradu.⁶³ Pobunjeni robovi su počinili niz svireposti, ubijajući, mučeci, silujući i izživljavajući se nad svojim bivšim gospodarima.⁶⁴ Uhvaćeni su i

---

⁶² Rimljani su bili narod prilično sklon sujevjerju i praznovjericama, pa se u njihovo kolektivno sjećanje usadio niz loših predznaka koji su se desili 135. god. p. n. e., a koji su kao najavljivali sve nesreće koje su zadesile Republike i njene provincije u narednim godinama. *Liv. Obseq.*, 26 – 27 - 27a – 27b; *Oros.* V, 6, 1 – 2.

⁶³ Upravo dobro poznavanje samoga grada Ene, njegovih stanovnika i stanja među robovlasničkom klasom od strane Euna je sigurno značajno doprinijelo ovom brzome uspjehu.

⁶⁴ Za vrijeme II punskoga rata Ena je isto pretrpila masakr (214. god. p. n. e.) i to od strane rimskoga garnizona. Lucije Pinarije (*Lucius Pinarius*), zapovjednik rimskoga garnizona stacioniranog u citadeli u Eni, je kako bi spriječio već dogovoreno (od strane prvaka Ene sa Kartaginjanima) otpadnuće ovoga grada i uništenje ili istjerivanje sopstvenog garnizona, kako se to desilo u nizu drugih, okolnih sicilskih gradova koji su se tada pobunili protiv Republike i prešli na kartaginsku stražu, vješto izmanipulirao prvake Ene koji su sazvali skupštinu u teatru Ene na kojoj bi se sa Pinarijem raspravljalo o pitanju opstanka garnizona. Kada su se stanovnici okupili u teatru i kada je rasprava na skupštini odmakla, Pinarije je dao već ranije ugovoreni

Damofil i njegova supruga i dovedeni u gradski teatar gdje su se okupili pobunjenici. Tu im je bilo javno suđeno, a oni su bili i suočeni ne samo sa masom pobunjenih i bijesnih robova, nego i konkretno onima nad kojima su se izživljavali. Damofil je molio za život. Međutim, on je bio ubijen i prije nego što je okupljena masa donijela odluku šta učiniti sa njima. Zanimljivo je da su pobunjenici poštedili kćerku Damofila i Megalis i od nasilja i od smrti. Oni su se odnosili prema njoj sa respektom i dostojanstvom, zato što je ona pokazivala sažaljenje i samilost prema robovima, prema njima se ophodila čovječno i jer je uvijek bila spremna da im pomogne. Iz ovog primjera možemo vidjeti da je brutalna osveta robova, i u kaosu samoga početka ustanka, imala smisla, i da svi oni koji su bili nevini, nisu bili pogubljeni niti izloženi nasilju. Na istoj skupštini pobunjenih robova koja se održavala u teatru Ene, Eun je proglašen kraljem, a on je onda i svoju suprugu (isto sirijskog porijekla i iz istoga grada kao i Eun) učinio kraljicom. Činjenica da pobunjenici na svojoj skupštini, na neki protodemokratski način, biraju svoga kralja i poglavara pokazuje da je Eun legitimitet i legalitet za svoju kraljevsku vlast crpio iz načela “narodne suverenosti”, koje se i u antici smatralo vrhovnim pravom (*vox populi, vox dei*). Tako se sa pravom može smatrati da njegova vlast nije bila samovlašće, niti uzurpacija ili tiranija niti je bila oktroirana voljom pojedinca ili neke manje skupine, nego primarno izraz volje naroda koji se pobunio. Svoj izbor za kralja Eun je temeljio na svojoj karizmatičnosti i ugledu među robovima još i prije izbijanja pobune, svojoj odlučnosti i hrabrosti kada je bez pogovora i predomišljanja stao na čelo onih koji su mu se obratili sa izražavanjem svoje namjere da se pobune, svome uspjehu u vojnom zapovjedništvu (što je oličeno u brzom i lakom zauzimanju Ene), političkoj

---

znak za napad vojnika na stanovnike Ene. U teatru i ulicama Ene je uslijedilo veliko krvoproliće sa golemim brojem pobijenih stanovnika Ene. *Liv.* XXIV, 37 – 39.

umješnosti (što je vidljivo u brznoj organizaciji novoga kraljevstva) i božanskoj, metafizičkoj sankciji (na osnovi njegovih magijskih sposobnosti i “komunikacije” sa božanstvima). I nova «kraljica» je bila nezaobilazan faktor u toku čitavog trajanja sicilskog robovskog rata. Sazvana je i skupština pobunjenih robova, i kralj Eun je naredio da se veliki broj zarobljenika – građana Ene pogubi. Pošteđeni su oni koji su bili vješti u izradi oružja i oruđa, koji su sada okovani morali raditi za potrebe “kraljevstva” pobunjenih robova. Ovo je ilustrativan dokaz koliko malo treba da se uloge u društvenoj strukturi i hijerarhiji dramatično izmijene.

Presuđeno je i da Damofilova supruga Megalis bude prepuštena ženama ropkinjama da postupe sa njom kako žele. Nakon što su je bičevali i mučili, žene su je bacili niz provaliju. Eun je osobno ubio sopstvene gospodare Antigena i njegovu suprugu Pitonu. Kada je postao kralj, Eun je ispunio i obećanja koja je upućivao prisutnima na zabavama na kojima je govoreći o svome budućem kraljevstvu i izvođeci mađioničarske trikove zabavljao prisutne.

Eun je svoju stečenu i podražavanu kraljevsku vlast i dostojanstvo odlučio i da simbolički predstavlja, kopiranjem helenističkih dvorova i helenističkih državnih institucija. To nije bila nikakva slučajnost, nego posljedica činjenice da je velika većina pobunjenih robova dolazila iz istočnog Mediterana i da je bila naviknuta i upoznata sa političkim sustavima Seleukida, Antigonida i drugih helenističkih država. Nosio je dijademu na glavi sa svim simbolima kraljevske vlast. Imao je i svoj dvor, sa osobnim kuharom, pekarom, osobom koja ga je masirala u kupatilu pa i zabavljačem (nekom vrstom dvorske lude) za bankete koje je priređivao. Eun je izabrao i vijeće sastavljeno od onih za koje je Eun procijenio da su najmudriji, najumniji i najспособniji. Među njima je bio izvjesni Ahej (*Achaeus*; Ἀχαιός), helenskog porijekla iz peloponeske Ahaje, za koga Diodor navodi da je bio mudar čovjek,

odgovorna i ozbiljna osoba i dobar ratnik.⁶⁵ Ovaj Ahej nije odobravao razularene osvetničke akcije pobunjenih robova i njihove brutalne i sadističke postupke, pa je osudio njihove ispade i predvidio da će oni zbog takvih postupaka biti kažnjeni. Zanimljivo je da Eun nije zbog ove oštre iskrenosti kaznio Ahej, nego ga je čak imenovao za svoga savjetnika i dodijelio mu kuću svojih bivših gospodara. I na ovom primjeru se pokazuju Eunova politička umijeća, koji je umio da na mudar način ostvari autoritet među svojim sljedbenicima i njihovim starješinama. Ova njegova odluka da uzme za svoga glavnoga suradnika Aheja, koji je bio kritičan prema lošim postupcima, skoro zvjerskom ponašanju prvotnih ustanika i zločinima koji su se desili na samome početku bune, ukazuje da visoku dozu promišljenosti Euna, a ne na neku njegovu navodnu kapricioznost u ponašanju i afektivno mijenjanje raspoloženja sa vremena na vrijeme i zavisno od trenutnog događaja kao što bi to insinuirao Peter Morton (2008:54-55; pozivajući se na podatke o odlukama i ponašanju Euna iz ekscerpta Diodorove XXXIV knjige). Po svemu sudeći, pitanje uspostave discipline, te vojnog i državnog ustrojstva među pobunjenim robovima je u tim ranim danima pobune proizašlo kao primarno pitanje koje se moralo riješiti. I Ahej, kao strogi i sposobni starješina pobunjenika je u tome imao nesumnjivo vrlo bitnu ulogu. On će do samoga kraja ostati najvažniji prvak novouspostavljene države i njene vojske. Sudeći po kasnijim dešavanjima, bar na osnovi onoga što nam pruža dostupna i raspoloživa izvorna građa, izgleda da se uspostavila prilično dobro disciplinirana vojna sila i da se više nisu dešavala ona zvjerstva kao prilikom zauzimanja Ene. A to dokazuje i činjenica i prilično dobrom

---

⁶⁵ Ahej je vjerojatno bio zarobljen za vrijeme uništavanja Ahejskog saveza i zauzimanja i razaranja Korinta 146. god. p. n. e. Moguće je da poticao iz neke obrazovane sredine i da je bio vješt vojnim i državnim poslovima.

odnosu koji su pobunjeni robovi pokazivali prema siromašnijem slobodnom sloju stanovnika Sicilije.

Eun je, u skladu sa novim kraljevskim dostojanstvom, promijenio i ime kako bi više odgovaralo novoj poziciji. Sebe je nazvao Antioh (Αντίοχος), ime koje su koristili seleukidski kraljevi Sirije, Levanta i Srednjeg Istoka. I to je bilo u skladu sa činjenicom da su njegovi podanici u većini slučajeva porijeklom bili sa Levanta, kojim su vladali seleukidski vladari od kojih su mnogi nosili upravo ovo ime Antioh. Eun je sa svojim preimenovanjem želio postaviti i neku tezu o svome vladarskom legitimitetu, povezujući se bar simbolički i po imenu sa seleukidskom dinastijom. Uostalom, Levantinci su bili navikli na vladare - kraljeve sa imenima Seleuk ili Antioh, pa je onda bilo sasvim prirodno, logično i razumljivo da ovoj masi pobunjenika od kojih je većina bila sa levantinskog istoka i Sirije vlada osoba kraljevskog dostojanstva sa imenom koje potiče iz seleukidske baštine. Kao da je Eun sa načinom svoga preimenovanja i uređenja svoga kraljevstva želio prikazati novu državu (samim tim i sebe kao njenoga poglavara) kod svojih podanika, ali i vanjskom svijetu (posebno možda prema onome koji mu je bio glavni nemesis) kao neki produžetak onoga dijadoškog, seleukidskog kraljevstva sa sjedištem u Siriji (koje je i samo bilo jedan od nasljednika carstva Aleksandra III Argeada Makedonskog Velikog).

Svoj autoritet u vladavini nad pobunjenicima Eun, sada Antioh, je odražavao i svojim navodnim vezama sa božanskim metafizičkim svijetom po kojima je uostalom bio poznat i cijenjen među robovima i prije izbijanja same pobune. Time je svoje pravo na vlast održavao i tezom o “svojoj izabranosti” od strane toga metafizičkog, božanskog svijeta. A upravo je ta teza, iako je proizlazila samo i nesumnjivo iz ljudske impresije, nekada donosila (kod znatnog dijela populacije) i najveću snagu nečijem polaganju prava na vlast. Eun je nesumnjivo

vrlo vješto manipulirao tim osjećanjima običnih, prostih ljudi koji su bili pod velikim utjecajem (bilo da je riječ o strahu, bilo da je riječ o nadi ili jednostavnom poštivanju) toga metafizičkog “svijeta”. On je baš koristeći svoje magijske, čarobnjačke trikove i predstavljajući se (čak i napadno) da ima direktnu vezu sa božanskim, održavao autoritet i političku i drugu moć nad svojim podanicima. Manipuliranje karizmatičnih i slatkorječivih pojedinaca (nerijetko običnih podlaca i demagoga) sa osjećanjima ljudi (a takvih je kroz sve epohe ljudske historije nažalost bilo i previše) koji su podložni magijskom, čarobnjačkom, religijskom, kultnom je uvijek odličan način i kontrole i usmjeravanja ka ostvarivanju određenih interesa.⁶⁶

Za samo tri dana ustrojena je neka vrsta vojske od preko 6000 pripadnika i naoružana sa svime što joj je moglo doći pod ruku. Njima su se pridružili i drugi, koji su bili opremljeni samo sa oruđem, alatom ili čak kolčevima ili pračkama. Ova brojka se odmah počela povećavati kako se širila pobuna na okolna područja, koja su se razarala i pljačkana. Svoje sljedbenik kralj Eun/Antioh je nazvao Sirijcima, čime su pobunjeni robovi dobili i svoj novi identitet koji je u kvalitativnom smislu viši od onoga zajedničkog, robovskog statusa koji su zajednički dijelili i koji ih je međusobno povezivao. Oni više nisu bili robovi, nisu više bili ni pobunjeni robovi, neki podanici nove države i pripadnici novoga naroda “sicilskih Sirijaca”. Tako je u kontinentalnoj unutrašnjosti Sicilije za zapanjujuće kratko vrijeme nastalo jedno novo, sirijsko kraljevstvo, sa pravim državnim institucijama i kraljevskim prerogativima i dvorskim ceremonijalom.

---

⁶⁶O tome koliko je živa ova praksa i u modernoj epohi, dovoljno na primjeru BiH govore slučajevi tzv. „visočkih piramida“ i Torabija koji su dobar dio stanovništvo bili doveli u neko stanje hipnotičke histerije. Inače su šarlatanstvo i pseudoznanost (u naše današnje doba npr. u vidu teorija protiv vakcinacije, „dobijanja“ autizma i sl.) su uvijek popularni među običnim narodom.

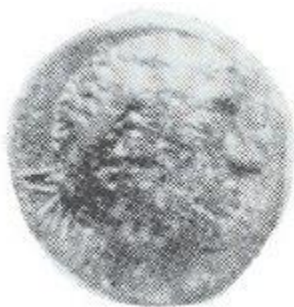
Ustanovljen je i sud koji je kao uzor imao model helenističkih sudova. O tome da su Eun/Antioh i ostali prvaci ovoga kraljevstva pobunjenih robova željeli da pokažu da je riječ o pravoj, organiziranoj državi govori i činjenica da je kraljevstvo izdavalo svoj novac.⁶⁷ Pronađeno je 15 brončanih novčića⁶⁸ u različitim izdanjima/emisijama na kojima se nalazilo zapisano ime kralja Antioha (tj. Euna). Na aversima su se nalazili prikazi glava božanstava Demetre, Zeusa i Dionisa ili moguće i samoga kralja Antioha/Euna ili nekoga drugoga vladara, dok su na reversima bili klasovi žita ili grozdovi grožđa.

---

⁶⁷Robinson, 1920; Manganaro, 1967; Isto, 1982; Isto, 1983; Isto, 1990; Sánchez, 2004; Morton, 2008:75 – 100; Isto, 2012:12 – 46; 205 – 211; 295 – 300. Robinson, 1920: 176 : “The statement of Diodorus that the revolting slaves did not burn the cities, destroy the crops, or molest the field labourers, and the length of time during which, in spite of Eunus's inferior powers as leader. the slave ' kingdom' was able to maintain itself against the power of Rome, show that it was not a merely destructive or anarchical institution, and it need not surprise us to find that it should possess a coinage. Enna, the first place to be occupied by the slaves and their last stronghold, seems to have formed the capital of the kingdom ; it is therefore *a priori* probable that the mint was situated there, and the peculiar appro-priateness of the types makes this almost certain.”

⁶⁸Morton, 2012:247 – 248 : „We might reasonably claim that the majority of the coinage of King Antiochus (fourteen out of fifteen specimens: 93.33%) was found in Sicily: while few of these provenances are firmly accountable, the overwhelming trend is toward a Sicilian find spot for nearly all the examples.“

Primjeri četiri izdanja novčića Kraljevstva pobunjenih robova

Preuzeto iz Morton, 2008:112, fig. 1. iz Ene

Avers : muška glava (kralj Antioh?, Zeus?, Herakle?) sa bradom i dijademom.

Revers : krilata munja sa natpisom BACIAEΩC ANTIO (Kralj Antioh)

Preuzeto iz Morton, 2008:113, fig. 6. iz Ene

Avers : muška glava (Dionis?, Herakle?, kralj Antioh?) sa dijademom.

Revers : a varijanta) osvjetljena lampa na pijedestalu?, batina/toljaga?, grozd grožđa?, tobolac sa poklopcem i bazom? i sa natpisom BACIAEΩC ANTIOXOY (Kralj Antioh)

b varijanta) osvjetljena lampa na pijedestalu?, batona/toljaga?, grozd grožđa?, tobolac sa poklopcem i bazom? i sa natpisom BACIAEΩC ANTI (Kralj Antioh)

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Preuzeto iz Morton, 2008:114, fig. 11. iz Ene

Avers : glava (Ares?, Atena?) pod kacigom

Revers : batina/toljaga Herakla sa natpisom ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΝΤΙ (Kralj Antioh)

Preuzeto iz Robinson, 1920:175. iz Ene

Avers : glava Demetre sa krunom od snopova žita

Revers : snop žita sa natpisom ΒΑΣΙ ΑΝΤΙΟ? (Kralj Antioh)

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

Preuzeto iz Morton, 2008:115, fig. 13. iz Ene.

Avers : glava Demetre sa krunom od snopova žita

Revers : snop žita sa natpisom BACI ANTI (Kralj Antioh)

Odlukom da se krene u izdavanje sopstvenog novca, željelo se da se ponovo oživi i normalizira ekonomski život u novome kraljevstvu sicilskih “Sirijaca” i tako ne dozvoli osiguravanje egzistencije pljačkom i oduzimanjem ili nekim “ratnim komunizmom”.

Sa cirkuliranjem novca se uravnotežuje privredno stanje i stabilizira, a onda to omogućava i opstanak same državne cjeline u kojoj djeluje takva ekonomika. I ovo govori o ozbiljnosti organizacije novoga kraljevstva, ali i o tome da se među pobunjenicima nalazilo i ljudi koji su dobro razumijevali i monetarni sustav i njegovo značenje za ekonomiku tj. za egzistenciju i nove države i njenoga stanovništva. Pošto se samim činom pobune i kasnijim ratnim dejstvima područje pod kontrolom ustanika faktički našlo izvan okvira monetarne politike Republike, Italskog saveza i općenito imperija rimskoga naroda u kojem se nalazila i provincija Sicilija sa svojim *civitates*, kraljevstvo pobunjenih robova je kako bi upravo održavalo kakvu takvu ekonomsku stabilnost moralo pristupiti i izdavanju svoga novca. Ali da bi izdavalo svoj novac kraljevstvo pobunjenih robova je moralo imati i odgovarajuće kovnice i obučene i majstore i službenike za

jedan ovaj, prilično ozbiljan, odgovoran i zahtjevan posao. A sve to dokazuje da je bio izgrađen sustav sa organizacijom, tehnologijom i majstorima koji su mogli mogla na sebi iznijeti realizaciju monetarne politike kraljevstva pobunjenih robova. Za razliku od njih ne postoje dokazi da su pobunjenici za vrijeme II robovskog rata na Siciliji ili Spartakovog rata izdavali svoj novac.

Izdavanje novčića sa imenom kralja Antioha služilo je i u svrhu propagande, kako bi se stvorila određena posvećena aura oko institucije kralja “pobunjenih robova” i ona legitimirala kao vodeća vlast nove prave države, i time poručilo i javnosti i podanicima nove države da Eun/Antioh nije nikakav razbojnički vođa ili poglavar neke arhaične zajednice.⁶⁹ Izdavanje sopstvenog novca je oduvijek označavalo i bitnu odliku nečije državnosti. I te činjenice, politički i organizatorski genije Euna je bio itekako svjestan. Kada se govori o novcu kraljevstva pobunjenih robova, zapaža se upadljivo navođenje i isticanje imena : „kralj Antioh“. Ovo se može lako objasniti vrlo izraženom željom za legitimiziranjem pozicije kraljevstva. Eunu, pa vjerojatno i ostalim prvacima novoga kraljevstva bilo je stalo da rašire tu novu kraljevsku titulu uvezanu i to sa novim imenom helenističko – seleukidskog karaktera, kako bi se naziv „kralj Antioh“ udomačio i na neki način prihvatio. To je upravo obrnuto od situacije nepriznavanja ovoga naziva od strane oficijelnih vlasti i pisaca literarnih vrela koji uvijek izbjegavaju koristiti naziv „kralj Antioh“ ili samo ime Antioh za poglavara pobunjenika u I sicilskom robovskom ratu i uvijek, gotovo po pravilu, koriste njegovo prijašnje ime→ Eun. To je potpuno

---

⁶⁹ Prikazi i legende na novčićima uvijek imaju dvije osnovne funkcije : 1. Da identificiraju autoritet koji je odgovoran za izdavanje novčića. 2. Da pošalje poruku koju taj autoritet želi.

razumljivo sa njihove strane, jer koliko god pobunjenici sa insistiranjem korištenja naziva „kralj Antioh“ težili ustvari za sopstvenom legitimacijom, priznavanjem svoje države i za ostvarivanje neke veze sa seleukidskim regalnim i državnim tradicijama, toliko oni sa druge strane „barikade“ izbjegavaju to korištenje i u najmanjoj mjeri. Činjenica je da samo spominjanje izraza „kralj Antioh“ na neki način daje priznanje postojanja nove države i njenih institucija, kao i legitimiziranja pozicije novoga kralja i to sa imenom koje su koristili seleukidski vladari. Širenje imena „kralj Antioh“ bi sigurno moglo imati utjecaja na levantsku populaciju i u matičnom području i onu koja je milom ili silom prilika raštrkana širom Mediterana. Iako je nesumnjivo bio samozvanac i nelegitiman nelegalan, ipak je „kralj Antioh“ imao na raspolaganju više desetina hiljada organiziranih sljedbenika. A taj argument za osjećanja ponižene i porobljene levantinske mase mogao je biti vrlo snažan pozivajući argument, posebno kada se uveže sa tim „antiohonovskim imenom“, i ako bi se ono sa emisijama novca širilo na sve strane.⁷⁰ Takvu stvar Rimljani jednostavno sebi ne mogu dozvoliti, jer bi to moglo imati dalekosežne negativne implikacije po interese Republike ne samo na Siciliji, nego širom mediteranskog pojasa, a pogotovu na Levantu.

Insistiranje na prikazima žita na novčićima koje je izdavalo kraljevstvo pobunjenih robova ukazuje na realnu osnovu na kojoj počiva kraljevstvo, a to su žitno bogatstvo i radna snaga koja se bavi njegovim uzgajanjem. Prikazi snopova na reversima novčića koje je izdavalo kraljevstvo pobunjenih robova su reprezentirali i žitno

---

⁷⁰Izdavanje novca sa svojim prikazima i legendama je uvijek imalo, a posebno u predindustrijsko doba, značajnu propagandnu funkciju slanja određene poruke. Novac je brzo cirkulirao u svim pravcima i svi ljudi teže da ga imaju, pa je logično bilo da se on iskoristi i po radi propagande.

bogatstvo Sicilije, pa su na taj način sicilski „Sirijci“ uvodili i domaći, sicilijanski aspekt u svoj identitet. Inače prikazi na ovim novčićima u značajnoj mjeri odaju i utjecaj monetarnih tradicija sicilskih zajednica (pogotovu helenskih apoikija), jer su za neke elemente „novčari“ kraljevstva pobunjenih robova izgleda bili inspirirani i prikazima sa novaca koje su izdavali Sicilijanci te inače sicilskim tradicijama i kontinuitetima. Dobar primjer pruža prikaz Demetre/Cerere na aversu novčića, boginje čije je jedno od bitnih kulturnih mjesta bilo smješteno u samome gradu Eni, prijestolnici kraljevstva pobunjenih robova. Upravo sa ovim prikazom Demetre, kraljevstvo pobunjenih robova je željelo posebno potcrtati grad Enu u smislu nekoga posebnoga značenja i središta nove države, ali i dodatno staviti do znanja osnovni temelj svoga postojanja → poljoprivredu i njene neposredne proizvođače. Sa domaćim sicilskim tradicijama na prikazima novčića kraljevstvo pobunjenih robova se direktno obraćalo i domaćem sicilijanskom stanovništvu, sa jasnom propagandnom porukom da ono nije „strano tijelo“ usađeno u sicilijanski milje, nego da jednim svojim dijelom i proističe i pripada i Siciliji. I upravo na osnovi postojanja monetarne politike kraljevstva pobunjenih robova i prikaza na novčićima koje je izdavalo ovo kraljevstvo, može se zaključiti da novčići otkrivaju da kraljevstvo na čijem se čelu nalazio Eun/Antioh nije bilo samo država pobunjenih robova, nego u ideološkom i teorijskom smislu i “seleukidsko – helenistička” država, u praktičnom pogledu država poljoprivrednika, ali se istovremeno naslanjalo i na sicilske tradicije i pozivalo na kontinuitet sa sicilijanskim zajednicama, i to i sa onima koje su originalno (prije svoga heleniziranja) bile nehelenske (kao npr. Ena) i sa onima koje su bile originalne helenske apoikije. I svi elementi trebali su biti utkani, kao neotuđive sastavnice, u identitet sicilskih „Sirijaca“ i njihove države, bar onako kako su to zamislili Eun, Ahej i ostali prvaci kraljevstva pobunjenih robova.

Za razliku od monetarne politike, a i to zahvaljujući samo nalazima manjega broja novčića, ostali dijelovi ekonomike i imovinskih odnosa u kraljevstvu pobunjenih robova su, zbog toga što o tome dostupna i raspoloživa izvorna građa ne daje ni nijedan podatak niti bar neku indirektnu naznaku, za sada nepoznati. Nejasno je šta se desilo sa zemljištima latifundija, čiji su vlasnici ili pobijeni ili pobjegli. Pošto je ovo kraljevstvo pretendiralo da bude organizirano kao svaka druga država sa svojim legitimističkim i legalističkim ustrojstvom, nesumnjivo se nešto uradilo i sa imovinom robovlasnika. Dvije su glavne mogućnosti: 1. Zemljište sa ostatkom imovine je konfiscirano i postalo je vlasništvom nove države. 2. Zemljišta su ispodijeljena među sada oslobođenim robovima. I u prvoj mogućnosti, o zemlji (bez obzira da li je riječ o pašnjacima sa stokom ili obradivim površinama) se neko morao brinuti, pa bi i u tom slučaju na njoj ostali neposredni proizvođači, ali sada slobodni i moguće kao državni zakupci. Možda je postojala i neka vrsta zadružne, samoupravljačke organizacije koja bi na sebe preuzela brigu o ovim imanjima i drugoj imovini bivših robovlasnika. Nakon ugušenja ustanka, ova imovina je bila ili povraćena, restituirana prijašnjim privatnim vlasnicima i njihovim nasljednicima ili javnom vlasništvu npr. onome od lokalnih zajednica. Ako više ne bi bilo legalnih nasljednika ili potraživaća konfiscirane imovine, moguće je da je onda vlasništvo preuzimala Republika i te posjede pretvarala u *ager publicus*.

I o ostalim aspektima života u kraljevstvu pobunjenih robova se vrlo slabo zna. O kulturnom životu govori podatak iz ekscerpta Konstantina Porfirogenita XXXIV knjige Diodorovog djela, po kojem je Eun naredio da se izvode dramske predstave, u kojima su robovi prikazivali kako su se pobunili protiv svojih gospodara, ismijavajući aroganciju njihovih gospodara i pretjeranu surovost koja je dovela do njihovog rušenja. Ovaj vrlo vrijedni podatak ukazuje da je među

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

pobunjenicima bilo i osoba sa glumačkim znanjem, kao i poznavanjem dramskoga stvaralaštva. Zanimljivo je da je ovo kazalište „oslobođenih robova“ izvodilo originalne predstave koje su govorile o njima suvremenom dobu, što ukazuje na visoki nivo stvaralaštva kao i postojanje obrazovanih i kreativnih dramaturgameđu pobunjenicima. U kraljevstvu pobunjenih robova vjerojatno su postojali i neki elementi obrazovanja i školstva, kao i brige o javnoj infrastrukturi.

Sudeći po svemu što se dešavalo u vremenu izbijanja pobune i nastanka novoga kraljevstva, Eun nije bio samo pametan, pronicljiv i vješt u mađioničarskim trikovima zahvaljujući čemu je uspješno manipulirao sa robovima, nego je bio i prilično dobro upoznat sa političkim i institucionalnim tradicijama seleukidskog kraljevstva. Njegov izbor imena ukazuje upravo na proračunatost kako bi se država koju je ustrojio, na bilo koji način identificirala sa Seleukidskom monarhijom koja je skoro već dva stoljeća vladala područjima sa kojih je poticao najveći broj robova na Siciliji. To bi samim tim olakšalo i prihvatanje njegove kraljevske vlasti od pobunjenih robova, jer bi bio smatran ili izdankom ili čak nekim kontinuitetom Seleukidskog kraljevstva. Smatrao je da bi to bilo dobro za legitimitet novouspostavljenog kraljevstva i njegovih institucija.

Sva ova organizacija «kraljevstva robova» odvijala se u veoma kratkom razdoblju od mjesec dana, što ukazuje na veliku umješnost i mudrost vođa ustanka, posebno “kralja” Euna/Antioha, koji se brzo nametnuo robovima i uspio da od heterogene mase pobunjenih robova stvori za kratko vrijeme jedinstven organizam i da izgradi sistem koji funkcionise. Eun je imao i dara državnika, pošto je uspio da ustanak institucionalizira i pretvori ga u neku vrstu državne cjeline izgradivši državne institucije. I samoj instituciji kralja je dato neophodno ceremonijalno dostojanstvo svojstveno tadašnjoj povijesnoj epohi.

Historija ne nalazi sličan primjer da su ustanici, a posebno robovi koji su bili rasno, jezički, etnički, religijski između sebe različiti, uspjeli da sa takvom brzinom izgrade organe vlasti, i da sve svoje različitosti utope u jedno tijelo koje će imati izgled čak neke državne formacije i da to djeluje u praksi. "Kralj" Eun/Antioh je bio i osoba koja je mogla kontrolirati mase i pojedince, njihove interese i želje, i sve to uklopiti u savršenu i funkcionalnu strukturu ustanka kojoj je on bio na čelu. Svoju karizmatičnu energiju znao je usmjeriti u pravilnom smjeru, više voleći da na svoju stranu privlači, nego da odbija ljude. Može se slobodno reći da je on bio osoba sa mudrošću, hrabrošću i snagom kakvu bi svaka mediteranska država i narod toga vremena mogli samo poželjeti. Nažalost ni historija ni mnogi pisci antike a i sadašnjosti nisu mu posvetili dovoljno pažnje, neopravdano ga zanemarivši u korist vođa drugih robovskih ustanaka. Spartak, kome se znatno više pažnje posvećivalo tokom historije, nije imao u svom ustanku taj kvalitet koji je posjedovao I sicilski robovski rat. Spartak je tokom čitavog ustanka bio bez jasnog cilja i ideje vodilje iako je raspolagao sa bolje obučenom i mnogobrojnijom vojskom čiju su osnovicu činili gladijatori, za razliku od vojske robova na Siciliji koju su sačinjavali većinom agrarni robovi, a i godinama je lutao uzduž Italije, sve dok na kraju nije bio uništen. Za razliku od Spartaka koji je upravljao jednom brojnom masom, ali ne i državotvorno i politički profiliranom, koja je uz to bila u stalnom pokretu, Eun je upravljao u pravom smislu jednom novom državom sa brzo stvorenim i funkcionalnim institucijama, ceremonijalnom i dvorom uobičajenim za helenistički istok. Eun/Antioh i njegovi suradnici nisu bili neki nepismeni robovi, nego su vrlo dobro poznavali državne strukture helenističkog svijeta, i ne bi bilo iznenađujuće da su bili i obrazovani u nekom vidu. Još jedan faktor, pored političko-organizatorske umješnosti vođa ustanka, ne bi trebalo zanemarivati kada je riječ o unutrašnjoj strukturi ustanka. Većina robova je kako je već rečeno uglavnom poticala iz istočnog

Mediterrana koji je imao višemilenijumsku tradiciju državotvornosti, pa je samim tim, njima bilo lakše da stvore strukturu ustanka koja je u velikoj mjeri sadržavala i elemente države, nego da je kojim slučajem bilo riječi o robovima keltskog, germanskog, hispanskog, afričkog, ili ilirskog porijekla. Radi svega iznesenog ni uspjesi vojske "kralja" Euna/Antioha ne bi trebali biti iznenađenje ni slučajnost, jer su i oni bili proizvod dobro osmišljenog i u praksu pretočenog sistema rukovođenja ustankom. Međutim, postoji još jedna kvalitativna razlika između I sicilskog ustanka (i Eunovog kraljevstva koje je iz ovoga ustanka proizašlo) i pokreta Spartaka. Dok je potonji pokret u potpunosti odbacivao ropstvo kao društveno – ekonomsku formaciju i fenomen, kraljevstvo pobunjenih robova je zadržalo ropstvo kao takvu formaciju. Razlog bi bio upravo u tome što je Eun težio da nalikuje što je moguće više, u zadatim okolnostima, na tadašnje države bez nekakvog suvišnog radikalizma. Uostalom, u tadašnjem svijetu nije postojala nikakva ideologija koja bi bila jasno i precizno antirobovlasnička i abolicionistička, pa se na nju nisu pobunjeni robovi na Siciliji nisu mogli ni pozivati. Njihova pobuna je proizašla primarno iz stoga što se sa njima vrlo loše postupalo i što su oni sami bili nezadovoljni samo svojom robovskom pozicijom, a nije bila motivirana nekom višom ideologijom ili određenim idejama koje su temeljene na općem abolicionizmu. Ni starija Stoa, kao tadašnja najrevolucionarnija filozofska misao, ni druge radikalne socijalne, demokratske i republikanske, bez obzira što nisu bile blagonaklone prema ropstvu i robovima ipak nisu bile abolicionističke u smislu da su bile strogo protiv postojanja institucije ropstva. One su se zadovoljavale uvođenjem humanističkih i humanih elemenata u nju, smanjivanjem broja robova (posebno u poljoprivrednoj i drugoj proizvodnji) i što je moguće većem ograničavanju trgovine robljem. Sam Tiberije Grakh (*Bell. civ. I, 9*) u svojim govorima protiv latifundijske oligarhije ističe problem robova samo u smislu da njihov

sve veći broj šteti ekonomskim i socijalnim interesima seoskog plebsa, demografiji Republike i Italije, borbenom i brojnom stanju vojske, kao i potencijalnoj sigurnosnoj prijetnji. Buna robova na Sicilija nije bila revolucija, u onom smislu kao što je bila ona grakhovska koja je započela upravo u vrijeme odvijanja I sicilskog robovskog rata. Za revoluciju je primarno potrebna kao pokretačka energija i motivacija jasna ideološka i idejna postavka. Buna robova to nije imala, dok su zbivanja koja je 133. god. p. n. e. pokrenuo Tiberije Sempronije Grakh to imala u vidu starije Stoe, te tradicionalnih socijalnih i demokratskih ideja i ideologija helensko – rimskoga svijeta.⁷¹ Spartak sa druge strane nije uopće želio da pravi novu državu koja bi nalikovala tadašnjim državama, niti da održava u toj epohi dominirajući poredak. On je ustvari sa svojim pokretom i cjelokupnim ratom predstavljao sebe kao nemesisa upravo toga poretka. Dok su i oba sicilska robovska rata i Spartakov robovski rat proizašli iz buna protiv hijerarhijskog sustava koji je proćerdao svoj „mandat vladanja“, ipak su buntovnici na Siciliji, a pogotovu iz ovoga prvoga rata, skoro momentalno uspostavili svoju novu jasnu i preciznu hijerarhiju koja ima sve karakteristike jedne prepoznatljive helenističke države. Čak je za kratko vrijeme od jedne etnički i jezički i kulturno heterogene mase, koja je do nedavno bila u statusu prezrenih robova, stvoren i novi narod „sicilskih Sirijaca“ sa svojim posebnim, novim identitetom.

Kao i slučaju svih pobuna i revolucija, inicijalna kapisla(još ako se pokazala vrlo uspješno) vrlo brzo raširi plamene ustanka i dolazi do brzih uvećanja broja onih koji se pridružuju pobuni ili revoluciji.

---

⁷¹ U skladu sa tradicionalnom rimskom politikom traženja kompromisa i ponovnog uspostavljanja klasičnoga rimskoga zasnovanoga na harmoniji i ravnoteži odnosa i interesa političkih institucija, socijalnih slojeva, staleža, klasa, ideologija, Tiberije Sempronije Grakh i prvotni popularski kružok su nastojali da postignu određeni zadovoljavajući kompromis sa nobilitetom.

Uglavnom u tim slučajevima uopće nije potrebna neko novačenje, jer je broj dobrovoljaca tada veći nego što je uopće potrebno za dalje vođenje pobune. Iako je pobuna u početku potekla od robova koji su većinom dolazili sa Damofilove latifundije, skoro odmah su zahvaćene i druge latifundije u području Ene, a zatim i okolna područja. Vijest o pobuni u Eni je sigurno brzo putovala i gdje god bi se pojavila kao posljedicu je imala podizanje robova na bunu. Tako da skoro uopće nije bilo potrebno da Eun pokreće robove iz drugih područja na pobunu, jer je situacija sama od sebe dovodila do stihijskih buna i pridruživanja robova novome kraljevstvu. Ubrzo je vojska Eunovog/Antiohovog kraljevstva imala više od 10 000 ljudi. Pored pobune u Eni, ponukani vijestima koje su dolazile iz Ene i njene okolice, pobunili su se i robovi na jugozapadu Sicilije, na čelu sa Kleonom iz Kilikije. Kleon (zadužen za brigu konja koji su bili na sicilijanskim pašnjacima) je bio jedan od onih robova koji su napadali putnike i počinili mnoga zlodjela. Oni su zauzeli grad Agrigent i sva okolna seoska područja oko ovoga grada. Još se veća opasnost za Sicilijance i rimsku provincijsku upravu javila kada se Kleon podčinio Eunu/Antiohu priznavši ga za kralja, dok je on sam vršio dužnost stratega (vojnoga zapovjednika) nove države. Kleon je pod svojim zapovjedništvom imao 5000 pobunjenika. Time su se dvije vojske pobunjenih robova udružile, nasuprot rimskim i sicilijanskim nadama, željamai očekivanjima, da će se dvije robovske vojske zbog konkurencije neminovno sukobiti i međusobno uništiti. Kleon je bio iskusni i hrabri borac, a izgleda da se pokazao i kao dobar zapovjednik (predvođeci armije kraljevstva “sicilskih Sirijaca”) u narednim ratnim godinama. Nesumnjivo je on bio i određena inspiracija i autoritet za svoje vojnike. Nakon 30 dana od početka pobune, došlo je i do prvoga sukoba pobunjenih robova i provincijske vojske u brojnosti od 8000 Sicilijanaca a pod zapovjedništvom Lucija Plaucija Hipseja. Pobjedu u bitci je odnijela vojska pobunjenih robova. Njih je tada bilo 20 000, da

bi nedugo zatim narasli na 200 000 ljudi. Za razliku od ovoga Diodorovog podatka o brojnom stanju pobunjenika, Flor navodi da je Eun najprije oko sebe okupio 2000 ljudi, a nakon što je izbio rat i otvorene ergastule stvorena je vojska od 60 000 ljudi. Po periohi LVI knjige Livijevog djela, samo je Kleon skupio 70 000 robova. Po Orosiju (V, 6) ustanak robova na Siciliji je bio tako ozbiljan i žestok zbog velikoga broja robova i snage pobunjenika. Orosije spominje 70 000 pobunjenih robova, koji su porazili pretore, i čak zaplašivali konzule. Napominje i da na području sicilijanskog grada i zajednice Mesane nije došlo do pobune robova, jer se tamo prema robovima postupalo obzirno (*excepta urbe Messana, quae servos liberaliter habitos in pace continuit*). Iako su prezentirane cifre, posebno ona Diodorova o 200 000 ustanika, vjerojatno bile pretjerane, nesumnjivo je vojska kralja Euna/Antioha bila iznimno brojna, prelazeći više desetina hiljada naoružanih. Po svemu sudeći, u vremenu kada je izbila pobuna na Eni i onda se munjevito raširila po svim stranama, garnizon regularnih trupa Republike u ovoj provinciji je bio mali i nedostatan da se efikasno suprotstavi iznenadnom i brzom razvu negativne situacije. U tadašnjem, antičkom svijetu vladalo je jedno pogrešno uvjerenje da robovske vojske nisu prava vojska, da ih se izrazito potcjenjivalo i smatralo tek nešto višim od običnih razbojničkih družina pa da je samim tim bilo i ispod časti boriti se sa njima. Smatralo se da pobjeda nad pobunjenim robovima nije donosila slavu niti je vrijedila odlikovanja, npr. trijumfa. Inače po pravilu je u svim robovlasničkim zajednicama prisutna stigma o vrlo niskim karakternim osobinama robova, njihovim borbenim vrijednostima te da su općenito glupi, lijeni i kukavice. Ovakvo mišljenje je ustvari produkt ne sagledavanja realne situacije, nego same uobrazilje i namjerne konstrukcije robovlasničkih zajednica koje time opravdavaju držanje ljudi u ropstvu, namjerno ih u javnosti degenerira, ali i sebe ubjeđuje u niske vrijednosti sopstvenih robova i tako se međusobno

ohtabruju, jer se u svijetu u kojem se robovi smatraju nižima i nesposobnijima u svakome pogledu oni (robovlasnici) osjećaju sigurnijima. Naravno, da je to jedno totalno pogrešno uvjerenje, koja je kroz povijest koštala života mnoge robovlasnike.

I zbog te malobrojnosti garnizona trupa središnje državne vlasti i predrasude o niskoj vrijednosti robova – ustanika, na njih su prvo poslale provincijske trupe. Nakon njihovog poraza, uvidjelo se da se pobuna ne može zaustaviti samo lokalnim resursima i Republika je morala poslati ekspedicione trupe. Međutim, u uvjetima kada su Republika i njen Italski savez pripremali i vodili tešku numantinsku kampanju u Hispaniji, kada se zaošttravala unutarnja politička situacija zbog agrarne krize, i kada je već značajno bila primjetno izbjegavanje vojne obaveze od strane potencijalnih regruta (pogotovu za neki nepopularni rat kakav je bio onaj protiv pobunjenih robova, jer nije donosio ni plijen ni slavu dok je bio opasan i pogibeljan zbog krajnjeg otpora očajnih robova), slanje nove borbene ekspedicije sastavljene od legija rimskih građana i ala italskih saveznika nije se moglo desiti brzo. Svakoј vojnoj ekspediciji su potrebni golemi resursi u vidu prateće opskrbe i značajna finansijska sredstva kako bi se ona mogla kvalitetno i zadovoljavajuće odvijati. Za sve je to trebalo određenog vremena, a to su iskoristili pobunjeni robovi da još više prošire područje svoje kontrole, da se konsolidiraju i pripreme za udare združenih ekspedicionih i provincijskih oružanih snaga.

Sicilija se tako survała u pakleni oganj masakra, osvete, brutalnosti, patnje nezapamćenih u njenoј dotadašnjoj historiji. Ni svi ratovi koje su siciliske helenske apoikije i Feničani vodili više stoljeća radi gospodstva nad ovim otokom, ni I i II punski rat na sicilskom ratištu ne mogu se po užasima mjeriti sa onim što se dešavalo na Siciliji u ove tri godine I robovskog rata. Po ekscerptiranom Diodorovom opisu (kod Konstantina Porfirogenita) u ovome ratu su : "...mnogi gradovi

patili i bili opljačkani. Bezbrojno mnoštvo muškaraca, žene i djece su zapali u najveće nesreće.”

Vijest o velikoj pobuni robova se brzo proširila Mediteranom, što je izazvalo i zavjere i bune robova i u drugim dijelovima mediteranskog području. U samome Gradu Rimu se desila buntovna konspiracija u kojoj je učestvovala 150 robova, a i u kampanskim gradovima Minturnu i Sinuesi izbile su zavjere i odmetnuća robova. Slično se desilo i u Atici gdje je u konspiraciji učestvovalo 1000 robova u laurijskim rudnicima, egejskom otoku Delosu (gdje se nalazila velika tržnica robljem) i mnogim drugim mjestima.⁷² Ali za razliku od situacije na Sicilije, ove zavjere i bune se nisu razbuktale jer su magistrati i lokalne uprave na vrijeme uspjele da se brzo, efikasno i brutalno obračunaju sa konspiratorima i buntovnicima, brutalno ih kažnjavajući i ubijajući. U Minturni je bilo 450 robova razapeto na križeve za kaznu i primjer, a u Sinuesi je ubijeno i do 4000 robova. Kako bi se zatrele pobune robova u samome svome začetku, vlast reagira masovnim pokoljima. Iz ponašanja vlasti prema ovim sporadičnim pobunama i zavjerama robova, jasno se primjećuje značajna doza brutalnosti i nesmiljene surovosti, što je rezultat

---

⁷²Po Pareti –Brezzi – Petech (1967:II, 215) : “Mnogi od tih robova sjećali su se vremena kad su bili slobodni pa čak i moćni, ali su izgubili svaku nadu da će sakupiti *peculium* da se iskupe. Međutim, sakupljeni u družine postajali bi svjesni svoje moći, a kao jedini obrađivači zemlje znali su kakvu korist njihovi gazde izvlače iz njihova rada. U najsurovijim razdobljima imperijalizma sigurno su neprekidno izbijale usamljene pobune robova, iako naši izvori to rijetko daju na znanje, pa i onda vrlo kratko. Početkom drugog stoljeća saznajemo o ustanku u Setiji u godini 198, zatim 196. u Etruriji i o trećem u Apuliji godine 185. Godine 139. pretor Publije Popilije Lena morao je gušiti slične bune, a između 142. i 138. neki pobunjeni robovi na imanjima u Brutiju počinili su niz ubojstava. Sve vrijeme dok su rimske snage bile zauzete velikim ustankom robova na Siciliji, od 136. do 132, došlo je do manjih buna u samom Rimu, kao i u Minturni, Sinuesi, atičkim rudnicima i na Delosu; a u Aziji Aristonik se poslužio pobunjenim robovima da bi opustošio prostrana područja.”

nesumnjivo pojačanog straha nastalog uslijed onoga što se dešavalo na Siciliji, i vijesti koje su dolazile sa ovoga otoka.⁷³

Za to vrijeme je na Siciliji bjesnio pravi rat, vojska pobunjenih robova je zauzimala gradove, , pustošila i uništavala latifundije, masakrirala elitua preživjele i zarobljene pretvarala u svoje robove. Gradovi su lako padali u pobunjeničke ruke, jer se zbog dugotrajnog mira (praktično sve od pada Sirakuze) nisu održavale njihove zidine i druge fortifikacije, stanovnici bili uljuljkani i zapali su u ležernost pa nisu imali vojničkih sposobnosti, a garnizoni bili brojčano mali ili ih nije ni bilo.⁷⁴ Lokalne sicilske trupe su bile još i dodatno slabo obučene,

---

⁷³Pobune robova u Italiji se spominju i u *Iulius Obseq.*, 27b.

⁷⁴Jedna od prvih mjera koje su Rimljani donosili u zemlje nad kojima bi nametnuli svoju vlast bilo je garantiranje mira. Zabranjeni su međusobni sukobi lokalnih zajednica u područjima pod rimskom hegemonijom, njihove oružane snage su stavljene pod kontrolu hegemonu i nije im se baš dopuštalo da se samostalno razvijaju nego su morale pratiti slijed funkcioniranja i razvoja oružanih snaga Republike. One su u pravom smislu postajale pomoćne snage u odnosu na rimske legije i italjsko – savezničke ale. To je neminovno vodilo ka postupnoj degradaciji odbrambenih sposobnosti provincijskih zajednica, posebice u sferi samostalnoga djelovanja. I borbena spremnost, i brojnost njihovih trupa je tako smanjivana. A dugotrajnost mira u trajanju od dvije generacije, koji je na Siciliji (zahvaljujući rimsko – italjskoj pacifikaciji) nastupio nakon stoljeća kojima je ovaj otok bio razdiran konstantnim sukobima, ispostavila se kao veliki nedostatak jednom kada Sicilija iznenada bude uvučena u novi ratni ponor. Sicilijanci nisu bili ni na koji način spremni da se adekvatno suoče sa eruptirajućom pobunom, jer su bili ogrezli u psihičkoj i fizičkoj ležernosti i opuštenosti, i ne shvatanju da rat može ponovo doći u svome punom intenzitetu. Inače su na hijerarhijskoj ljestvici oružanih snaga imperija rimskoga naroda, trupe provincijskih zajednica su se nalazile na nižim nivoima, iza legijskih postava rimskih građana, ala italjskih saveznika, mornarice. Poseban problem po sigurnosnu situaciju bio je u tome što taj novonastali vakum u odbrambenim mogućnostima provincije Sicilije nije nadoknađen niti ispunjen adekvatnim garnizonom regularnih rimsko – italjskih jedinica. Dugotrajnost mira i površna stabilnost u ovoj provinciji su sigurno uticali i na smanjivanje garnizona trupa središnje vlasti, jer je to automatski smanjivalo i troškove blagajne Republike.

neiskusne i lošega borbenoga kvaliteta. O slaboj snazi provincijskih i lokalnih snaga i jedinica, dovoljno govori činjenica da je sam grad Ena bila zauzeta, skoro bez ikakvih borbi, u toku jedne noći od strane samo 400 pobunjenika predvođenih Eunom. Kao da grad Ena nije imala nikakvih snaga za održavanje reda niti fortifikacija niti bilo kakvoga osjećaja za sopstvenu odbranu. A to je izgleda bio slučaj i sa nizom drugih područja i gradova Sicilije. Po ekscerptiranom Diodorovom opisu (kod Konstantina Porfirogenita) Eun je vrlo uspješno primjenjivao i neku verziju protohibridnog načina ratovanja, koristeći i psihološki pritisak i namjerno provociranje kako bi umanjivanjem samopouzdanja, morala i odlučnosti protivnika oslabio njegovu volju za borbom ili odlučnim i kvalitetnim otporom. Tako se prilikom jedne opsade, odlučio i za ovu taktiku. Dok je držao svoju vojsku van domenta oružja, kralj Eun/Antioh je uzvikivao uvrede na Rimljane, provocirajući ih time da oni bježe od opasnosti, a ne njegovi ljudi. On je naredio i da se izvode predstave, u kojima su robovi prikazivali kako su se pobunili protiv svojih gospodara, ismijavajući aroganciju njihovih gospodara i pretjeranu surovost koja je dovela do njihovog rušenja. Tim potezom je nastojao da ojača zajednički identitet

---

Po Adamu Donaldsonu (2012:69, fus. 123) : “Thus Rome's armies were at a peak of efficiency during the early-second century, following the Hannibalic war. Roman arms were carried over the entire Mediterranean in this period: witness, for example, the ease with which the Romans dismantled the armies of Macedonia and Pontus. But veterans could only fight for so long. By the middle of the century, when new recruits replaced the Hannibalic grognards, Roman armies were no longer gaining quick, painless victories. The most obvious examples of this come from the shameful Third Punic War, and the embarrassing lack of skill demonstrated by the army in Africa. There was a generational element to the efficiency of militia armies. If too long passed between sustained periods of expansion, the overall level of the pool of recruits declined. This was less applicable for the Roman state over the long term because constant warfare gave at least some recruits the opportunity to gain experience. In contrast Sicily's long period of peace after the Second Punic War would seem to have made Sicily a pocket of relative military inexperience. ”

svojih podanika, njihov moral, samopouzdanje i da im vizuelno prikaže “radi čega, zašto i protiv koga se bore”. Na drugoj strani je ismijavanjem robovlasnika postizao kod pobunjenih robova i uklanjanje strahopoštovanja ili bilo kakvoga drugoga poštovanja prema gospodarima koji su prikazivani kao lijeni, arogantni, surovi, pohlepni, poročni, dekadentni, nesposobni, kukavni, glupi i sl. I tu se postavlja i izgrađuje ideološka potka kraljevstva pobunjenih robova, koja se zasniva na određenju “mi, buntovnici naspram nepravednih robovlasnika”.

Uništavane su latifundijske vile i domovi robovlasnika po selima i van gradskih područja. Sudeći po izvornoj građi pobunjeni robovi su pored Ene i Agrigenta, zauzeli i kontrolirali i sljedeće veće gradove : Morgantinu, Tauromenij, Katanu. Zanimljivo je da su se ovi gradovi nalazili više – manje duž komunikacione mreže koja je povezivala Enu sa istočnom i južnom obalom. Inače je Ena bila i komunikaciono čvorište preko koje su išli putevi koji su uvezivali sjever otoka sa njegovim jugoistokom.⁷⁵ Sudeći po tome kraljevstvo pobunjenih robova je koristilo puteve za širenje pobune i zauzimanje novih teritorija. Po ovome ustanak je ponajviše bio raširen po središnjim,

---

⁷⁵ Morton, 2014:23 - 24 :“ Apart from long coastal routes, there were only two roads from the south-east of the island to the north: one of them ran through Enna; the other allegedly ran from Agyrium to Halaesa, branching away from the route from Catana to Enna, some 15 miles east of Enna. While the plains of Leontini and the fertile fields of the south-east are criss-crossed with various different short roads, the only roads that run right across the area are either from Agrigentum to Syracuse, or Agrigentum to Catana. Furthermore, the west of the island is connected to the east by only three routes: the two southern routes to Syracuse and Catana; the route from Himera down through Enna and on to Catana; and finally the northern route from Himera to Messina, which then goes down the east coast through Tauromenium to Catana. All the routes could be controlled through a combination of Agrigentum in the south, Himera in the north, Enna in the middle of the island, and either Messina or Tauromenium in the north-east.”

istočnim, jugoistočnim, i južnim dijelovima Sicilije. To su područja koja su, pored Helena i heleniziranih Sicilijanaca, pripadala i domorodačkim Sikanima i Sikulima. Po ekscerptiranom Diodorovom opisu (kod Konstantina Porfirogenita) malo je : “...nedostajalo da cijeli otok padne u ruke robova, koji nisu zapreka granica svoje moći, nego apsolutnog uništenja gospodara”. Potrebno je istaći da ustanak robova nije bio temeljno proturimski pokret, nego je primarno bio usmjeren protiv samo sicilske elite i robovlasničke kaste. Pošto je Sicilija bila u vlasti Republike, onda je sukladno tome Republika bila zadužena da povрати tradicionalni sustav i dominantnu hijerarhiju radi čega se morala obračunati sa pobunjenicima. U sklopu toga, elite lokalnih zajednica su bile u potpunosti na strani rimske intervencije protiv “sicilskih Sirijaca”, a pojedini gradovi koje pobunjenici nisu uspjeli zauzeti (npr. Sirakuza kao najvažniji sicilski grad) bili su i bitne baze i uporišta odakle su polazile i kretale se kaznene ekspedicije.

Ali rat između onih koji su bili u statusu robova i onih koji su bili u statusu gospodara, izrodio je na Siciliji još jedan sukob i to onaj klasni. Agrarna kriza koja je bila zahvatila i Siciliju dovela i do značajnog socijalnog raslojavanja i osiromašenje većine slobodnih, domicilnih Sicilijanaca. Narastajući socijalni jaz između na jednoj strani manjine sve bogatijih latifundista i robovlasnika (koji su se većinom izopačili) i na drugoj strani većine koja je postajala sve siromašnija i koja je trpila na svojoj koži anarhiju i kaos koji su zavladaali na otoku morao je dovesti i do otvorenog sukoba po klasnoj osnovi. Skorojevička latifundijska elita je svojim ponašanjem i djelovanjem ne samo ljutila ostatak slobodne seoske populacije, nego je postupno hranila i njihovo neprijateljstvo prema sebi. Prezir slobodnih seljaka i drugih slobodnjaka koji nisu podnosili latifundijsku obogaćenu kastu se nerijetko izražavao i preko vandalizama (paljevine, rušenje ograda).

Pojavi klasnog sukoba na Siciliji je doprinijela i jedna razumna odluka pobunjenih robova da ne napadaju seljake, ne pale njihove kuće niti sela, ne uništavaju imovinu i usjeve (nešto najvrijednije za seljake) i u potpunosti izbjegavaju nanošenje bilo kakve štete seljacima. Zbog toga što su bili sigurni i nisu bili meta eventualnih napada pobunjenika, a bili su bez ikakve empatije za sudbinu bogataša, seljaci nisu bili uvučeni u sukob sa pobunjenim robovima. Ali to nije značilo da su bili neutralni u ovom ratu. Pobuna robova je bila savršena prilika običnom sicilijanskom stanovništvu (koje Diodor naziva *ὁ δημοτικὸς ὄχλος* = *demotikos ohlos*, narodna masa) da i samo stupi u akciju.⁷⁶ Tako je ustanak na Siciliji ukazao pored nesmiljenog bijesa pobunjenih robova i dubinu klasnog i staleškog raslojavanja unutar slobodnog stanovništva, i mržnju koja je proizašla iz sve izraženije ekonomske i političke nejednakosti. Tako se znalo dešavati da slobodno stanovništvo Sicilije iz siromašnijih socijalnih slojeva, ne samo da nije sažalijevalo sudbinu svojih sunarodnika-robovlasnika, nego se naprotiv veselilo njihovoj nesreći, „jer su bili ljubomorni na nejednakost koja je postojala u bogatstvu i uvjetima života“. Štaviše, puk je koristeći odbjegle robove kao izgovor, znao napadati, pljačkati i paliti latifundije. Napade slobodnjaka Sicilijanca na posjede svojih

---

⁷⁶Po Pareti –Brezzi – Petech (1967:II, 215) : “U tim žestokim provalama gnjeva protiv zemljoposjednika robovi su često nalazili prirodne saveznike u drugim izopćenicima društva, od kojih se, iako su i oni bili žrtve latifundista, moglo očekivati da će biti neprijatelji robova. Radi se o sitnom seljaštvu, sada bezemljašima, kojih posjede suprugutale latifundije. Robovi su, naime, bili glavna zapreka tome da oni i dalje žive na zemlji bar kao nadničari. Zbog toga se na robove gledalo kao na zlosretno oruđe kojim se osiguravao daljnji razvoj latifundija. Ipak su zajednička bijeda i očaj ujedinjavali robove i seoski proletarijat u njihovu otporu; i oni su se vjerojatno uzajamno pomagali onako kako su se kasnije zajednički borili za vrijeme Robovskih ratova na Siciliji i Spartakova ustanka. Tako je socijalna pobuna protiv bogataša popirmila i proturimski politički aspekt, jer su vođe pobune smatrale rimske osvajače odgovornima za sve njihove nedaće.“

bogatijih sunarodnika, olakšavala je još jedna činjenica. U uvjetima pojačanog banditizma (koje su izazvali sami latifundisti – robovlasnici) u predvečerje izbijanja ustanka, i u kojem su žrtve napada najčešće bili sitni i srednji seljaci i obični putnici, ti slobodnjaci su bili u stanju konstantne pripravnosti. Razbojničke družine su čak napadale i farme i manja sela. Stalna i realna opasnost su ih doveli do toga da budu u strahu i samim tim oprezniji, naoružani, pripremljeni, organizirani i spremni za sukobe. Oni su sasvim dobro razumijevali i stvarne uzroke i znali ko su pravi krivci za njihove nedaće i probleme, i da se oni nalaze među vlasnicima tih latifundija sa kojih su dolazili ti razbojnici. I tako terorizirano, ali i pripremljeno seosko i drugo slobodnjačko stanovništvo neće dugo čekati da nađe oduška za svoju osvetu ili prisvajanje tuđih dobara. To je bio prvi znak socijalnog bunta slobodnog stanovništva koje je moglo eksplodirati svakoga časa i u Italiji.⁷⁷

---

⁷⁷Slobodnjaci seljaci na Siciliji su trpili i zbog direktnih poreza – tributa, i izvanrednih rekvizicija žita (često za potrebe armija) u iznosima od 10 % - 20 %. Dok su latifundije „lakše izlazile na kraj“ sa plaćanjem poreza i ovim iznenadnim povremenim rekvizicijama žita, za sitnije seljake i manje posjede (posebno one sa privrednom proizvodnjom na egzistencijalnom nivou), to je mogao biti značajno opterećavajući teret zbog kojega je na vagi bio i sami opstanak sitnih posjednika. U ovome periodu sicilske povijesti od kraja II punskog rata pa do izbijanja I sicilskog ustanka robova, koji je sudeći po ekonomskim pokazateljima bio razdoblje povećanoga privrednog rasta i prosperiteta, bogati veleposjednici su postajali sve bogatiji koristeći proces latifundizacije i agrarnu krizu. Oni su bili u mogućnosti da ostvare značajne viškove proizvodnje i akumulaciju proizvoda koncentrirajući zemljišta i sredstva za proizvodnju, u potpunosti kontrolirajući jeftinu radnu snagu i sve fokusirajući na maksimiziranje produkcije i ostvarivanja profita. Pri tome sami latifundisti su najveći dio i ovih poslova prebacivali na sebi podložne, čime im je ostavljano dovoljno vremena za neke druge poslove i zanimacije, ali i za dalje razrade širenja svojih poslova, imanja i povećanje svoga bogatstva. Za razliku od njih, obično sicilsko seljaštvo, slično istoklasno određenim italijanskim seljacima, je trpilo sve veće ekonomske, socijalne i druge nedaće i probleme zbog odvijanja agrarne krize i polako se pauperiziralo i propadalo skoro do nivoa gubitka sopstvene zemlje i samim tim i egzistencijalnog opstanka. Od 167. god. p. n. e. sicilsko seljaštvo je za razliku

Ekscerptirani Diodorov podatak (kod Konstantina Porfirogenita, XXXIV, 2, 48) otkriva u sebi više značajki. Prvo, Eun, Ahej i Kleon su izgleda uspjeli da uspostave priličnu disciplinu u vojci pobunjenih robova i kraljevstvu koje su stvorili. Po svemu sudeći, pored toga što je izgrađena u pravom smislu jedna državna struktura, nego je i formirana prava i funkcionalna vojska te nove države koja definitivno nije bila samo neka gomila buntovnika i masa naoružanih (svim i svačim) i ljutih ljudi (vođena karizmatičnim vođama) koja napada i razara na sve strane. Osvajanje gradova i drugih sicilskih područja i nizanje pobjeda nad protivničkim snagama pokazuje da su vođe ove robovske države i vojske vodili rat na strateški i taktički način, a ne instiktivno ili nasumično. To na neki način predstavlja razliku u odnosu na ponešto konfuzno i neefektivno vođenje robovskih ustanika u II sicilskog robovskom ratu koji je izbio 30 godina kasnije.

Bijes Eunovih vojnika je usmjeren samo i primarno prema robovlasnicima, latifundistima, bogatašima, dok je spriječen sukob sa domaćim skromnijim i siromašnijim slojevima. Time je kraljevstvo pobunjenih robova izbjeglo da protiv sebe dobije brojnog neprijatelja, a i nije došlo ni do međuetničkog sukoba između domicilnog stanovništva (Sicilijanaca) i dovedenih stranih robova (zvanih "Sirijci"). Ovo je bila odlična strateška procjena vrha kraljevstva

---

od rimskoga koje je tada oslobođeno plaćanja direktnih poreza, i nadalje kao provincijska populacija moralo plaćati tribute. Tako, ako je stanje u Italiji za seljaštvo postajalo sve lošije i to bez moranja plaćanja tributa, ono je moralo, uz direktne poreze, biti još gore za siciliske seljake. I ovo je još jedno objašnjenje za toliko veliko nezadovoljstvo koje su siromašni seljaci pokazivali prema latifundistima za vrijeme I sicilskog ustanka robova. Za njih su latifundisti, uzročnici njihovog osiromašenja i svih drugih jada, bili legitimna meta na koju trebaju izliti sav svoj gnjev.

pobunjenih robova, nesumnjivo u prvom redu samoga kralja Euna/Antioha i Aheja. I ne samo da skromniji i siromašniji Sicilijanci nisu se svrstali u redove borbe protiv vojske pobunjenih robova, nego su se i sami upustili u neki svoj rat. Zbog oskudnosti dostupne izvorne građe, koja je uz to primarno bila fokusirana na sukob pobunjenih robova i robovlasnika, ovaj klasni rat je ostao u potpunom zasjenku dešavanja na Siciliji u periodu od 135. do 132. god. p.n.e. Nepoznato je da li su se i ovi stanovnici Sicilije organizirali u neke strukture, ili je riječ bila samo o stihijskom djelovanju bez neke središnje organizacije. Nepoznato je da li su se i ovi Sicilijanci pridruživali kraljevstvu kojem je na čelu bio Eun/Antioh ili su ostajali izvan njegove organizacije i strukture. Nepoznato je i kakav je uopće bio odnos između klase siromašnih i skromnijih Sicilijanaca i pobunjenih robova na područjima koje je kontroliralo Eunovo/Antiohovo kraljevstvo, jesu li oni bili samostalni ili ne, jesu li imali neku vrstu autonomije? Jedino na osnovi oskudnih podataka bi se moglo pretpostaviti da ti Sicilijanci nisu imali središnju organizaciju i da su djelovali na lokalnoj bazi, stihijski i ad – hoc, iskorištavajući situaciju i da nisu ulazili u strukture i vojsku kraljevstva pobunjenih robova. Najveći dio ovih slobodnjaka koji su iskoristili pobunu robova za svoje interese i sami se upustili u napade na latifundiste i njihove posjede, vjerojano je dolazio iz reda seljaka koji su najviše trpili od širenja latifundija i sve većega broja robova na njima. Time bi se ovaj pokret, o kojemu na žalost vrlo slabo znamo, mogao smatrati i nekom vrste seljačke bune, ali izražene u prilično anarhičnoj i neorganiziranoj formi.

Pobunjeni robovi su pobjeđivali i provincijske armije i trupe koje je slala Republika. Oni su kao svoju taktičku prednost u borbama protiv organiziranije i obučenije vojne sile koristili svoju značajnu brojčanu prednost i spremnost na nekalkuliranje i borbu do samoga kraja. Pošto

su smatrani običnim buntovnicima pa i razbojnicima, na pobunjene robove se nisu primjenjivale nikakve odredbe u smislu da je riječ o regularnoj zaraćenoj strani. Zarobljeni pobunjeni robovi su mogli očekivati vrlo teške egzemplarne kazne i mučenje, slično kako se postupalo sa dezterima i izdajnicima. I zemljopisni karakter Sicilije je olakšavao otpor “sicilskih Sirijaca”. U to vrijeme Sicilija je bila znatno više pošumljena nego što je to slučaj danas, a unutrašnjost otoka je inače brdsko – planinskog karaktera sa udolinama. Sve je to otežavalo provincijskim i regularnim državnim trupama da se brzo i efektivno obračunavaju sa pobunjenicima. Inače je ovakav zemljopisni karakter olakšavao i hajdučiju (organizirano razbojništvo na terenu). Na strani pobunjenika je bila i činjenica da su pastiri – robovi, uslijed svoga posla na latifundijama, dobro poznavali teren na kojemu su operirale armije “sicilskih Sirijaca”. Protivnici pobunjenika su poglavito bile ili lokalne, provincijske trupe sakupljene iz priobalnih područja i gradova ili državne rimsko – italske trupe koje su prebačene na otok sa italijanskog kopna. Svi oni su slabije poznavali unutrašnjost Sicilije u odnosu na pobunjenike. Paradoksalno zvuči, ali činjenica je da je interes robovlasnika za velikim profitom omogućio da nasilno dovedeni i naseljeni stranci, kako bi služili kao pastiri, i dobro upoznaju teren i dobro se osposobe sa rukovanjem oružjem i borbenim tehnikama. Tako su robovlasnici praktično “postavili omču” oko sopstvenih vratova. Po dostupnim literarnim vrelima sa armijama pobunjenih robova, sukobljavale su se vojske koje su predvodili pretori i konzuli. Sami podaci o tome su dati u vrlo općoj formi, sažeto, skoro u “telegrafskom stilu”, pa je samim tim vrlo teško i pratiti te borbene operacije i smjenjivanje rimskih zapovjednika na sicilskom ratištu, te njihove neuspjehe/poraze ili eventualne uspjehe. Inače je karakteristika literarnih vrela da kada opisuje ratove, najviše pažnje, teksta, podataka i detalja koncentriraju na kratke periode početka rata i kraja rata, uz nekada navođenje niza

anegdotalnih podataka. Zbog ovoga se središnji dijelovi, koji zahvataju najduži period, nekih konflikata iz naše povijesti često predstavljaju preko sumarnih izvještaja i općih podataka. To je slučaj i sa raspoloživim i dostupnim literarnim vrelima koja govore o I sicilskom ustanku robova, pa imamo nedostatan detalja za kvalitetniju rekonstrukciju dešavanja od poraza Hipseja do dolaska konzula Rupilija na sicilsko ratište.

Izvorna građa spominje niz rimskih zapovjednika koji su predvodili trupe u ratu protiv kraljevstva pobunjenih robova. Flor navodi da su Eunovi vojnici uspješni zauzeti i tabor pretora Manlija. Flor spominje i izvjesnog rimskoga zapovjednika Lentula, koji je sudeći po kontekstu teksta isto bio poražen. Sudeći po podacima iz izvorne građe rimsko – italske i sicilijanske trupe je 134. god. p.n.e. predvodio konzul Gaj Fulvije, pa je naredne godine došao konzul Pison koji je uspio da kako – tako preuzme inicijativu na ratištu. Trupe pod zapovjedništvom Lucija Kalpurnija Pisona Frugija su uspjele da na juriš zauzmu grad Morgantinu. Tu je ubijeno 8000 pobunjenih robova, a one koje je zarobio dao je razapeti na križeve, tada uobičajenu kaznu za pobunjene robove. Morgantina je u blizini Ene, i sa njenim zauzimanjem rimsko – italsko – sicilijanske snage su se značajno približile prijestolnici kraljevstva pobunjenih robova i ugrozili komunikacije Ene sa pojedinim područjima preostalog teritorija kraljevstva kojim je vladao kralj Antioh. Zahvaljujući Pisonovom vodstvu, protuustaničke snage su se uklijenile tako u stratešku dubinu kraljevstva pobunjenih robova i to između same prijestolnice i uporišta na istočnoj obali Sicilije.

Valerije Maksim (II, 7, 9) i Frontin (*Strat.* IV, 1,26) spominju, kao anegdotu, primjer oštre discipline koju je zaveo konzul Pison za vrijeme svoga zapovjedništva na sicilijanskom bojištu. Tako se navodi da je izvjesni Gaj Titije (*Caius Titius*), prefekt konjice, bio opkoljen

od pobunjenih robova i da je kako bi se spasio predao im svoje oružje. Pison ga je zbog toga kaznio nizom različitih mjera (uglavnom izlažući Titija javnoj sramoti). Titiju je naređeno da ostane u komandantovim štabovima od jutra pa sve do noći za vrijeme cjelokupne njegove vojne službe i to noseći togu sa odsjećenim krajevima, tuniku koja nije otpasana i bez obuće (znači bosonog). Nije mu bilo dozvoljeno ni da se druži, da ide na zajedničke gozbe niti da koristi kupatila. Konjaničkoj jedinici kojom je zapovijedao Titije su oduzeti konji i predati augsilijarnoj jedinici praćkara, što je bilo jedno vrlo teško poniženje za čitavu jedinicu koja se po Pisonu nedostojno vojnički ponašala u sukobu sa pobunjenim robovima. Po Valeriju Maksimu, tako je velika sramota koju su ovi konjanici i njihov zapovjednik nanijeli svojom domovini kažnjena njihovom sopstvenom sramotom. Valerije Maksim nastavlja da su ovi vojnici toliko željeli da spasu svoje živote da su dozvolili pobunjenim robovima, koji su po Valeriju zaslužili da budu razapeti na križeve, da postave znake pobjede nad njima. I iako su ovi vojnici bili slobodni građani, nije ih bila sramota kada su bili prisiljeni od pobunjenih robova da prođu kroz nečasni jaram. I na kraju Valerije Maksim konstatira da će zbog Pisonove kazne (izlaganja javnoj sramoti) nad njima oni saznati da život može biti i gorči i da će se moliti kao muškarci za smrt koje su se oni plašili kao žene. Kada se čita i analizira ovaj podatak, potrebno je imati na umu kontekst vremena, prostora i tadašnjih prilika. Za Rimljane, za najtežu kaznu nije smatrano oduzimanje života, nego gubitak časti i izlaganje javnoj sramoti. Posebnu težinu ovom činu Titija i njegovih vojnika daje činjenica da su bili osramoćeni od strane pobunjenih robova, koji su se u tadašnjoj jarcipirali kao najnedostojniji protivnici. Predaja Titija i njegovih vojnika ukazuje i na nizak moral rimsko – italških vojnika u ratu koje su vodili sa kraljevstvom pobunjenih robova. Činjenica je da je agrarna kriza u značajnoj mjeri imala i negativan efekt na moral i borbenu gotovost

oružanih snaga Srednje Republike, sastavljenih u ubjedljivoj većini od regrutiranog seljaštva koje je bilo najveći gubitnik za vrijeme krize. Nekada moćna, ubitačna, disciplinirana i nadasve odlično motivirana borbena mašina (u formi građanskih milicija) rimsko – italskih legija i ala se u ovom periodu i sama počela suočavati sa nizom problema, koji su se primarno izražavali sada u nedostatku motivacije i borbene odlučnosti i časnika i vojnika. Rimsko zapovjedništvo je onda bilo prisiljeno da primjenjuje stroge kazne i individualnog i kolektivnog karaktera, kako bi sa pojačanom strogšću nadomjestili pad morala. Epigrafski spomenik na kome se spominje konzul Lucije Kalpurnije Pison Frugi je pronađen nedaleko od Ene,⁷⁸ što bi ukazivalo da su

---

⁷⁸ U Pisonovoj armiji na sicilijanskom bojištu nalazio se i njegov sin, za kojega Valerije Maksim (IV, 3, 10) prenosi da se ponio veoma hrabro u nizu borbenih akcija, radi čega je bio i nagrađen i odlikovan. Valerije Maksim u ovoj anegdoti ustvari hvali Pisonovu principijelnu odluku vezanu za nagrađivanje njegovog sina sa *corona aurea* (odlikovanjem koje se dodjeljivalo onima koji su ubili neprijatelja u pojedinačnoj borbi i držali prostor do kraja bitke), po kojoj magistrat ne smije trošiti javni novac za neke nagrade koje bi bile profitabilne za nekoga iz njegove sopstvene familije. —*consul, gravi fugitivorum bello a se liberata Sicilia, eos quorum praecipua opera usus fuerat imperatorio more donis prosequabatur. inter quos filium suum, aliquot locis proelium fortissime, titulo trium librarum aureae coronae decoravit, praefatus non oportere a magistratu e publica pecunia erogari quod in ipsius domum rediturum esset, tantumque ponderis <auri> se testamento adulescenti legaturum promisit, ut honorem publice a duce, pretium privatim a patre reciperet.* (“Kao konzul /Kalpurnije Pison op. S.M./ oslobodio je Siciliju teškoga rata sa odbjeglih robovima i na uobičajeni način vrhovnih zapovjednika nagradio je sa poklonima one koji su učinili izvanrednu službu. Među njima je bio i njegov sin koji se borio veoma hrabro u različitim akcijama. Pison ga je odlikovao sa naslovom zlatne krune od tri funte težine, započinjući ovo sa napomenom da magistrat ne bi trebao da isplaćuje iz javnih fondova ono što bi išlo u njegovu sopstvenu kuću. I on je obećao da će ostaviti mladiću u svome testamentu ekvivalent težine u zlatu /u odnosu na nagradu koju bi dobio iz javnog fonda op. S.M./, tako da bi on primio počast javno od komandanta, a novac privatno od svoga oca.”). O ovome govori i Plinije Stariji (NH, XXXIII, 38) :*trium Pison Frugi filium ex privata pecunia donavit eamque coronam testamento ei praelegavit.* („Pison /Kornelije op. S.M./ Frugi, također, je nagradio /zlatnom op. S.M./ krunom svoga sina na svoj sopstveni privatni trošak, čineći to posebnom zaostavštinom u svome testamentu.“)

trupe pod njegovom komandom prodrle i do samoga središta kraljevstva pobunjenih robova. Ali ipak mandat konzula Pisona nije trajao dovoljno dugo, kako bi on mogao završiti ovaj rat. I na kraju je na Siciliju došao novi konzul Publije Rupilije. U prilog pojačavanja vojne strogosti, što su osjetili ne samo obični vojnici, nego i zapovjedna hijerarhija govori još jedan primjer koji se desio za vrijeme narednog rimskog komandanta na sicilijanskoj bojišnici. Na ovom primjeru su načela vojne discipline i strogih kazni primjenjivana bez obzira i na srodničke familijске i tazbinske srodnosti i veze. Valerije Maksim (II, 7, 3) prenosi da je Publije Rutilije, protjerao iz provincije Sicilije (što je isto bila vrlo sramotna kazna) svoga zeta Kvinta Fabija, jer je ovaj zbog svoje zapovjedne nemarnosti bio odgovoran za gubitak tauromenijske citadele koju su zauzeli pobunjeni robovi. Ovim se željelo pokazati da je za vojničku discipline vrlo dobro kada se ignoriraju familijarne veze i ne oklijeva kazniti i srodnike ako su bili krivi za nedostojno vojničko ponašanje.

I pored brojnosti ustanika, talenta i sposobnosti kralja Euna/Antioha, ipak je Rimaska Republika bila neusporedivo jača od državne improvizacije "kraljevine" Euna (Antioha). I samo je bilo pitanje vremena kada će, usprkos talentu Euna i hrabrosti ustanika, regularne trupe Republike ugušiti ustanak robova na Siciliji. Trupe koje su počele dolaziti na Siciliji su bile znatno boljša borbenoga kvaliteta i

O Pisonovom boravku na Siciliji svjedočanstvo nudi i epigrafski spomenik *CIL* X, 8063,2b = *CIL* I, 847 (p 959) = ILLRP 1088 =EDCS-ID: EDCS-23300033 iz Piazza Armerina nedaleko od Ene : *L(ucius) Piso L(uci)f(ilius) // co(n)s(ul)*.

EDCS:http://db.edcs.eu/epigr/epi_einzel.php?s_sprache=en&p_belegstelle=CIL+01,+00847 ;

CIL:http://db.edcs.eu/epigr/cil/cil-10/CIL10_p940.pdf;

CIL:http://cil.bbaw.de/dateien/cil_read.php?PHPSESSID=64qu54fq6mv7f8sf2htuqan711poej8d

znatno iskusnije od lokalnih snaga. I nakon završetka turbulentnih zbivanja iz 133. god. p.n.e. u samome Rimu i uništenja hispanske Numancije, tadašnji establishment Republike je mogao da svoju pažnju usmjeri na konačno uništenje kraljevstva pobunjenih robova na Siciliji. I vjerojatno su trupe koje je predvodio konzul Rupilije bile dobre, disciplinirane, kvalitetne i brojne. Dolazak konzula Rupilija je doveo do konačnog slamanja Eunovog/Antiohovog kraljevstva i I sicilskog ustanka robova. Izabrana je strategija opsada u koje su se sklanjali pobunjeni robovi. Rimske i njima savezničke trupe bi tako u pojedine zone izolirale pobunjenike i onda pristupale njihovom postupnom iznurivanju. Pošto se stišala ona prvotna ustanička euforija koja je raširila kraljevstvo pobunjenih robova po većem dijelu otoka, i nakon niza sukoba sa provincijskim i državnim trupama, "sicilski Sirijci" su počeli sve više osjećati iznurenost. Vjerojatno je došlo do smanjivanja broja samih naoružanih ustanika, a i žar im se smanjivao uslijed dugogodišnjeg rata i stalnoga suočavanja sa novim i novim neprijateljskim armijama, od kojih je svaka sljedeća bila borbeno kvalitetnija. Zato su se na kraju odlučili i oni sami na odbrambenu strategiju održanja u zauzetim gradovima koja su pretvorili u uporišta. Pobunjeni robovi, jednostavno više nisu imali snage ni ljudstva ni resursa, a izgleda ni volje, za otvorene bitke i manevarska i ofanzivna kretanja u velikom stilu. Ratna inicijativa je sada bila u rukama rimskih magistrata koji su predvodili trupe koje su trebale ugušiti pobunu. Armija pod Rupilijevom komandom je opsjela grad Tauromenij, iscrpljujući pobunjene robove glađu ipsihički i fizički slamajući njihov otpor. Situacija u Tauromeniju je tako poprimila kataklizmične oblike, kada su očajanje i instikti prevladali u ljudima i posljednje tragove humaniteta.⁷⁹ Kanibalizam, neuspjeli pokušaji

---

⁷⁹ O kanibalizmu pobunjenih robova na Siciliji, koji su se nalazili pod opsadom, govori i sv. Jeronim u svojoj kronici, ali pogrešno ga datirajući u drugu godinu 163. Olimpijade (127. god. p. n. e.).

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

bjeckstva istaknutih branitelja i izdaja Sirijca Sarapiona su na kraju doprinijeli padu Tauromenija u ruke Rupilijevih vojnika. Tom prilikom su zarobljeni i svi oni koji su se sklonili u gradski akropolis. Rupilije je naredio da se zarobljenici bičuju i onda bace niz stijenu.

Rupiljeva armija je nastavila pohod na Enu, glavno uporište pobunjenih robova. I na Eni je primijenjena ista taktika kao i u slučaju Tauromenija: opsada i iznurivanje. U slučaju Ene, koja se nalazila na veoma lako branjivoj i visokoj poziciji, to je bila i jedina moguća taktika. Direktni juriš na te od prirode dobro zaštićene i slabo pristupačne pozicije bio bi neučinkovit ili bi iziskivao velike napore i žrtve.

Današnja Ena

Blokada je bila cjelishodnije rješenje, pa je i primijenjena. Kleon je pokušao probiti blokadu, i po Diodoru se borio kao heroj, ali je i poginuo. Rupilije je naredio da se njegovo tijelo izloži na javni uvid, kako bi se branitelji Ene uvjerali da im je poginuo jedan od njihovih glavnih zapovjednika, da su pokušaji proboja besmisleni, i da je uzaludan i sam otpor. Ovim činom je Rupilije primjenjivao i taktiku psihološkog pritiska koji je dodatno lomio otpornu volju branitelja Ene. Ena se zbog svoga položaja, mogla dugo i dobro braniti, i toga je izgleda bilo svjesno i zapovjedništvo rimsko – italsko – sicilijanskih trupa pod komandom Rupilija. Zato su i primijenjivali i takve vrste taktike kojim bi i psihološki iznurali branitelje, pobunjene robove u Eni. Opsada i pad nade u sopstvenu pobjedu, uvezani sa osjećajem nemoći da mogu bilo šta dalje učiniti doveli su do letargije, a kod pojedinih branitelja i do želje da spasu samo svoje živote a što je onda neminovno to moralo dovesti i do pojava izdaje. I ubrzo je i Ena, zahvaljujući izdaji, pala u ruke Rutilijeve armije. Izdaje koje su dovele do pada Tauromenija i Ene iznose na svjetlo dana ipak jednu bitnu negativnu činjenicu vezanu za kraljevstvo pobunjenih robova. Njegova vojska i njegov narod, i pored odlučnosti i sposobnosti pojedinih njegovih vođa, ipak nisu imali ni dovoljno vremena ni dovoljno mogućnosti da srastu i profiliraju se u pravom smislu u jedno tijelo. Zbog nedostatnog osjećaja zajedničkog identiteta, nedovoljne povezanosti sa mladom državom, vojska koja se nije uobličila u prepoznatljivu formaciju sa sopstvenim patriotskim i moralno – vrijednosnim sustavom, u kraljevstvu pobunjenih robova su bili još uvijek bili iznimno prisutni i partikularni interesi raznorodnih skupina, pa i sebični interesi pojedinaca. Zbog svega toga, odlučni otpor do samoga kraja nije bio moguć, jer bi spremnost za borbu pucala čim bi se suočilo sa snažnijim pritiskom. Da se Rupilijeva armija suočila sa pravom nekom armijom ili državnim strukturom sa sopstvenim identitetom, vjerojatno bi isto izašla kao pobjednik, ali tek nakon

dugotrajnijeg perioda i slamanja žešćeg otpora sa većim gubitcima u svojim redovima. Da je ovakva konstatacija tačna, govorili bi i primjeri hispanskih naroda, zajednica i oppiduma koji su se od u razdoblju od 154. pa do 133. god. p. n. e. nekada i vrlo uspješno odupirali rimsko – italjskim trupama.

Vezano za opsade Tauromenija i Ene, koje je provodila armija pod komandom Rupilija, vrela spominju i sudbinu Kleonovog brata Kome/Komana. U Fotijevom ekscerptu Diodorove XXXIV knjige se spominje da je Koman zarobljen dok je pokušavao pobjeći iz Tauromenija koji se nalazio pod opsadom. Za razliku od ovoga podatka, u anegdotama Valerija Maksima se navodi da je Kleonov brat Koma zarobljen i doveden pred konzula Rupilija nakon pada Ene. Dok je bio ispitivan, Koma je izvršio samoubistvo gušenjem. Po Valeriju Maksimu, tako je Koma u spokoju smrti pronašao sigurnost koju je želio. Orosije prenosi da je po padu Ene 20 000 pobunjenih robova bilo masakrirano.

Eun/Antioh je sa svojim najbližim “dvorjanima” i svojom “gardom” (od 600 pripadnika) pobjegao. Kada su se “gardisti”, kako ne bi živi pali u ruke Rimljanima i Sicilijancima, međusobno poubijali, Eun /Antioh se sklonio u neke pećine. Odatle je sa grupom svojih “dvorjana” (kuharom, berberinom, maserom i dvorskom ludom) izveden i zarobljen. Nakon pada Ene i zarobljavanja kralja Euna/Antioha, Rupilije je sa manjim odredom prošao cijelu Siciliju i trenutno je očistio zemlju od ostataka pobunjenika i đepova otpora.

Za razliku od Diodora, periohe Livijeovog djela, Valerija Maksima, Orosija, po Floru komandant koji je izvojevao pobjedu nad kraljevstvom pobunjenih robova nije bio Rupilije, nego Perperna⁸⁰.

---

⁸⁰*Marcus Perperna* (pretor za 135. god. p. n. e.; konzul *ordinarius* za 130. god. p. n. e.). O njemu v. Smith W., 1849:III, 202; PWRE, 1937, XIX. 1, *col.* 894 – 896.

Flor u svojim epitomama navodi da je Perperna pobijedio vojsku pobunjenika, a onda je stavio Enu pod opsadu. Odbranu Ene je skršio zahvaljujući gladi i bolesti koja je zavládala unutar ovoga grada. Zarobljeni pobunjenici su bili okovani ili razapinjani na krstove. Republika je Perpernu nagradila ovacijom, kako se ne bi unižavao dignitet institucije trijumfa zbog toga što je pobjeda izvojevana u ratu protiv pobunjenih robova, a ne neke strane sile. Međutim, ovdje je Flor vjerojatno pogriješio i tačnije je da je Rupilije bio taj koji je konačno skršio kraljevstvo pobunjenih robova i zauzeo grad Enu.⁸¹

Uostalom, Rupilije je ostao na Siciliji, kao prokonzul, i naredne 131. god. p. n. e. Kao namjesnik provincije je zajedno sa komisijom od 10 članova (*decemviri*) koje je Senat imenovao i poslao na Siciliju, izvršio reorganizaciju uprave nad ovom provincijom. Cilj Republike je bio da što moguće brže obnovi Siciliju, donese preciznu legislativu za ovu provinciju, reorganizira njene strukture i hijerarhiju i posebno restituira poljoprivrednu i drugu proizvodnju na otoku u korist Republike i općenito imperija rimskoga naroda. Tražila su se rješenja koja bi osigurala stabilnost i ponovno ostvarivanje viškova i prihoda. Donesena su nova pravila uprave i organizacije provincije Sicilije pod nazivom *leges Rupiliae*, koja su trebala stabilizirati i urediti situaciju

---

⁸¹Marko Perperna je bio pobjednik nad Aristonikovom Državom Sunca. Dobar dio vojnika (heliopolita) ove države (nastale na području nekadašnje pergamsko – atalidskog kraljevstva) je poticao iz reda robova koji su se priključili radikalnom socijalnom i demokratskom pokretu na čijem čelu je bio Aristonik. Flor je jednostavno pomiješao Perpernu koji je par godina kasnije pobijedio isto tako jednu vojsku koju su sačinjavali pobunjeni robovi, sa Rupilijem koji je pobijedio vojsku pobunjenih sicilskih robova. Perperna je bio pretor za 135. god. p. n. e., ali sudeći po podacima iz sačuvane i dostupne izvorne građe ne bi se moglo reći niti naslutiti da je on tada boravio na Siciliji. Uostalom, te 135. god. p. n. e. ustanak je tek izbilo i bio u procesu širenja, pa bi bilo teško očekivati da Perperna bude u tim okolnostima nagrađen ovacijom, da je tada boravio na Siciliji i borio se sa pobunjenim robovima.

na otoku nakon apokaliptičnog rata. Ove zakonske odredbe su trebale regulirati upravu i administraciju provincije, odnose u njoj, poljoprivrednu proizvodnju, luku, eksport i import, siromaštvo i posebno sudove i sudsku proceduru. Možda su i činjeni neki napori kako bi se riješilo vrlo loše stanje u zemljišno – posjedovnim odnosima na otoku.⁸² Ali po svemu sudeći to nisu bili nikakvi dubinski, obimniji i radikalniji rezovi i zahvati. Ovi zakoni su bili i na snazi i odnosili su se na Siciliju i u vrijeme kada je Ciceron govorio protiv Gaja Vera (*Caius Verres*).⁸³ Uostalom, i perioha LIX Livijeve knjige spominje da je Rupilije bio taj rimski zapovjednik koji je 132. god. p. n. e. porazio pobunjene robove na Siciliji.⁸⁴

Po Fotijevom ekscerptu XXXIV knjige Diodorovog djela Eun/Antioh je bio zatočen u tamnici u sicilijanskom gradu Morgantini, gdje su ga izjele vaške. Po Plutarhovom životopisu Sule (36) Eun je odveden, nakon hvatanja, u Rim gdje je umro od ušljivosti. Vjerojatnije je da je on umro u Morgantini, nego da je odveden u Rim. I na kraju nakon višegodišnjeg teškog i krvavog ratovanja u kojem su Rimljani i

---

⁸² Pritchard (1969, 552) navodi da je ovo preuređenje bilo inspirirano grahovskom zemljišnom redistribucijom u Italiji, koja je počela godinu ranije, i fokusirano na razbijanje latifundija i promoviranje uzgajanja žitarica umjesto stočarstva (poglavito ovaca i koza).

⁸³ *Cic. Verr.* II, 2, 32; 34; 37 – 40; 42; 44, 59; 90; 125 (doveo i koloniste u Herakleju); 3, 92; 125;

Po Pareti –Brezzi – Petech (1967:II, 215 - 216) : „Zakon *Lex Rupilia* iz 131, donijet nakon krvavog i razornog prvog robovskog rata, pokušao je stvoriti novi položaj za Siciliju. Latifundije su trebale biti razbijene na manje posjede, nova područja odvojena za uzgoj žitarica, broj robova smanjen i broj bezemljaša ograničen. Na kraju, domaćem stanovništvu trebalo je dati neku samoupravu, naročito pravosudnu, da se ublaži neprijateljsko raspoloženje prema Rimu. Učinak trajnijih nastojanja Tiberija Sempronija Grakha već se osjećao, iako je on pao upravo u godini provođenja svojih zakona kao žrtva vlastite misije.”

⁸⁴ Vidjeti i *Cic. Ver.* III, 54; *Val. Max.* VI, 9, 8; IX, 12, ext. 1.; Prag, 2007:299.

provincijalci pretrpjeli i niz poraza, Publije Rupilije je uspio da završi prvi veliki robovski rat koji su Rimljani vodili.

Nakon zauzimanja Ene, rimska središnja vlast je nastojala i izgledala uspjela da brzo obnovi život u ovome gradu. Razlog je ponajviše ležao u tome što je Ena bila značajno religijski povezana sa kultom boginje Cerere. Tako je nakon brutalnog ubistva plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i masakra nad njegovim pristalicama 133. god. p. n. e., među inicijatorima, predvodnicima i izvršiocima ovoga zločina zavladao strah od bogova zbog njihovog čina. Kako bi se izbjeglo eventualnim opasnostima zbog božanske srdbe, posavjetovale su se svete Sibilske knjige, koje su im “rekle” da moraju umilostiviti najdrevniju Cereru, tj. ispoštovati njeno najstarije (po shvatanju tadašnjih ljudi i religijskih “znalaca”) kultno mjesto. Izabrano je desetočlano izaslanstvo i upućeno u Enu. Ono je tamo stiglo gotovo sigurno nakon što je Rupilije zauzeo ovaj grad i nakon što je pobuna u potpunosti ugušena.⁸⁵

O uzavrelom “robovskom pitanju” na Siciliji podatke daje i epigrafski spomenik (dimenzija 71 x 74,5 cm.) *CIL* X, 6950 (p 1019) = *CIL* I, 638 (p 725, 833, 922) = *InscrIt* III-01, 272 = *ILLRP* 454 (p 330) = *D* 23 = *Caro* A-2, 1 = *PBSR* 2016-74 = *AE* 1956, 149 = *AE* 2008, + 264 = *AE* 2011, + 96 = *EDCS* ID: *EDCS* 21800404 = *EDR* 116637,

---

⁸⁵*Cic. Ver.* II, 4, 108; *Val. Max.* I, 1, 1. Po *Diod.*fr. knjige XXXIV, 10, 1 (excerpt Konstantina Porfirogenita) Senat, plašeći se bijesa bogova zbog umorstva Tiberija Grakha i masakra nad njegovim pristalicama, konsultirao je Sibilske knjige, i poslao izaslanike na Siciliju koji su posjetili oltare posvećene Zeusu Etnskom po cijelome otoku i ponudili su mu svečane žrtve kako bi ga umilostivili. Ova verzija se razlikuje od one koju prezentiraju Ciceron i Valerije Maksim, jer ne spominje Enu niti boginju Cereru.

iz mjesta Polla/*Forum Popilii*, *Regio III = Bruttium et Lucania*, Italija.⁸⁶

VIAM   FECEI•AB•REGIO•AD•CAPVAM•ET   /
 IN•EA•VIA•PONTEIS•OMNEIS•MILIARIOS   /
 TABELARIOSQVE•POSEIVEI•HINCE•SVNT   /   NOVCERIAM
 MEILIA•LI•CAPVAM   XXCIII   /5   MVRANVM•LXXIII
 COSENTIAM•CXXIII / VALENTIAM•CLXXX AD• FRETVM AD
 /   STATVAM•CCXXXI   REGIVM•CCXXXVII   /
 SVMA•AF•CAPVA•REGIVM   MEILIA•CCCXXI   /
 ET•EIDEM•PRAETOR•IN   /10
 SICILIA•FVGITEIVOS•ITALICORVM   /
 CONQVAEISIVEI•REDIDEIQVE   /
 HOMINES•DCCCCXVII•EIDEMQVE   /   PRIMVS•FECEI•
 VT•DE•AGRO•POPLICO   /
 ARATORIBVS•CEDERENT•PAASTORES   /15
 FORVM•AEDISQVE• POPLICAS•HEIC•FECEI

Viam fecei ab Regio ad Capuam et / in ea via ponteis omneis miliarios / tabelariosque poseivei hince sunt / Nouceriam meilia LI Capuam XXCIII /5 Muranum LXXIII Cosentiam CXXIII / Valentiam CLXXX ad fretum ad / statuam CCXXXI Regium CCXXXVII / sum(m)a af Capua Regium meilia CCCXXI / et eidem praetor in /10 Sicilia fugiteivos Italicorum / conquaeisivei redideique / homines DCCCCXVII eidemque / primus fecei ut de agro poplico / aratoribus cederent paastores /15 forum aedisque poplicas h{e}ic fecei

⁸⁶ EDCS:

http://db.edcs.eu/epigr/epi_einzel.php?s_sprache=en&p_belegstelle=CIL+01,+00638 ;
 CIL : http://cil.bbaw.de/dateien/cil_view.php?KO=KO0002017 i
http://db.edcs.eu/epigr/cil/cil-10/CIL10_p707-19.pdf ;
 EDR : [http://www.edr-](http://www.edr-edr.it/edr_programmi/res_complex_comune.php?do=book&id_nr=EDR116637&partI_d=1)
[edr.it/edr_programmi/res_complex_comune.php?do=book&id_nr=EDR116637&partI](http://www.edr-edr.it/edr_programmi/res_complex_comune.php?do=book&id_nr=EDR116637&partI_d=1)
[d=1](http://www.edr-edr.it/edr_programmi/res_complex_comune.php?do=book&id_nr=EDR116637&partI_d=1)

“.... izgradio sam cestu od Regija do Kapue i na toj cesti napravio sve mostove, miljokaze i putokaze. Odavde pa do Nucerijske ima 51 (rimskih op. S.M.) milja, 84 (rimske milje op. S.M.) do Kapue, 74 (rimske milje op. S.M.) do Murana, 123 (rimskih milja op. S.M.) do Konsentije, 180 (rimskih milja op. S.M.) do Valentije, 231 (rimska milja op. S.M.) do tjesnaca, 237 (rimskih milja op. S.M.) do Regija. Ukupno od Kapue do Regija 321 (rimskih op. S.M.) milja. Ja sam takođe kao pretor na Siciliji tražio bjegunce (robove op. S.M.) koji su pripadali Italicima i predao sam 917 osoba (uhvaćenih bjegunaca – robova op. S.M.). Ponovo, ja sam i prvi koji je učinio da se stočari povuku sa javnog zemljišta (*ager publicus*, op. S.M.) u korist zemljoradnika.⁸⁷ Ovo sam ja postavio u forum i javne zgrade.”

Na našu veliku žalost, u dostupnom tekstu natpisa nije sačuvano ime dedikanta, odnosno one osobe koja je kao pretor na Siciliji “lovio” odbjegle robove i koji je učinio da se stočari “povuku sa javnoga zemljišta u korist zemljoradnika”.⁸⁸ Drugi podatak bi se mogao datirati u razdoblje neposredno ili nekoliko godina nakon usvajanja i u toku provedbe *Lex Sempronia Agraria*, dok je okvirno vremensko određenje za prvi podatak diskutabilnije. Sudeći po njegovom kontekstu hvatanja 917 pobjeglih robova na Siciliji, vrijeme toga dešavanja bi bilo ili neposredno pred izbijanje ustanka ili vjerojatnije nakon ustanka, u vrijeme pacifikacije i smirivanja. U historiografiji se uobičajeno dedikacija ovoga epigrafskog spomenika pripisuje : Apiju

---

⁸⁷ Ova pohvala samome sebi je sigurno proizlazila iz realizacije agrarnog zakona (o preraspodjeli javnoga zemljišta u korist sitnih, slobodnih seljaka) koji je donio plebejski tribun Tiberije Sempronije Grakh 133. god. p. n. e.

⁸⁸ O ovom natpisu v. Verbrugge, 1973; Gordon, 1983:88; Wiseman, 1987:123-125; Brennan, 2000; Morton, 2012:251 – 253.

Klaudiju Pulheru,⁸⁹ Publiju Popiliju Lenatu⁹⁰ (kolegi konzula Rutilija), Titu Aniju Rufu.⁹¹ Iako je Klaudije Pulher bio taj koji je sa još dvojicom triumvira bio odgovoran za redistribuciju javnoga zemljišta i njeno preusmjeravanje prema sitnim zemljoradnicima, na uštrb pastirsko – stočarske djelatnosti, ipak je doba kada je bio pretor i konzul vremenski bilo udaljenije od I sicilskog ustanka. Ako je dedikant bio Popilije, onda bi se ovo hvatanje pobjeglih robova odnosilo na vrijeme prije izbijanja ustanka, kada bi on kao pretor ili proprator boravio na Siciliji. U tome slučaju veliki broj robova koji se nalazio u bjekstvu bi upravo potvrđivalo veoma zategnutu situaciju koja je vladala na otoku i koja je na kraju eskalirala u opći rat. Ako je riječ o Aniju Rufu ovaj podatak o “pobjeglim i uhvaćenim robovima” bi se datirao neposredno nakon sloma kraljevstva pobunjenih robova. U tome slučaju, Anije Ruf bi kao pretor ili proprator na Siciliji boravio 131. ili 130. ili 129. god. p. n. e. Razrješenju dileme ko je dedikant bi mogao pomoći navod da su ovi robovi bjegunci uhvaćeni na Siciliji bili u vlasništvu Italika. Nesumnjivo se ovdje misli na Italike - robovlasnike, građane savezničkih *civitates (socii)* iz južne Italije (Lukanije i Brutije). Vijest o pobuni robova je sigurno brzo došla i do Italije i njenih latifundija, i sigurno je inspirirala mnoge robove (posebice iz južne Italije koja je prvi i neposredni susjed Siciliji) da pobjegnu iz ropstva i pridruže se pobunjenicima na Siciliji. Kada je

---

⁸⁹*Appius Claudius Pulcher* (konzul za 143. god. p. n. e.), tast Tiberija Grakha, pristalica ranopopularskog pokreta i jedan od triumvira agrarne komisije koja je vršila redistribuciju *ager publicus* u korist sitnih seljaka - zemljoradnika.

⁹⁰*Publius Popillius Laenas* (konzul za 132. god. p. n. e.). O njemu v. Smith W., 1849:II, 708; PWRE, 1953, XXII 1, col. 63 - 64.

⁹¹*Titus Annius Rufus* (konzul za 128. god. p. n. e.). O njemu v. PWRE, 1994, I. 1-2, col. 2277.

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

kraljevstvo pobunjenih robova bilo uništeno, oni robovi-prebjezi iz Italije koji su preživjeli i bili zarobljeni su bili vraćeni Italicima – robovlasnicima. Sudeći po ovome, pretor ili propretor koji je sa Sicilije vratio robove bjegunce bio je onaj koji je boravio na otoku neposredno po završetku rata.

Preuzeto sa

[http://db.edcs.eu/epigr/bilder.php?bild=\\$OH_CIL_10_06950.jpg;\\$CIL_10_06950_1.jpg;\\$CIL_10_06950_2.jpg;PH0003366;PH0003367](http://db.edcs.eu/epigr/bilder.php?bild=$OH_CIL_10_06950.jpg;$CIL_10_06950_1.jpg;$CIL_10_06950_2.jpg;PH0003366;PH0003367)

Preuzeto sa

[http://db.edcs.eu/epigr/bilder.php?bild=\\$OH_CIL_10_06950.jpg;\\$CIL_10_06950_1.jpg;\\$CIL_10_06950_2.jpg;PH0003366;PH0003367&nr=5](http://db.edcs.eu/epigr/bilder.php?bild=$OH_CIL_10_06950.jpg;$CIL_10_06950_1.jpg;$CIL_10_06950_2.jpg;PH0003366;PH0003367&nr=5)

Trogodišnji robovski ustanak je ostavio Siciliju sa širokim opustošenim pojasevima i velikim ljudskim i materijalnim gubitcima. Nakon pustošenja, uništavanja i ubijanja koje su prvo vršili pobunjeni robovi, sa učestvovanjem u tome i slobodnih seljaka i siromašnih Sicilijanaca, slijedile su kaznene ekspedicije državnih i provincijskih trupa koje su izgleda donosile još veća masakriranja, razaranja i pustošenja. Zona Ene je toliko stradala da je bila u značajnoj mjeri depopulirana i u Strabonovo vrijeme. Ustanak je ugušen tek nakon poduzimanja iznimnih napora i mobiliziranja značajnih resursa i provincije i države. Gubitci među radnom, robovskom populacijom su bili visoki, ali je brojno stradala i veleposjedničko – robovlasnička klasa koja je i svu tu tragediju i uzrokovala. Uslijed ratnih dešavanja stradalo je slobodno stanovništvo pojedinih gradova, kao i slobodno seosko stanovništvo. Ovaj ustanak, a posebice njegov intenzitet, obujam, organizacija i dugotrajnost bili su bez presedana u dotadašnjoj rimskoj, italskoj pa i mediteranskoj zabilježenoj povijesti. Samim tim on je poslužio kao obrazac ponašanja i djelovanja i za buduća dva velika robovska rata koja će potresti Republiku, od kojih je jedan pogodio ponovo Siciliju. Izgleda da sicilski robovlasnici – veleposjednici nisu ništa naučili iz historije I sicilskog rata, pa su ponovo počeli nagomilavati mase i mase robova, i to poglavito ponovo iz istočnih zemalja Levanta i Male Azije. I nakon skoro tri decenije, Siciliju će potresti novi, II sicilski robovski rat (od 104. do 101. god. p.n.e.) sa isto tragičnim posljedicama i stradanjima.⁹² Pošto je I sicilski robovski rat bio do svoga izbijanja jedinstven historijski primjer, jer se ništa slično te vrste ranije nije desilo, antički kroničari, historičari i pisci tih zbivanja bili su više nego iznenađeni, zapanjeni i preplašeni pa je to izazvalo i njihovu reakciju koja se vrlo slikovito

---

⁹²O II Sicilskom ustanku robova v. Mesihović, 2015:538 – 539.

ogleda u detaljnim opisima užasa, grozomornih pokolja, mučenja, umorstava, katastrofičnih stradanja i patnji. Međutim, ni ovaj rat nije bio dovoljna opomena da se pristupi suštinskom rješavanju problema i odstranjivanju uzroka. Sva rješenja su se i dalje bazirala na popravkama i ispravkama postojećeg sustava, jer niko ko je upravljao ili na neki način odlučivao o ovoj otočnoj provinciji ili nije shvatao niti želio da prihvati da ovaj sustav, koji je generirala agrarna kriza, ne samo da nije održiv nego je na duge staze vrlo poguban. Sustav se jednostavno rečeno više nije mogao popravljati, njega je trebalo zamijeniti. Posljedice su za ovu nekada bogatu i urbaniziranu provinciju su bile katastrofalne. Strabon (VI, 2, 6 - 7) opisuje da su do početka principata mnoga naselja i unutrašnjost provincije depopulirani, i da su sada u "posjedu" pastira, tj. da su naseljeni pastirskim skupinama. Gradovi Ena i Eriks⁹³, nekada prosperitetni gradovi, sada su bili prilično depopulirani i naseljeni sa malim brojem stanovnika. Gradovi Himera, Gela, Kaliopolis, Selinunt, Eubeja i druga mjesta su sada bila bez sjedilačke populacije. I teritorija Leontine je bila prilično devastirana. Nestali su i gradovi koji nisu bili originalno helenske apoikije, nego starosjedilačka naselja kao što su

---

⁹³ Po Strabonu (VI, 2, 6), Eriks (moderni sicilijanski grad Erice/Èrìci), uzvišeni brežuljak (danas planina San Giuliano na sjeverozapadu Sicilije), je također bio naseljen. Tamo je hram Afrodite /Venere op. S.M./ koji se držao u izuzetnoj časti i u ranijim vremenima je bio pun ženskih hramovskih robinja, koje su bile posvećene ispunjavanju zavjeta ne samo od naroda Sicilije nego i od mnogih naroda izvana. Ali u sadašnje vrijeme, upravo kao i samo naselje, i hram je bio u nedostatku ljudi, a iščezlo je i mnoštvo hramovskih robova. U Rimu postoji reprodukcija ove boginje, mislim na hram prije Kolinske kapije, koja je zvana Venera Eriksa i osobita je zbog svoga svetišta i okolne kolonade. Ustvari postojala su dva takva hrama u Rimu. Hram posvećen *Venus Erycina* na Kapitolu je bio posvećen od Kvinta Fabija Maksima Oklijevala 215. god. p. n. e., dok je onaj drugi koji spominje Strabon u ovom podatku bio posvećen od Lucija Porcija Licina (*L. Portius Licinus*) 181. god. p.n.e.

između ostalog Kamiki. Pastiri u unutrašnjosti su sa vremena na vrijeme znali izazivati probleme. Brojne razbojničke bande su se javljale i u augustovsko vrijeme, ali je tada država reagirala vrlo oštro, djelotvorno a kolovođa je radi primjera brutalno mučila i pogubljevala na javnim predstavama.

Katastrofa koja je pogodila Siciliju sa velikim ustankom robova, imala je direktni utjecaj da jedan dio rimske elite, a koji je shvatao neophodnost suštinskih reformi, se odluči na čin rješavanja agrarne krize i ubrza svoje aktivnosti u tome pogledu. Činjenica je da je kod dijela te elite postojala opravdana bojazan i da siciliska pobuna ne bude poslužila kao uzor i inspiracija sve većem broju robova i u Italiji. Posebno je ta bojazan rasla kako su stizale vijesti o pobjedama vojske pobunjenih robova i nad lokalnim, provincijskim i državnim, republikanskim trupama. Oni su veliki broj robova smatrali akutnim problemom koji se može riješiti samo povećavanjem broja domicilnog rimsko – italiskog slobodnog stanovništva, olakšavanjem njihovog socijalno – ekonomskog položaja, jačanjem njihovog položaja u ekonomici, pa samim tim i jačanjem njihove političke pozicije. To bi automatski po njihovom uvjerenju dovelo do smanjivanja potrebe za uvozom velikoga broja stranih robova, pa bi samim tim sigurnost porasla a prijetnja eventualnim ustankom prestala postojati. Reformatori su smatrali da je bolje spriječiti nastanak pobune robova i općega kaosa (koji bi posljedično robovskom ratu nastupio) tako što bi se radikalno smanjio broj robova na zemljišnim posjedima. A pošto je pobuna na Siciliji bjesnila svom žestinom, oni su sa pravom mislili da više nemaju vremena za gubljenje i da ako se nešto hitno ne učini, da se ognjevi pobuna robova i staleških i klasnih ratova lako mogu prenijeti i na kontinentalno italijansko tlo. Pored pobune robova, zabrinjavajuća činjenica po elitu i poredak bilo je i to da se na Siciliji desio i klasni bunt slobodnjaka koji su se isto brutalno i žestoko

obračunavali sa bogatašima. To bi ukazivalo na mogućnost da dođe i do otvorenih oružanih buna po klasnoj i staleškoj unutar slobodnih ljudi i građana, a ne samo po statusnoj (robovi protiv slobodnih) osnovi. A to je bilo još daleko zabrinjavajuće nego obična pobuna robova, jer bi klasni rat vodio direktnom urušavanju sustava.

Zbog svih iznesenih razloga reformatorsko raspoloženi dio elite Republike je odlučio stupiti u akciju još prije nego što se situacija na Siciliji razriješila i dok je rat na ovom otoku još uvijek bio u punom zamahu. Apijanov podatak (*Bell. civ.* 9) direktno povezuje početak grakhovske revolucije sa I sicilskim ustankom robova : “...Negodujući protiv robova kao nekorisnih za vojsku, koji, uz to, nikada nisu bili vjerni gospodarima, on /Tiberije Grakh op. S.M./ je spomenuo zlo koje su nedavno pretrpjeli na Siciliji gospodari robova, čiji je broj rastao sa zemljoradnjom. Spomenuo je i rat koji su Rimljani vodili protiv robova, koji niti je bio lak niti kratak, nego je dugo trajao i imao različite obrte...” Citirani odjeljak je i vrlo precizan o korelaciji između i agrarne krize i procesa latifundizacije i siciliske pobune robova. Po njemu je porast robova na Siciliji uzrokovan promjenama u agrarnim odnosima. Tako je kao jedan od postavljenih ciljeva agrarnog zakonodavstva koje je 133. god. p. n. e. predložio plebejski tribun Tiberije Grakh bilo i izbjegavanje katastrofe koja je tada pogodila Siciliju, pa je samim tim i I sicilski rat zauzeo bitno mjesto u razvitku Rimske Republike i njenoj transformaciji.

Tako je I sicilski ustanak robova poslužio kao dobar povod ili izgovor da pripadnici jednog reformnog kružoka, iz kojega je kasnije nastala frakcija/stranka *populares*, započnu reformnu kampanju i predlože donošenje konkretno zakonodavnog paketa. Naravno to ne znači da je taj dio rimske elite, koji je e u vrijeme plebejskog tribunata Tiberija Sempronija Grakha 133. god. p. n. e. prerastao u frakciju *populares* bio protiv robovlasništva. Oni su se samo zalagali da se broj robova

KRALJEVSTVO POBUNJENIH ROBOVA

smanji, što je moguće u značajnijoj mjeri, i da njihov utjecaj na privredu ne bude ni dominantan ni veliki. A razlozi nisu bili humanističke prirode, nego pragmatičke političke, ekonomske i socijalne naravi.

Kao što se to može jasno vidjeti, posljedice prvog velikog robovskog rata (a u narednim desetljećima vodili su se još mnogi, neki i teži i opasniji robovski ratovi) Rimljani su indirektno osjećali dugo. Na neki način I sicilski ustanak robova je bar jednom dijelu Rimljana i Italika otvorio oči i suočio ih sa stravičnim posljedicama krize koja ako se ne zaustavi može na kraju da proguta i samu Republiku. Tako je I sicilski robovski rat najviše i doprinio da se Tiberije Sempronije Grakh i proto-popularski kružok pokrenu na akciju.

Statua Euna u Eni na Siciliji

BIBLIOGRAFIJA

Skraćenice

- AE   L'Année Épigraphique, Paris 1888-
- CAH   Cambridge ancient history
- CaroL. Chioffi, Caro. Il mercato della carne nell'occidente romano.
Riflessi epigrafici ed iconografici, Rom 1999
- CIL*   *Corpus Inscriptionum Latinarum*
- D   H. Dessau, Inscriptiones Latinae Selectae, 3 Bände, Berlin
1892-1916
- EDCS   Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby
- EDH   Epigraphic Datenbank Heidelberg
- EDR   Epigraphic Database Rome.
- ILLRP A. Degrassi, *Inscriptiones Latinae Liberae Rei Publicae*,
Florenz 2. Aufl. 1965.
- InscrIt *Inscriptiones Italiae*, Rom 1931-
- LCL   The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD
- Cambridge Mass.: Harvard University Press

MS MaticaSrpska, Novi Sad

OCD³ Oxford Classical Dictionary, 3rd edition (1996), Oxford: Clarendon Press

PBSR Papers of the British School at Rome

PWRE⁹⁴ Pauly - Wissowa Real-Encyclopädie der classischen
altertumswissenschaft, Stuttgart

---

⁹⁴ Pauly - Wissowa Real-Encyclopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko – rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978 —Pauly Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (BHS: „Paulijeva Realna enciklopedija klasične nauke o starini“). PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft in alphabetischer Ordnung (BHS:“Realna enciklopedija klasnične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu“). (Realna enciklopedija klasične nauke o starini) čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., a nastavljena i nakon smrti Paulija (1845. god.) sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko – leksikografskog djela započeo je Georg Visova sa izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Kroll, Karl Mittelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.

PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistematiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neke članke s obzirom na dužinu mogu se smatrati kao manje monografije. Neki članci su bili izdati samostalno.

Pored toga, od 1964. do 1975. je izlazila skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje — Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und Hans Gärtner. (tzv, „Mali Pauly“). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue

SVF   *Stoicorum Veterum Fragmenta* (Vol. I. = 1905 (Joannes ab Arnim), Vol. II. = 1903 (Joannes ab Arnim), Vol. III. = 1903 (Joannes ab Arnim), Vol. IV = 1924. (Maximilian Adler)), Lipsiae... Reprint izdanje, Vol. I. = Teubner, Stuttgart, 1964; Vol. II. = Teubner, Stuttgart, 1964; Vol. III. = Teubner, Stuttgart, 1964; Vol. IV. = Teubner, Stuttgart, 1964;

Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. „Novi Pauly“), koji su prošireni sa tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka.

Osim antike Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije u staroorijentalnim kulturama kao i egipatskoj kulturi kao i kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima Novi Pauly više prati transformacije starovekovnog sveta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje.

Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanje antike i klasičnih civilizacija. Najpre je bilo u vidu izdavanje 12 tomova Leksikona antike, 3 toma ka Recepciji antike i jedan registar. Umesto 16 tomova na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a dalji (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Brill izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

Izdanja izvora/vrela

Amijan Marcelin 1935; 1939-1940.: *Ammianus Marcellinus, Roman History*, J. C. Rolfe, LCL.

Amijan Marcelin 1998.: *Amijan Marcelin, Istorija*, Milena Milin, Beograd : Prosveta.

Apijan 1879.: *Appiani, Historia Romana*, Ludovicus Mendelssohn, Lipsiae: Teubneri.

Apijan 1899.: *Appian, The Foreign Wars, The Illyrian Wars*, <http://www.perseus.tufts.edu/>, bazirano na ed. Appian. *The Foreign Wars*. Horace White. New York. The Macmillan Company. 1899.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume I: Books 1-8.1*, Horace White, LCL.

Apijan 1912.: *Appian, Roman History, Volume II: Books 8.2-12*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26*, Horace White, LCL.

Apijan 1913.: *Appian, Roman History, Volume IV: The Civil Wars, Books 3.27-5*, Horace White, LCL.

Apijan 1967.: *Apijan, Građanski ratovi*, Bogdan M. Stevanović, Beograd: Kultura.

Augustin, O Božijoj državi 1957.: *Augustine, City of God, Books 1 – 3*, G. E. McCracken, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1963.: *Augustine, City of God, Books 4 – 7*, W. M. Green, LCL.

Augustin, OBožijojdržavi 1968.: *Augustine, City of God, Books 8 – 11*, David S. Wiesen, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1966.: *Augustine, City of God, Books 12 – 15*, Philip Levine, LCL.

Augustin, OBožijojdržavi 1965.: *Augustine, City of God, Books 16 – 18.35*, Eva M. Sanford - W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1960.: *Augustine, City of God, Books 18.36 – 20*, W. C. Greene, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1972.: *Augustine, City of God, Books 21 – 22*, W. M. Green, LCL.

Augustin, O Božijoj državi 1982.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. I.*, Tomislav Ladan, Zagreb : Kršćanska sadašnjost.

Augustin, O Božijoj državi 1995.: *Aurelije Augustin, O Državi božjoj. De civitate dei. sv. II.*, Tomislav Ladan, Zagreb : Kršćanska sadašnjost.

Atenej 1961.: *Athenaeus, The Deipnosophists*, Charles Burton Gulick, LCL.

Ciceron 1923.: *On Old Age. On Friendship. On Divination*, W. A. Falconer, LCL.

Ciceron 1927.: *Tusculan Disputations*, King, J. E., LCL.

Ciceron 1928.: *The Verrine Orations, Volume I: Against Caecilius. Against Verres, Part 1; Part 2, Books 1-2*, Greenwood, L. H. G., LCL.

Ciceron 1935.: *Cicero, The Verrine Orations, Volume II: Against Verres, Part 2, Books 3-5*, Greenwood, L. H. G., LCL.

Ciceron 1987.: *Ciceron, Filozofski spisi (Lelije ili razgovor o prijateljstvu, O starosti, O dužnostima, Scipionov san)*, Branko Gavella – Vasilije Tomović, MS.

Diodor 1933.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume I: Books 1-2.34*, C.H. Oldfather, LCL.

Diodor 1935.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume II: Books 2.35-4.58*, C.H. Oldfather, LCL.

Diodor 1939.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume III: Books 4.59-8*, C.H. Oldfather, LCL.

Diodor 1946.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume IV: Books 9-12.40*, C.H. Oldfather, LCL.

Diodor 1950.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume V: Books 12.41-13*, C.H. Oldfather, LCL.

Diodor 1954.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VI: Books 14-15.19*, C.H. Oldfather, LCL.

Diodor 1952.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VII: Books 15.20-16.65*, Sherman Charles L., LCL.

Diodor 1963.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume VIII: Books 16.66-17*, Welles, C. Bradford, LCL.

Diodor 1947.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume IX: Books 18-19.65*, C.H. Geer, Russel M., LCL.

Diodor 1954.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume X: Books 19.66 - 20*, Geer, Russel M., LCL.

Diodor 1957.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume XI: Fragments of Books 21 – 32*, Walton Francis R., LCL.

Diodor 1967.: *Diodorus Siculus, Library of History, Volume XII: Fragments of Books 33 - 40*, Walton Francis R., LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1937.: *Roman Antiquities, Volume I*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1939.: *Roman Antiquities, Volume II*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1940.: *Roman Antiquities, Volume III*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1943.: *Roman Antiquities, Volume IV*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1945.: *Roman Antiquities, Volume V*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1947.: *Roman Antiquities, Volume VI*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1950.: *Roman Antiquities, Volume VII*, Earnest Cary, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1974.: *Dionysius of Halicarnassus: Critical Essays, Volume I. Ancient Orators. Lysias. Isocrates. Isaeus. Demosthenes. Thucydides*, Stephen Usher, LCL.

Dionizije iz Halikarnasa 1985.: *Dionysius of Halicarnassus, Critical Essays, Volume II. On Literary Composition. Dinarchus. Letters to Ammaeus and Pompeius*, Stephen Usher, LCL.

Flor 1947.: *Lucius Annaeus Florus, Epitome of Roman History*, Edward Seymour Forster, LCL.

Flor 2005.: *Lucije Anej Flor, Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina*, Josip Miklić, Zagreb : Latina et Graeca.

Fotije 1606.: *Photii Bibliotheca. Sive Lectorum à Photio librorum Recensio, Censura atque Excerpta, Philologorum, Oratorum, Historicorum, Philosophorum, Medicorum, Theologorum, Andreas Schottus, Augusta Vindelicorum/Augsburg : Mangus*.

Fotije 1824-1825.: *Bibliotheca, Photius (Constantinopolitanus)*, Immanuel Bekker, Berolini/Berlin : Reimer.

Fotije 1920.: *The Myriobiblion more commonly known as the Bibliotheca of Photius, patriarch of Constantinople volume one*, John Henry Freese, The Macmillan company : New York.

Fragmenti rimskih historičara 2013.: *The Fragments of the Roman Historians, Vol. I – III*, General Editor T. J. Cornell, Oxford University Press.

Frontin 1925.: *Frontinus: Stratagems. Aqueducts of Rome*, C. E. Bennett - Mary B. McElwain, LCL.

Frontin 1950.: *Frontinus, The Stratagems*, Charles E. Bennett, LCL.

Homer, Odiseja 1990.: *Homer, Odiseja*, Miloš Đurić, MS.

Sv. Jeronim 1842.: *Sancti Eusebii Hieronymi Stridonesis Presbyteri Opera omnia 1*, D.Vallarsius-T.Maffeus, PL 22.

Sv. Jeronim 2005.: *The Chronicle of St. Jerome*, preuzet engleski prijevod sa
http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_00_eintro.htm

Katon 1934.: *Cato and Varro, On Agriculture*, W. D. Hooper-H. B. Ash, LCL.

Konstantin Porfirogenit 1903.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. I, Excerpta de legationibus Romanorum ad Gentes, Excerpta de legationibus gentium ad Romanos*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1905.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. III, Excerpta de insidiis*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1906.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. II, pars I, Excerpta de virtutibus et vitiis I*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1906.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. IV, Excerpta de sententiis*, Berlin : Weidmann.

Konstantin Porfirogenit 1910.: *Excerpta historica iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti, Vol. II, pars 2, Excerpta de virtutibus et vitiis II*, Berlin : Weidmann.

Livije 1912.: *Livius, Ab urbe condita*, Canon Roberts, New York.

Livije 1919.: *Livy, History of Rome, Volume I: Books 1-2*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1922.: *Livy, History of Rome, Volume II: Books 3-4*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1924.: *Livy, History of Rome, Volume III: Books 5-7*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1926.: *Livy, History of Rome, Volume IV: Books 8-10*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1929.: *Livy, History of Rome, Volume V: Books 21-22*, Foster, B.O., LCL.

Livije 1940.: *Livy, History of Rome, Volume VI: Books 23-25*, Moore, Frank Gardner, LCL.

Livije 1943.: *Livy, History of Rome, Volume VII: Books 26-27*, Moore, Frank Gardner, LCL.

Livije 1949.: *Livy, History of Rome, Volume VIII: Books 28 - 30*, Moore, Frank Gardner, LCL.

Livije 1935.: *Livy, History of Rome, Volume IX: Books 31 -34*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1935.: *Livy, History of Rome, Volume X: Books 35-37*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1936.: *Livy, History of Rome, Volume XI: Books 38-39*, Sage, Evan T., LCL.

Livije 1938.: *Livy, History of Rome, Volume XII: Books 40-42*, Sage, Evan T.- Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1951.: *Livy, History of Rome, Volume XIII: Books 43-45*, Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1959.: *Livy, History of Rome, Volume XIV:Summaries. Fragments. Julius Obsequens. General Index*, Schlesinger, Alfred C., LCL.

Livije 1987.: *Livy XIV*, Alfred C. Schlesinger, LCL.

Livije 1991. : *Istorija Rima od osnivanja Grada*, Miroslava Mirković, Beograd : Srpska književna zadruha.

Livije 1995. : *Istorija Rima od osnivanja Grada,drugo petoknjižje*, Miroslava Mirković, Beograd : Srpska književna zadruha.

Orosije 1976.: *Historia adversus paganos*, Verona: Fondazione Lorenzo Valla/Arnoldo Mondadori.

Orosije 1981.: *The Father of the Church,The Seven Books of History against the Pagans*, R. J. DeFerrari, The Catholic University of America Press.

Orosije 2010.: *Orosius,The Seven Books of History against the Pagans*, A.T. Fear, Liverpool University Press.

Plinije Stariji 1857.: *The Natural History. Pliny the Elder. Vol. VI*, John Bostock - H.T. Riley, London. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street.

Plinije Stariji 1866.: *Naturalis historia*, Berlin: ed. Weidmannos.

Plinije Stariji 1938.: *Natural History, Volume I: Books 1-2*, Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1942.: *Natural History, Volume II: Books 3-7*, Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1940.: *Natural History, Volume III: Books 8-11*, Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1945.: *Natural History, Volume IV: Books 12-16*, Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1950.: *Natural History, Volume V: Books 17-19*, Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1951.: *Natural History, Volume VI: Books 20-23*, Jones, W. H. S., LCL.

Plinije Stariji 1956.: *Natural History, Volume VII: Books 24-27*, Jones, W. H. S., LCL.

Plinije Stariji 1963.: *Natural History, Volume VIII: Books 28-32*, Jones, W. H. S., LCL.

Plinije Stariji 1952.: *Natural History, Volume IX: Books 33-35*, Rackham, H., LCL.

Plinije Stariji 1962.: *Natural History, Volume X: Books 36-37*, Eichholz, D. E., LCL.

Plinije Stariji 2004.: *Plinije Stariji, «Zemljopis starog svijeta»*, Uroš Pasini, Split: Književni krug.

Plinije Stariji 2015.: *Plinije Stariji, Istorija prirode* (na osnovi *Pliny the Elder – Natural History: A Selection*, objavljeno u poznatoj biblioteci „Penguin Classics“, koje potpisuje prof. John Healy. Beograd : Dosije.

Plutarh, 1914.: *Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1914.: *Lives, Volume II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1916.: *Lives, Volume III: Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1916.: *Lives, Volume IV: Alcibiades and Coriolanus. Lysander and Sulla*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1917.: *Lives, Volume V: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1918.: *Lives, Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1919.: *Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1919.: *Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1920.: *Lives, Volume IX: Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1921.: *Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh, 1926.: *Lives, Volume XI: Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho. General Index*, Perrin, Bernadotte, LCL.

Plutarh 1927.: *Moralia, Volume I : The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1928.: *Moralia, Volume II: How to Profit by One's Enemies. On Having Many Friends. Chance. Virtue and Vice. Letter of Condolence to Apollonius. Advice About Keeping Well.*

Advice to Bride and Groom. The Dinner of the Seven Wise Men. Superstition, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1931.: *Moralia, Volume III: Sayings of Kings and Commanders. Sayings of Romans. Sayings of Spartans. The Ancient Customs of the Spartans. Sayings of Spartan Women. Bravery of Women*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1936.: *Moralia, Volume IV: Roman Questions. Greek Questions. Greek and Roman Parallel Stories. On the Fortune of the Romans. On the Fortune or the Virtue of Alexander. Were the Athenians More Famous in War or in Wisdom?*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1936.: *Moralia, Volume V: Isis and Osiris. The E at Delphi. The Oracles at Delphi No Longer Given in Verse. The Obsolescence of Oracles*, Frank Cole Babbitt, LCL.

Plutarh 1939.: *Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body*. Co, Helmbold, W. C., LCL.

Plutarh 1959.: *Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself*

Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife, De Lacy, Phillip H. - Einarson, Benedict, LCL.

Plutarh 1969.: *Moralia, Volume VIII:Table-talk, Books 1-6*, Clement, P. A. - HOFFLEIT, H. B.,LCL.

Plutarh 1961.: *Moralia, Volume IX:Table-Talk, Books 7-9. Dialogue on Love*, Minar, Edwin L. - Sandbach, F. H. - Helmbold, W. C., LCL.

Plutarh 1936.: *Moralia, Volume X:Love Stories. That a Philosopher Ought to Converse Especially With Men in Power. To an Uneducated Ruler. Whether an Old Man Should Engage in Public Affairs. Precepts of Statecraft. On Monarchy, Democracy, and Oligarchy. That We Ought Not to Borrow. Lives*, Fowler, Harold North, LCL.

Plutarh 1965.: *Moralia, Volume XI: On the Malice of Herodotus. Causes of Natural Phenomena*, Pearson, Lionel - Sandbach, F. H., LCL.

Plutarh 1957.: *Moralia, Volume XII:Concerning the Face Which Appears in the Orb of the Moon. On the Principle of Cold. Whether Fire or Water Is More Useful. Whether Land or Sea Animals Are Cleverer. Beasts Are Rational. On the Eating of Flesh*, Cherniss, Harold - Helmbold, W. C., LCL.

Plutarh 1976.: *Moralia, Volume XIII:Part 1: Platonic Essays*, Cherniss, Harold, LCL.

Plutarh 1976.: *Moralia, Volume XIII:Part 2: Stoic Essays*, Cherniss, Harold, LCL.

Plutarh 1967.: *Moralia, Volume XIV:That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible. Reply to Colotes in Defence of the Other Philosophers. Is "Live Unknown" a Wise Precept? On Music*, Einarson, Benedict - De Lacy, Phillip H., LCL.

Plutarh 1969.: *Moralia, Volume XV:Fragments*, Sandbach, F. H., LCL.

Plutarh 2004.: *Moralia, Volume XVI:Index*, O'Neil, Edward N., LCL.

Plutarh 1978.: *Plutarh, Slavni likovi antike II*, Miloš N.Đurić, MS.

Plutarh 1988.: *Plutarh, Usporedni životopisi (I - III)* Zdeslav Dukat, Zagreb: A. Cesarec.

Polibije 1962.: *Histories. Polybius*. Evelyn S. Shuckburgh, London, New York. Macmillan. 1889. Reprint Bloomington 1962.

Polibije 1988.: *Polibije, Istorije*, Marijana Ricl, MS.

Polibije 2010.: *The Histories, Volume I: Books 1-2*, Paton, W. R.,LCL.

Polibije 2010.: *The Histories, Volume II: Books 3-4*, Paton, W. R., LCL.

Polibije 2011.: *The Histories, Volume III: Books 5-8*, Paton, W. R., LCL.

Polibije 2011.: *The Histories, Volume IV: Books 9-15*, Paton, W. R., LCL.

Polibije 2012.: *The Histories, Volume V: Books 16-27*, Paton, W. R., LCL.

Polibije 2012.: *The Histories, Volume VI: Books 28-39*, Paton, W. R., LCL.

Seneka 1928.: *Moral Essays, Volume I: De Providentia. De Constantia. De Ira. De Clementia*, John W. Basore, LCL.

Seneka 1932.: *Moral Essays, Volume II: De Consolatione ad Marciam. De Vita Beata. De Otio. De Tranquillitate Animi. De Brevitate Vitae. De Consolatione ad Polybium. De Consolatione ad Helviam*, John W. Basore, LCL.

Seneka 1935.: *Moral Essays, Volume III: De Beneficiis*, John W. Basore, LCL.

Strabon 1917.: *Strabo, Geography, Volume I: Books 1-2*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1923.: *Strabo, Geography, Volume II: Books 3-5*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1924.: *Strabo, Geography, Volume III: Books 6-7*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1927.: *Strabo, Geography, Volume IV: Books 8-9*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1928.: *Strabo, Geography, Volume V: Books 10-12*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1929.: *Strabo, Geography, Volume VI: Books 13-14*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1930.: *Strabo, Geography, Volume VII: Books 15-16*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1932.: *Strabo, Geography, Volume VIII: Books 17. General Index*, Jones, Horace Leonard, LCL.

Strabon 1954.: *The Geography of Strabo*, H. L. Jones, LCL.

Valerije Maksim 2000.: *Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings, Volume I: Books 1-5*, D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Valerije Maksim 2000.: *Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings*, Volume II: Books 6 - 9, D. R. Shackleton Bailey, LCL.

Valerije Maksim 2004.: *Memorable Deeds and Sayings: One Thousand Tales from Ancient Rome*, Henry John Walker, Hackett Publishing Company, Inc., Indianapolis/Cambridge.

Varon 1934.: *Cato and Varro, On Agriculture*, W. D. Hooper-H. B. Ash, LCL.

Velej Paterkul 1955.: *Velleius Paterculus, Compendium of Roman History*, Frederick W. Shipley, LCL.

Velej Paterkul 2006.: *Gaj Velej Paterkul, rimska povijest*, Josip Miklić, Zagreb : Latina & Graeca.

LITERATURA

- Badian, E, 1954, Lex Acilia Repetundarum, *The American Journal of Philology*, Vol. 75, No. 4, 374-384
- Badian, E., 1972, *Publicans and Sinners*, Oxford.
- Barra Bagnasco, M. - Di Miro, E. - Pinzone, A., eds, 1997, *Origine e incontri di culture nell'antichità. Magna Graecia e Sicilia. Stato degli studi e prospettive di ricerca*, Messina.
- Beesley, A.H., 2015, The Gracchi, Marius, and Sulla, CreateSpace Independent Publishing Platform
- Berger, S. 1992, *Revolution and Society in Greek Sicily and Southern Italy*, Stuttgart.
- Berk, H.J. - Bendall, S., 1994, Eunus/Antiochus: slave revolt in Sicily, *The Celator Feb.*, 6-8.
- Bradley, Keith R., 1989, *Slavery and Rebellion in the Roman World, 140 B.C.-70 B.C.*, Bloomington: Indiana University Press.
- Brennan, T.Corey, 1993, The commanders in the First Sicilian Slave War, *Rivista di Filologia Classica* 121, 153-84.

Brunt, P.A., 1962, The Army and the Land in the Roman Revolution, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 52, Parts 1 and 2, 69-86.

Brunt, P.A., 1971, *Italian Manpower 225 B.C.-A.D. 14*. Oxford: Clarendon Press.

Brunt, P.A., 1971 A, *Social Conflicts in the Roman Republic*. New York: W.W. Norton & Company.

Canfora, L., 1985, L'invidia dei poveri durante le guerre servili siciliane, *Index 13*, 157 - 161.

Capozza, M., 1956-1957, Le rivolte servili di Sicilia nel quadro della politica agraria romana, *Atti del'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. Classe di Scienze Morali e Lettere 150*, 79 - 98.

Cerchiai, L. - Janelli Lorena - Longo Fausto, 2004, *The Greek Cities of Magna Graecia and Sicily*. J. Paul Getty Museum.

Donaldson, Adam, 2012, *Peasant and Slave Rebellions in the Roman Republic*, PhD Dissertation, University of Arizona.

Dunbabin, T.J., 1948 , *The Western Greeks: the History of Sicily and South Italy from the Foundation of the Greek Colonies to 480 B.C.*, Oxford.

- Duncan, Mike, 2017, *The Storm Before the Storm: The Beginning of the End of the Roman Republic*, New York : Hachette Book Group
- Đurić, Miloš, 1972, *Istorija helenske književnosti*, Beograd : Zavod za udbenike i nastavna sredstva.
- Đurić, Miloš, 1976, *Istorija helenske etike*, Beograd : Beogradski Izdavačko – grafički zavod.
- Đurić, Miloš, 2003, *Istorija helenske književnosti*, Beograd : Dereta.
- Gabba, Emilio, 1986, *La Sicilia Romana, L'impero romano e le strutture economiche e sociali delle provincie*, M.H. Crawford, ed. Como: Edizioni New Press.
- Gabba, E. - Vallet, G., eds, 1979, *La Sicilia antica*, Palermo.
- Gargola, J. Daniel, 1997, Appian and the Aftermath of the Gracchan Reform, *The American Journal of Philology*, Vol. 118, No. 4, 555-581.
- Garnsey, P.D.A. - Rathbone, Dominic, 1985, The Background to the Grain Law of Gaius Gracchus, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 75, 20-25.

- Goldsberry, M.A., 1973, *Sicily and its Cities in Hellenistic and Roman Times*, Unpublished PhD Dissertation, University of North Carolina at Chapel Hill.
- Gordon, A.E., 1983, *Illustrated Introduction to Latin Epigraphy*, Berkeley.
- Green, P., 1961, The First Sicilian Slave War, *Past & Present*, No. 20, 15-24.
- Engels, David, 2011, Ein syrisches Sizilien? Seleukidische Aspekte des Ersten Sizilischen Sklavenkriegs und der Herrschaft des Eunus-Antiochos, in *Polifemo 11*, 233–251.
- Evans, J.K., 1980, Plebs Rustica: The Peasantry of Classical Italy, *American Journal of Ancient History*, 5, 134-173.
- Evans, J.K., 1981, Wheat Production and its Social Consequences in the Roman World, *Classical Quarterly* 31, 428-442.
- Evans, J.K., 1988, Resistance at Home: The Evasion of military service in Italy during the second century B.C., T. Yuge and M. Doi, eds., *Forms of Control and subordination in antiquity*. Tokyo, 121-140.
- Finley, M.I., 1979, *Ancient Sicily*. London: Chatto and Windus.
- Fischer-Hansen, T., ed., 1995, *Ancient Sicily*, Copenhagen.

Forrest, W.G. - Stinton, T.W.C., 1962, The First Sicilian Slave War, *Past & Present*, No. 22, 87-92.

Hands, A.R., 1976, Land and Citizenship, 125-122 B.C., *Mnemosyne*, Fourth Series, Vol. 29, Fasc. 2, 176-180.

Holloway, R.R., 1991, *The Archaeology of Ancient Sicily*. New York: Routledge.

Hopkins, K. 1978, *Conquerors and Slaves*, Cambridge: Cambridge University Press.

Jones, A.H.M., 1972, *The Criminal Courts of the Roman Republic*, Oxford.

Keaveney, A., 1998, Three Roman chronological problems (141-132 B.C.), *Klio* 80, 66-90.

Keaveney, A., 2007, *The Army in the Roman Revolution*. London: Routledge.

Konrad, C. F., 2010, From the Gracchi to the First Civil War (133-70), *A Companion to the Roman Republic*, eds. Nathan Rosenstein - Robert Morstein-Marx, Malden – Oxford – Chichester : Blackwell Publishing, 167 – 189.

Lorben, C., 1994 , Image and symbol on artefacts of the First Sicilian Slave Revolt: a fresh look at Eunus-Antiochus, *Harlan J.*

Berk Ltd., 83rd. Bid or Buy Sale Oct 26, 1-3.

Manganaro, G., 1967, Über die zwei Sklavenaufstände in Sizilien, *Helikon* 7, 205-22.

Manganaro, G., 1982, Monete e ghiande inscritte degli schiavi ribelli in Sicilia, *Chiron* 12, 237 - 244.

Manganaro, G., 1983, Ancora sulle Rivolte “servili” in Sicilia, *Chiron* 13, 405-409.

Manganaro, G., 1990, Un Philippeion di oro di Euno Antioco in Sicilia, *Museum Helveticum* 47/3, 1813.

Meisner, Dwayne, 2008, Livy and the Bacchanalia, *History* 498/499, University of Regina, Canada, 1 – 40.

Mesihović, Salmedin, 2011, *Revolucije stare Helade i Rimske Republike*, Sarajevo : Filozofski fakultet.

Mesihović, Salmedin, 2015, ORBIS ROMANVS (*Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije*), Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2015 A, Gaj Blosije i uloga stoičke filozofske misli na političku djelatnost plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i nastanak popularske platforme i pokreta, *Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 44, Akademija nauka i umjetnosti BiH*, 249 - 265.

Mesihović, Salmedin, 2016, *Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan* -, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2016 A, Aristonik i Država Sunca. I. dio, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XIV - XIX*, 103 – 129.

Mesihović, Salmedin, 2016 B, *Helenske apoikije u Italiji i Siciliji*, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017, Aristonik i Država Sunca. II. dio, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XX*, 17 – 48.

Mesihović, Salmedin, 2017 A, *Geneza zla. Agrarna kriza : ekonomski i socijalni pad Republike*, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017 B, *Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan* -, II (printano) izdanje, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mesihović, Salmedin, 2017 C, *Helenske apoikije u Italiji i Siciliji*, II (printano) izdanje, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo.

Mitchell, T.N., 1986, *Cicero: Verrines II. 1*, Warminster.

Millar, Fergus, 1984, The Mediterranean and the Roman Revolution: Politics, war and the economy.” *Past and Present*, No. 102, 3-24.

Morley, Neville, 2010, Social Structure and Demography, *A Companion to the Roman Republic*, eds. Nathan Rosenstein - Robert Morstein-Marx, Malden – Oxford – Chichester : Blackwell Publishing, 293 - 323.

Morton, Peter, 2008, *Rebels and Slaves: Reinterpreting the First Sicilian Slave War*, The University of Edinburgh MSc by Research in Ancient History.

Morton, Peter, 2012, *Refiguring the Sicilian Slave Wars: from Servile Unrest to Civic Disquiet and Social Disorder: Vol. I and Vol. II*, PhD in Classics The University of Edinburgh.

Morton, Peter, 2014, The Geography of Rebellion: Strategy and Supply in the two ‘Sicilian Slave Wars’, *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, Volume 57, Issue 1, University of London, 20 – 38.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od 1200 god. pr. n. e. do 500 god. pr. n. e.*, Edicija

Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II,
knjiga 1., Zagreb : Naprijed.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od 500 god. pr. n. e., do početka nove ere*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 2., Zagreb : Naprijed.

Pareti, Luigi i suradnici Brezzi, Paolo i Petech, Luciano, 1967, *Stari svijet od početka nove ere do 500 god. n. e.*, Edicija Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj, svezak II, knjiga 3., Zagreb : Naprijed.

Pedley, J.G., 1990, *Paestum: Greeks and Romans in Southern Italy*. London: Thames and Hudson.

Prag, R. W. Jonathan, 2007, Roman Magistrates in Sicily, 227-49 BC, *La Sicile de Cicéron : lecture des Verrines. Actes du colloque de Paris (19-20 mai 2006)*, Organisé par l'UMR 8585, Centre Gustave Glotz, 287 – 310.

Pritchard, R.T. 1969, Land Tenure in Sicily in the First Century B.C., *Historia: Zeitschrift fur Alte Geschichte*, Vol. 18, No. 5, 545-556.

Raaflaub, K. 2005, *Social Struggles in Archaic Rome*. Oxford: Blackwell.

Randall-MacIver, D., 1968, *The Greek Cities in Italy and Sicily*.
Amsterdam: Adolf M. Hakkert.

Robinson, E.S.G. 1920, Antiochus, King of the Slaves, *Numismatic Chronicle*, vol. 20, 175- 176.

Rosenstein, N., 2004, *Rome at War: Farms, Families, and Death in the Middle Republic*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Rostovtzeff, M. (Rostovcev, Mihail), 1926, *The Social and Economic History of the Roman Empire*. Oxford: Clarendon Press.

Rostovtzeff, M. (Rostovcev, Mihail), 1957, *The Social and Economic History of the Roman Empire* , vol. 1 Oxford: The Clarendon Press.

Rostovtzeff, M. (Rostovcev, Mihail), 1957 A, *The Social and Economic History of the Roman Empire* , vol. 2 Oxford: The Clarendon Press.

Rostovcev, Mihail, 1990, *Istorija staroga sveta*, MS.

Sacks, K., 1990, *Diodorus Siculus and the First Century*, Princeton.

Salmon, E.T., 1970, *Roman Colonization under the Republic*. New York: Cornell University Press.

Sánchez León, M.L., 2004, La amonedación del *Basileus* Antíoco en Sicilia siglo II aC. ', in F. Chaves Tristán and F.J. García Fernández, eds, *Moneta qua scripta. La moneda como soporte de escritura*, Sevilla, 223-228.

Schochat, Y., 1980, *Recruitment and the Programme of Tiberius Gracchus*, Brussels: Latomus, Bruxulles: Latomus.

Shaw, B.D., 2001, *Spartacus and the Slave Wars: A Brief History with Documents*, Boston.

Shotter, D., 2005, *The Fall of the Roman Republic*. New York: Routledge.

Smith, William,⁹⁵ 1849, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Vol. I – III*, London : Taylor, Walton, and

---

⁹⁵William Smith (20. V. 1813. – 7. X.1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalnih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko – rimske civilizacije:

1. Prvo je 1842. god. objavljen „A Dictionary of Greek and Roman Antiquities“. Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine je sam William Smith napisao.
2. Zatim je 1849. slijedio „Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology“ u tri volumena. Ustvari ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
3. I na kraju „Dictionary of Greek and Roman Geography“. Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W.Smitha u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je

Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row : John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1854, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, Volume I, London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1857, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, Volume II, London : Walton and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane, Paternoster Row: John Murray, Albemarle Street.

Smith, William, 1859, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston : Little, Brown and Company.

---

učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

Iako su na ovim leksikografskim rječnicima radili i mnogi drugi učenjaci, u bibliografiji, natuknicama u glavnom tekstu i fusnotama ovoga djela oni se navode kao Smith, W. godina izdanja, tom, broj stranice. Stvarni autor citiranog članka ili natuknice se uvijek nalazi u inicijalima na kraju članka u konkretno korištenim rječnicima. U slučaju da iza članka/natuknice nema inicijala autora, onda je članak/natuknica napisan od Editor/urednika = Smith, 1867:I, vi : „The Articles which have no initials attached to them are written by the Editor“.

William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju „Principia“ za učenje starogrčkog i latinskog jezika, „Student's Manuals of History and Literature“, „Latin–English Dictionary based upon the works of Forcellini and Freund“ (završeno 1855. god.), „Dictionary of the Bible“ (1860–1865), „Dictionary of Christian Antiquities“ (1875–1880), „Dictionary of Christian Biography“ (1877–1887), „The Atlas“ (1875).

- Smith, William, 1867, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Vol. I – III, Boston : Little, Brown and Company.
- Smith, William, 1870, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Boston : Little, Brown and Company.
- Smith, William, 1875, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London : John Murray.
- Smith, William, 1890, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London : John Murray.
- Spurr, M.S., 1986, *Arable Cultivation in Roman Italy, c. 200 B.C.- c. A.D. 100*. Society for the Promotion of Roman Studies.
- Stockton, David, 1979, *The Gracchi*. Oxford: Clarendon Press.
- Strauss, B., 2010, Slave wars of Greece and Rome, in *Makers of ancient strategy*, ed. V. D. Hanson, Oxford, 185-205.
- Syme, Ronald., 1939, *The Roman Revolution*, Oxford : Oxford University Press.
- Syme, Ronald., 2002, *The Roman Revolution*, Oxford : Oxford University Press.
- Toynbee, Arnold, 1965, *Hannibal's Legacy: The Hannibalic War's Effects on Roman Life*. London: Oxford University Press.

- Treggiari, S., 2002, *Roman Social History*. New York: Routledge.
- Urbainczyk, Theresa, 2008, *Slave Revolts in Antiquity*, Stocksfield, UK; Berkeley, California: Acumen/University of California Press.
- Urbainczyk, Theresa, 2014, *Slave Revolts in Antiquity*, London – New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Verbrugghe, G. P., 1972, Sicily 210-70 B.C.: Livy, Cicero and Diodorus, *Transactions of the American Philological Association*, 103, 535-559.
- Verbrugghe, G. P., 1973, The Elogium from Polla and the First Slave War, *Classical Philology* 68, 25–35.
- Verbrugghe, G. P., 1974, Slave Rebellion or Sicily in Revolt?, *Kokalos*, 20, 46-60.
- Vogt, J., 1974, *Ancient Slavery and the Ideal of Man*, Wiedemann, T. (trans.), Oxford. Originally published in German as 1965, *Sklaverei und Humanität: Studien zur antiken Sklaverei und ihrer Erforschung*, Wiesbaden.
- Wilson, R.J.A., 1995 – 1996., Archaeology in Sicily 1988-1995, *Archaeological Reports*, No. 42, 59 – 123.
- Wiseman, T.P., 1987, *Roman Studies. Literary and Historical*, Liverpool.

RECENZIJ

Djelo „Kraljevstvo pobunjenih robova“, čiji autor je prof. dr Salmedin Mesihović, vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, predstavlja značajan doprinos istorijskoj nauci, ali i razumijevanju društvenih korjena robovskih pobuna, načina njihovog djelovanja i organizovanja de facto državne vlasti na pobunjenim teritorijama. Stoga, ova studija ne ulazi samo u okrilje istorijske nauke, već daje doprinos razvoju političke i pravne teorije.

Studija započinje prevodom značajnih istorijskih izvora, iz kojih dolazimo do saznanja o jednom istorijskom događaju – pobuni sicilskih robova u antičkom Rimu. Autor nam daje izvode iz djela savremenika o I sicilskom robovskom ratu. Ovaj dio djela je važan jer sadrži prevode izvora sa starogrčkog i latinskog jezika. Drugi dio rada posvećen je rekonstrukciji samih događaja. Autor se, pritom, bavi analizom uzroka i povoda za izbijanje robovskog ustanka, a potom opisuje organizaciju njihove države, tok rata i njegove posljedice.

Autor daje rekonstrukciju istorijskih događaja koji su prethodili ustabku robova, a zatim opisuje ono što se dešavalo nakon njegovog izbijanja, pa do sloma robovskog „kraljevstva“. Već u predgovoru, autor ukazuje na to da je više razloga uticalo na mali broj robovskih ustanaka: razjedinjenost robova, njihova hetegorenost, nemogućnost organizovanja, budući da nisu imali pravni i politički subjektivitet, itd. Međutim, budući da je antičko robovlasničko društvo bilo klasno podijeljeno, klasne suprotnosti, koje su ovdje bile zaoštrenije nego u kasnijim istorijskim epohama i tipovima društva, povremeno su vodile ka robovskim ustancima, uprkos tome što su objektivne društvene okolnosti za njihovo izbijanje bile krajnje nepovoljne. Autor ukazuje i

na svojevrsnu „pravdoljubivost“ pobunjenih robova, koji su iskaljivali nagomilani bijes prema bivšim gospodarima na selektivan način. Oni su surovo kažnjavali gospodare koji su ih tlačili, ali su znali da poštede one koji su se prema njima odnosili blago.

Djeluje fascinantno činjenica da su pobunjeni robovi bili sposobni da, iako nisu imali bilo kakva prethodna iskustva u društvenim borbama, a bili su i neobrazovani i nepismeni, organizuju prilično efikasnu i brojnu vojnu silu, koja je bila u stanju da uspostavi svoju državnu organizaciju. Način izbora poglavara te državne organizacije i njenog funkcionisanja ukazuju zanimljive protivrječnosti. S jedne strane, robovi su izabrali svog kralja na skupštini robova, što znači da je ideja narodnog suvereniteta i legitimne državne vlasti na neki način ovdje već prisutna u začetku. Taj kralj, ustanički vođa pobunjenih robova, nije uspostavio autokratsku vlast, niti se obračunavao sa svojim savjetnicima, bliskim saborcima, sa kojima se u ponečemu nije slagao, a imenovao ih je po kriterijumu umnosti. Legitimitet ovog „robovskog kralja“ nosi obilježja harizmatiskog tipa legitimnosti u Veberovoj tipologiji, jer je on zadobio povjerenje robova svojom harizmatiskom ličnošću (smatrali su da posjeduje magijske sposobnosti), ali i ličnom hrabrošću, ratnim uspjesima i vojnom umješnošću. S druge strane, ovaj tip legitimiteta pokazuje slabosti svog uspostavljanja u jednoj primitivnoj sredini, budući da on nije održavana samo zahvaljujući ličnim svojstvima i uspjehu robovskog kralja, već i vjerovanju njegovih podanika u njegove veze sa nadrealnim svijetom, ali i manipulacijom kojoj je on pribjegavao.

Šteta je, ne samo sa stanovišta istorijske nauke, što nema pouzdanih dokaza o tome šta je robovska država učinila sa zemljištem koje je pripadalo robovlasnicima. Navode se dvije mogućnosti. Jedna je da je ta zemlja postala vlasništvo novouspostavljene države, a druga je da je

razdijeljena oslobođenim robovima. Oba rješenja imaju jasan klasni naboj i ukazuju na emancipatorski karakter ovog ustanka i njegove države.

Iako nema mnogo podataka o životu u ovoj pobunjeničkoj državi, neki istorijski izvori sugerišu da je Eun, njihov kralj, naredio izvođenje pozorišnih predstava, u kojima su ismijavani i osuđivani arogancija i surovost robovlasnika. Ako je ovo tačno, kao što sugerise Konstantim Porfirogenit, to je dokaz da je među robovima postojao intelektualni, kulturni potencijal, kojeg može da razvije i iskoristi samo slobodan čovjek. To je istovremeno osuda robovlasničkog društva, koje je te potencijale onemogućavalo. Ove pozorišne predstave bile su neka vrsta angažovane umjetnosti, jer su snažno promovisale tek izvedeni robovski ustanak i delegitimisale robovlasničko društvo.

Vrijednost ovog djela je u tome što ukazuje na jedan istorijski događaj kome istorijska nauka nije posvetila dovoljno pažnje. U mjeri u kojoj su robovski ustanci uopšte proučavani, to je više činjeni sa drugim ustancima, koji nisu imali jedan važan i osoben kvalitet, a to je brzo uspostavljena institucionalna struktura.

Zbog svega iznesenog, smatramo da će ovo djelo značajno doprinijeti osvjetljavanju jednog nedovoljnog proučenog istorijskog događaja, koji, osim što se može proučavati sa stanovišta istorijske nauke, može dati i važna saznanja pravnoj i političkoj nauci. Stoga, sa izrazitim zadovoljstvom preporučujem objavljivanje ovog djela.

U Istočnom Sarajevu, 18. juna 2018. godine

Prof. dr Goran Marković

Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

ŽIVOTOPIS

Salmedin Mesihović je rođen 5. IV. 1975. god., u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. god. upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu „Glasinačka kultura“. Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu «Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata» 7. VI. 2004. god. u Zagrebu. Naredne 2005. god. nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi «Dezitivati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba» 30. I. 2007. god. u Zagrebu. U martu 2009. god. izabran je u zvanje docenta na oblast stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta, a u septembru 2013. god. je izabran u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. Salmedin Mesihović je i duži vremenski period aktivan u društveno – političkom životu Bosne i Hercegovine.

U dosadašnjem naučno - istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio 41 naučni rad, kao i sljedeće knjige:

1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE.
2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike.
3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba.

4. Progresivizam.
5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara.
6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, (koautorstvo).
7. Historija Autarijata.
8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije.
9. Ilirike.
10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije).
11. Filipike.
12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šaćić.
13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji.
14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan -.
15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo.
16. Drugo izdanje knjige “Tito i mi – jučer, danas, sutra”, koautorstvo
17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji”, II (printano) izdanje.

18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan -, II (printano) izdanje.
19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike.
20. Hrestomatija. *Origines*. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta.
21. Bitka za Ilirik.